

ACHT EN TWINTIGSTE ACCOUNTANTS DAG, GEORGANISEERD
DOOR HET NEDERLANDSCH INSTITUUT VAN ACCOUNTANTS
GEHOUDEN OP ZATERDAG 25 SEPT. 1937 TE 'S-GRAVENHAGE



**VERSLAG VAN DEN ACHT EN TWINTIGSTEN
ACCOUNTANTS-DAG, GEHOUDEN DOOR HET
NEDERLANDSCH INSTITUUT VAN ACCOUNTANTS,
OP ZATERDAG 25 SEPTEMBER 1937,
DES VOORMIDDAGS TE 10.15 UUR,
IN PULCHRI STUDIO, 'S-GRAVENHAGE.**

Voorzitter: de heer H. R. Reder, Voorzitter van het Nederlandsch Instituut van Accountants.

De VOORZITTER opent te 10.30 uur v.m. de vergadering met de navolgende rede:

Dames en Heeren,

Namens het Bestuur van het N.I.v.A. roep ik U allen een hartelijk woord van welkom toe op den Accountantsdag 1937, de 28ste bijeenkomst, welke, sedert het jaar 1907, onder den naam „Accountantsdag” door ons Instituut werd georganiseerd.

Het Bestuur stelt het op hoogen prijs, dat Hunne Excellenties de Ministers van Algemeene Zaken, Binnenlandsche Zaken, Buitenlandsche Zaken, Defensie, Economische Zaken, Financiën, Koloniën en Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen het Instituut de eer hebben willen aandoen zich te doen vertegenwoordigen, nl. door de heeren W. Reyseger, N. A. Nap, Jhr. Mr. J. D. van Karnebeek, J. J. Scholten, Mr. J. H. A. de Mol van Otterloo, Mr. Dr. J. H. R. Sinninghe Damsté, J. van Ettinger en Dr. W. van den Ent en dat wij onder de aanwezigen mogen tellen den vertegenwoordiger van den Commissaris der Koningin in Noord-Holland, den heer Eduard Polak, vertegenwoordigers van Provinciale Besturen, van verschillende Gemeenten in ons land en van andere openbare lichamen en instellingen, benevens van de beide Handelshoogeschoolen, leden van de beide Kamers der Staten Generaal, van verschillende Kamers van Koophandel, hoogleeraren en vertegenwoordigers van zuster- en studie-vereeningen en van een groot aantal bonden en vereeningen, welke werkingssfeer met die van het Instituut aanrakingspunten vertoont, nl.:

het Koninklijk Instituut van Ingenieurs;
de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs;
het Verbond van Nederlandsche Werkgevers;
de Algemeene Roomsche-Katholieke Werkgeversvereening;
de Koninklijke Nederlandsche Middenstandsbond;
de Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten;
het Nederlandsch Instituut voor Efficiency;
de Vereeniging voor den Effectenhandel;
de Broederschap van Notarissen;
de Vereeniging voor Verzekeringswetenschap;
de Nederlandsche Organisatie voor de Internationale Kamers van Koophandel.

Het verheugt mij bovendien, dat voor deze bijeenkomst een ongekende belangstelling bestaat van de zijde der bank- en andere financieele instellingen en der industrie in Nederland; ik heet de hier in grooten getale aanwezige leiders van deze bedrijven van harte welkom.

I heartily welcome Mr. T. Hughes, past President of the Corpo-

ration of Accountants, Glasgow and Mr. H. R. Oxborrow, Vice-President of the London Association of Accountants.

Es freut uns, dass das Institut der Wirtschaftsprüfer in Berlin heute von fünf Mitgliedern vertreten ist, nämlich von Herrn Dr. O. Mönckmeier, Vorsitzenden, auch in seiner Eigenschaft als Vorsitzender der Reichsfachgruppe Wirtschaftsrechtler, ferner von den Herren Dr. Buchholz, R. Specht, A. Jores und Dr. jur. P. D. Schourp.

Zeer in het bijzonder verwelkom ik hier ten slotte de beide inleiders, de heeren Mr. D. Crena de Jongh, President der Nederlandsche Handel-Maatschappij en J. H. Textor, lid van het N.I.v.A., die ons hun hoog gewaardeerden steun bij de organisatie van dezen dag hebben willen geven.

Dames en Heeren,

In mijn op 19 September 1936 gehouden openingsrede van den 27sten Accountantsdag heb ik getracht, in een korte uiteenzetting het resultaat van den opbouwenden arbeid van ons Instituut ten behoeve van de organisatie van het accountantsberoep, meer in het bijzonder wat betreft den huidige stand van de opleiding en de examens voor accountant weer te geven. In aansluiting daaraan heb ik gemeend, in het openbaar een beroep te mogen doen op onze Regeering; ik heb opnieuw gewezen op de dringende noodzakelijkheid van het tot stand brengen eener wettelijke regeling van het accountantsberoep, ter voorkoming van het verder voortwoekeren van de beroepsuitoefening door onbevoegden en van de daardoor te vreezen ondergraving van onze doeltreffend gebleken organisatie.

Ik mag thans met dankbaarheid constateeren, dat de Regeering blijk heeft gegeven van haar bereidwilligheid, ons den gevraagden steun te verleen. In het najaar 1936 is ons door den toenmaligen Minister van Handel, Nijverheid en Scheepvaart in een ons welwillend verleende audiëntie de toezegging gedaan, dat de voorbereidende maatregelen tot het indienen van een wetsontwerp tot regeling van het accountantsberoep spoedig zouden worden genomen en dat indiening en behandeling zoo mogelijk nog in de zittingsperiode van ons vorig Ministerie zouden geschieden. Wij begriepen, dat onder de zich sedert het najaar van 1936 in snel tempo telkens ingrijpend wijzigende omstandigheden en tengevolge van den daaruit voortspruitenden overstelpenden regeeringsarbeid van veel dringender aard vertraging moest ontstaan. Maar wij mogen ons vleien met de hoop, dat er hier slechts sprake is van onvermijdelijk uitstel en dat Z.E. de Minister van Economische Zaken het voorbereidende werk, hetwelk door zijn ambtsvoorganger ter hand is genomen, zal willen voortzetten en tot een bevredigend einde zal kunnen brengen.

Het is, mede in dit verband, naar mijn oordeel te betreuren, dat de Nederlandsche Vereeniging voor Gemeentebelangen aan haar reeds jaren bestaand voornemen om de gelegenheid te openen tot het afleggen van afzonderlijke examens voor „gemeente-accountant” korten tijd geleden uitvoering heeft gegeven. Blijkbaar is de desbetreffende organisatie thans tot stand gebracht en zullen wij er ons derhalve bij hebben neer te leggen, dat opleiding, examens en beroepsorganisatie voor de vakgenooten, die hun taak verrichten op het terrein van de gemeentehuishouding en -bedrijven, ontrokken worden aan de sfeer van algemeene vorming en beroepsverzorging, zooals deze in het N.I.v.A. is geschapen en gehandhaafd wordt. Ondanks het feit, dat het onzerzijds niet ontbroken

heeft aan pogingen om te voorkomen, dat deze „specialisatie” zich zou voltrekken.

Ik vraag mij af: waartoe? Uiteraard zijn voor gemeente-accountants enkele bijzondere eischen te stellen ten aanzien van kennis der wetten en verordeningen en der ambtelijke verhoudingen, welke in acht zijn te nemen, doch deze bijzondere eischen wettigen zeker niet de instelling van een afzonderlijk accountantsexamen; het in dit opzicht noodige aanvullende examen zou op een eenvoudige wijze te regelen zijn geweest.

Ik zie overigens geen enkele goeden grond om aan het eigenlijke accountantsexamen, dat het sluitstuk moet vormen van een jarenlange, ernstige studie, een ander karakter te geven dan aan het onze en aan dat van de instellingen van hooger onderwijs, die de accountancy in haar studie-programma hebben betrokken. Voor een *verzwaring* der eischen bij de examens voor gemeente-accountant ten opzichte van laatstbedoelde examens bestaat zeker geen aanleiding; de ontwikkeling van het beroep is, zoowel door de instellingen van hooger onderwijs als door ons, steeds met nauwlettendheid gevolgd en het peil van opleiding en examens is daarmee voortdurend zooveel als mogelijk was in overeenstemming gebracht. Het is anderzijds duidelijk, dat bij de ingewikkeldheid van het apparaat der moderne gemeentelijke huishouding, bij de groote mate van gelijkheid in werking en constructie tusschen particuliere en gemeentebedrijven en bij het zich steeds uitbreidende veld van bemoeienis door de gemeenten een *verzwakking* der eischen evenmin gemotiveerd zou zijn; er is in het studieprogramma van universiteit, hoogeschole en N.I.v.A. niets opgenomen, dat *in wezen* voor den a.s. gemeente-accountant overbodig moet worden geacht.

Nu het afzonderlijke examen voor gemeente-accountant een feit is geworden, kan ik slechts de hoop uitspreken, dat het gevaar voor verzwakking der eischen, dat op grond van de ervaring met dergelijke noodelooze versnipperingen niet denkbeeldig moet worden geacht, inderdaad niet zal blijken te bestaan.

Ook het Rijk neemt, naar ons bekend is om utiliteitsredenen, nog steeds een afzonderlijk accountantsexamen af ten behoeve van den Rijksaccountantsdienst. Wij betreuren dit evenzeer, maar moeten erkennen, dat het mogelijke is gedaan om de nadeelen dezer blijkbaar voorloopig nog onvermijdelijke „afzondering” weg te nemen; het desbetreffende examenprogramma staat op hetzelfde peil als dat van het N.I.v.A., terwijl er een sterk aanrakingspunt is tusschen beide examens, doordat zij grootendeels door dezelfde examinatoren op hetzelfde niveau worden afgenomen.

Ik mag eindigen met uiting te geven aan de verwachting, dat het, indien de wettelijke regeling van het accountantsberoep eenmaal tot stand zal zijn gekomen, mogelijk zal zijn, zoowel het thans nog bestaande afzonderlijke rijksexamen als het nieuw-ingestelde examen voor gemeente-accountant te doen verdwijnen. Splitsing in academische opleiding en examens eenerzijds en opleiding en examens buiten verband van universiteit en hoogeschole anderzijds zal voorloopig in het belang van velen, die in het accountantsberoep hun toekomst willen zoeken, onvermijdelijk blijven; de tijd zal voor dit interessante vraagstuk van zelf de oplossing wel brengen. Tegen verdere verbodding meent het N.I.v.A. zich echter uit hoofde van zijn door moeizamen opbouw verkregen beteekenis voor het accountantswezen te moeten blijven kanten.

Ik verklaar hiermede den 28sten Accountantsdag voor geopend.
(Applaus).

Dames en Heeren,

Ik verzoek U, uit het feit, dat er aschbakjes op de tafeltjes staan, niet af te leiden, dat er vanochtend gerookt zou mogen worden. Ik wil U vriendelijk vragen, voorloopig het rooken na te laten.

Mag ik nu het woord geven aan den heer Crena de Iongh tot het houden van zijn mondelinge toelichting?

DE POSITIE DER ALGEMEENE BANKEN IN HET ECONOMISCH LEVEN VAN NEDERLAND.

Inleiding van den heer Mr. D. CRENA DE IONGH.

De omstandigheid, dat bij de banken groote geldbedragen plegen te worden geconcentreerd, vestigt in breede kringen de aandacht op hare werkzaamheden. Het behoeft dan ook geen verwondering te wekken, dat de wijze, waarop de banken haar taak vervullen, het onderwerp vormt van voortdurende studie en discussie.

Bij deze discussie kan men in groote trekken tweeërlei zienswijze onderscheiden, n.l. ten eerste de zienswijze dergenen, die den nadruk leggen op de zekerheid van terugbetaling der toevertrouwde bedragen (en ik meen, dat hierin inderdaad de primordiale taak van de banken ligt), ten tweede de zienswijze dergenen, die wellicht gefascineerd door het groote bedrag der geaccumuleerde gelden, van oordeel zijn dat de bij de banken aanwezige middelen ter beschikking dienen te worden gesteld voor bepaalde investeringen, welke door haar tot dusver niet of slechts in geringe mate werden gefinancierd (in het bijzonder geldt dit voor de financiering op middelmatigen en langen termijn van kleine en middelgrote industriële bedrijven, maar ook voor allerlei andere uitzettingen). Zij, die de eerstgenoemde zienswijze voorstaan, meenen, dat de belangen der crediteuren aanwending der gelden voor zulke doeleinden niet of niet in belangrijke mate gedoogen. De taak der banken is nu om den juisten weg in deze opvattingen te vinden, een taak, waarbij de ervaring een doorslaande rol speelt.

De ervaring heeft den banken geleerd, dat zij in de eerste plaats moeten voldoen aan den eisch van liquiditeit. Het dienen van andere economische belangen staat in rangorde achter bij het voldoen aan de eischen der liquiditeit, dat als een economisch belang van eerste orde dient te worden beschouwd. Daarnaast dienen de banken, als ieder ander bedrijf, aandacht te besteden aan de rentabiliteit en aan de risico's, welke uit de zaken, die zij drijven, voortvloeien.

De rentabiliteit kan naar buiten als maatstaf gelden bij de beoordeeling van de vraag, of de banken haar taak op de juiste wijze, dit is in overeenstemming met het algemeen economisch belang, vervullen. In dit opzicht geldt voor de banken hetzelfde criterium als voor elk ander economisch orgaan. Een criterium van objectieve nuttigheid der prestaties is immers noch voor concrete goederen produceerende, noch voor diensten bewijzende bedrijven te stellen.

De rentabiliteit van het bankbedrijf is in hoofdzaak de resultante van de marge tusschen debet- en creditrente, vermeerderd met commissies en andere winsten eenerzijds en verminderd met de kosten van het bankapparaat anderzijds. Gaat men de resultaten der banken over een langere periode na, dan blijkt, dat het bankbedrijf in

Nederland in het algemeen rendabel is geweest, zonder dat overigens bijzonder hoge winsten zijn verkregen. Het wil mij voorkomen, dat dit er op wijst, dat de banken haar diensten op zoodanige wijze hebben verricht, dat deze de kosten van het bank-apparaat motiveeren. Bovendien is het bankbedrijf als bestaansbron op zichzelf voor ons land van groot belang en is het dit van oudsher geweest.

Wil men zich, afgescheiden van de rentabiliteit, een beeld vormen van de ontwikkeling der banken en van haar huidige positie in het economisch leven, dan dient men na te gaan, hoe die ontwikkeling zich verhoudt tot die van het overige economisch leven en hoe de banken daarbij haar taak hebben vervuld.

Men dient een en ander over een langere periode te bezien, zoo mogelijk over een periode van „normale” ontwikkeling. Is de vergelijkingsperiode niet als „normaal” te beschouwen, zoo is het proces van aanpassing der banken aan de „abnormale” ontwikkeling er wellicht nog interessanter door aangezien in zulk een tijdvak de krachtproef des te zwaarder is geweest.

De afgelopen 25 jaar nu, welke voor ons vraagstuk het meest interessant zijn, omvatten een periode waarvan men bezwaarlijk kan zeggen dat zij verlopen is als een zacht kabbelend beekje. Integendeel, grootere wisselingen zijn nauwelijks denkbaar. Het bedoelde tijdvak wordt beheerscht door een wereldoorlog, die niet alleen gedurende een viertal jaren het geheele economische verkeer van Europa tot stilstand bracht, doch waarvan de economische en politieke consequenties nog lang niet zijn verwerkt. In hetzelfde tijdvak maakte de wereld een tijd van economische wisselingen door, welke zijns gelijke niet heeft. Oude industrieën ontplooiden zich, nieuwe kwamen op, doch ook vele gingen onder. Snel opeenvolgende uitvindingen maakten waardeloos, wat kort te voren nog onmisbaar scheen. Valuta-onzekerheden stelden alles op losse schroeven. Tarieven en contingenteeringen verminderden op korten termijn de bestaansmogelijkheden van landbouw en industrie, waardoor groote kapitalen plotseling werden verloren. Prijsschommelingen deden zich voor, die ongekend waren. Belastingen werden geheven, die voor de bedrijven zware consequenties medebrachten en hun ontwikkeling tegenhielden. Sociale maatregelen grepen diep in het bedrijfsleven in.

Hoewel het thans zeer moeilijk is om balans op te maken, te meer daar een vergelijking tusschen een jaar als 1912, dat als een, zij het niet sterk geprononceerd, hausse-jaar was te beschouwen en 1936, waarin de verbetering na een ongekende depressie nog zeer recent is (voor 1937 zijn uit den aard der zaak de cijfers nog niet bekend) bezwaarlijk is, loont het toch wel de moeite, enkele cijfers op te halen, waarmede de ontwikkeling van Nederland en Nederlandsch-Indië in deze moeilijke en aan wisselingen zoo rijke periode wordt gekarakteriseerd. Deze cijfers zouden zeker met tal van andere aangevuld kunnen worden, indien wij voor 1912 en 1936 over vergelijkbare cijfers zouden beschikken, wat helaas niet het geval is. (Ik noem b.v. de cijfers betreffende den buitenlandschen handel, welke door reorganisatie der handelsstatistiek onvergelijkbaar zijn.) In sommige gevallen, waarin de cijfers voor 1912 en 1936 niet beschikbaar waren, zijn de meest nabij liggende jaren gekozen.

BEVOLKING

Nederland: (Bron: C.B.v.d.S.)

(volgens de registers van den Burgelijken Stand)

31 December 1912: 6,114,300

31 December 1936: 8,556,849
Stijging in % 40.

Nederlandsch-Indië: (Bron C.K.S.)

(volgens de volkstellingen)

1905: 38,036,000 (raming)

1930: 60,727,000

Stijging in %: 60.

De toeneming van de bevolking geeft, bij gelijk gebleven welvaart, een index voor den groei van het economisch leven. Nu is het welvaartspeil echter, ondanks de depressie der laatste jaren, thans zeker hooger dan in 1912. Men behoeft, om dit te constateeren, slechts na te gaan, welke vooruitgang bereikt is op het gebied van woning, verlichting, hygiënische verzorging, verkeersmiddelen enz.

Bovendien blijkt de welvaartsverbetering tot op zekere hoogte uit de toeneming van belastbare inkomens en vermogens. Ik beperk mij hierbij om praktische redenen tot Nederland.

VERMOGENS (Bron: C.B.v.d.S.)

	Vermogens der aangeslagenen in de vermogensbelasting	Aantal aangeslagenen
1911/1912	f 7,286,000,000.—	97,948
1935/1936	„ 11,141,055,000.—	177,194
Toeneming in %:	53	81

INKOMENS (Bron: C.B.v.d.S.)

	Inkomens der aangeslagenen in de bedrijfs- resp. inkomstenbelasting	Aantal aange- slagenen
1911/1912	f 656,000,000	487,357
1935/1936	„ 2,827,000,000	1,355,051
Toeneming in %	331	178

Bij beoordeeling dezer cijfers moet in aanmerking genomen worden, dat de belaste vermogens en inkomens in 1912 en 1936 door wijziging in de betrokken belastingwetten niet geheel te vergelijken zijn. Met name is het accres der vermogens door verhooging van de belastinggrens te laag, terwijl dat voor de inkomens door vervanging der bedrijfsbelasting door de inkomstenbelasting zeker veel te hoog is.

Daar echter het accres van de aangeslagen inkomensbedragen veel grooter is dan dat van het aantal aangeslagenen, wijzen de cijfers er toch wel op, dat het peil van het inkomen gestegen is.

Een accres geven ook de cijfers betreffende koopvaardijvloot en scheepvaartbeweging te zien.

NEDERLANDSCHE KOOPVAARDIJVLOOT (Schepen met Nederlandsche Zeebrieven). (Bron: C.B.v.d. S.)

	Netto inhoud (× 1000 m ³)
31 December 1912	1,747
31 December 1936	3,316
Stijging in %	90

Aangezien de vaarsnelheid en de los- en laadsnelheid gestegen zijn, is de stijging der vervoerscapaciteit grooter dan uit bovenstaande cijfers is af te leiden.

SCHEEPVAARTBEWEGING NEDERLAND (Bron: C.B.v.d.S.)

Inklaringen van geladen schepen:

netto inhoud (x 1000 m ³)	
1912:	45,820
1935:	60,101
Stijging in %:	31

Uitklaringen van geladen schepen:

netto inhoud (x 1000 m ³)	
1912:	29,475
1935:	53,410
Stijging in %:	81

SCHEEPVAARTBEWEGING NEDERLANDSCH-INDIE (Bron: C.K.S.)

Ingeklaarde schepen

(zeil- en stoomvaart tezamen):

1000 m ³	
1912:	13,690
1935:	30,809
Stijging in %:	125

Deze cijfers zouden eigenlijk gecompleteerd moeten worden met die betreffende den buitenlandschen handel. Zooals gezegd, zijn echter de statistieken van 1912 en 1936 niet vergelijkbaar, zoodat deze niet kunnen worden gebruikt.

De bovenstaande cijfers geven intusschen wel een indruk van den groei der bevolking, de vermeerdering van de welvaart en van het handelsverkeer, maar niet van de ontwikkeling der industrie. Deze laatste is te meer van belang, omdat het vooral de industrieele ontwikkeling is geweest, die aan het bankwezen bijzondere eischen heeft gesteld, zowel wat betreft de financiering op korten termijn (kort bankcrediet) als op langen termijn (medewerking der banken bij emissies).

Helaas is het niet mogelijk van de industrieele ontwikkeling een volledig beeld te krijgen, omdat de statistieken betreffende de industrieele productie en de daarbij betrokken personen eerst na den oorlog zijn samengesteld. Bovendien geven de thans beschikbare statistieken slechts een beeld van een gedeelte der Nederlandsche industrie. Wij moeten ons daarom behelpen met een aantal gegevens, welke de industrieele ontwikkeling illustreeren.

In de eerste plaats kan hiervoor gebruik gemaakt worden van de tellingen van het aantal in beroepen werkzame personen in 1909 en 1930.

Aantal in beroepen werkzame personen naar bedrijfstakken (Bron: C.B.v.d.S.)

	1909		1930		Toeneming in duizenden
	in duizenden	in %	in duizenden	in %	
Nijverheid	797	35.2	1236	38.8	439
Landbouw	618	27.3	639	20.1	21
Visscherij en Jacht	24	1.1	16	0.5	8
Handel en Verkeer	417	18.4	695	21.8	278
Overige	406	18.—	599	18.8	193
	<u>2262</u>	<u>100.—</u>	<u>3185</u>	<u>100.—</u>	<u>923</u>
Beroepsloozen	3597		4750		
	<u>5859</u>		<u>7935</u>		

Een goede illustratie der industrieele ontwikkeling geven ook de cijfers betreffende de krachtbronnen.

De cijfers van het verbruik van de voor Nederland primaire krachtbron, de steenkolen, geven het onderstaande beeld:

Verbruik (in tonnen)
(Bron: C.B.v.d.S.)

1912	9,200,000
1936	14,500,000
Toeneming in %	58

Hierbij zij opgemerkt, dat het aandeel van de Nederlandsche mijnen in deze cijfers zeer sterk is toegenomen, hetgeen als symptoom van de ontwikkeling der Nederlandsche productie uiteraard van belang is. De productie der Nederlandsche mijnen verliep als volgt:

Nederlandsche steenkoolproductie
(Bron: C.B.v.d.S.)

(in duizenden Kg.)	
1912	1,725,394
1936	12,803,000
Toeneming in %	642

Een frappanter beeld nog dan de groei van het steenkolenverbruik geeft de groei van het vermogen der elektrische centrales.

Electrische centrales (niet bestemd voor eigen bedrijf)
(Bron: C.B.v.d.S.)

Vermogen in kW.	
1912	84,034
1934	600,600
Toeneming in %	615

Opgemerkt zij, dat de gasproductie, ondanks de stijging van het electriciteitsverbruik, niet is afgenomen.

Uit financieel oogpunt interessant is het aantal Nederlandsche industrieele ondernemingen, die genoteerde aandelen hadden uitstaan en het bedrag der genoteerde Nederlandsche industrieele fondsen, alsmede het aantal Nederlandsche en Nederlandsch-Indische cultuurondernemingen, waarvan aandelen genoteerd zijn en het bedrag der genoteerde Nederlandsche en Nederlandsch-Indische cultuurfondsen.

Aantal industriële ondernemingen,
waarvan aandelen genoteerd zijn:¹⁾

ultimo 1912	53
ultimo 1936	137
Toeneming in %	158

Uitstaand nominaal bedrag der genoteerde industriële fondsen:¹⁾
(in duizenden guldens)

	Aandeelen	Obligaties	Totaal
ultimo 1912	60,648	33,027	93,675
ultimo 1936	894,870	103,440	998,310
Toeneming in %	1,376	213	966

Aantal cultuurondernemingen,
waarvan aandelen genoteerd zijn:

ultimo 1912	102
ultimo 1936	149
Toeneming in %	46

Uitstaand nominaal bedrag der genoteerde cultuurfondsen:

Uit.	Aandeelen	Obligaties	Totaal
1912:	152,834	18,069	170,903
1936:	365,552	15,859	381,411
Toeneming in %:	139	— 12	123

De ontwikkeling van de productie van Nederlandsch-Indië is te demonstreeren aan de hand van de volgende cijfers:

Koffie

(in duizenden picols)

Oogst 1912 (excl. Gouvernementskoffie)	546
Oogst 1936	2078
Toeneming in %	281

Rubber

(in duizenden kg.)

Uitvoer 1912	4.254
Uitvoer 1936	312.000
Toeneming in %	7.224

Thee

(in duizenden kg.)

Productie 1912	28,042
Productie 1936	69,579
Toeneming in %	148

Suiker

(in duizenden kg.)

Productie 1912	1,406,000
Productie 1936	592,000
Afneming in %	58

Tabak

(in duizenden kg.)

Oogst 1912	129,585
Oogst 1935	74,967
Afneming in %	42

Ter aanvulling volgt nog onderstaand staatje, vermeldende de kapitalen en reserves van een aantal belangrijke ondernemingen in 1912 en 1936.

	in duizenden guldens	
	1912	1936
<i>Industrie</i>		
Calvé-Delft	4.714	19.031
Anton Jurgens' Ver. Fabr. ...	10.802	182.700
Van den Bergh's Fabrieken ...	—	68.532
Vereenigde Kon. Papierfabr. der Fa. van Gelder & Zn.	8.611(1913)	25.054
A.K.U.	—	108.062
Philips' Gloeilampfabr. ...	5.750	94.295
Van Berkel's Patent	900	9.334
Holl. Draad- en Kabelfabr. ...	172	4.610
Ned. Kabelfabriek	750(1914)	6.766
Gebr. Stork & Co.	3.771	6.521(1935)
Kon. Mij. „De Schelde”	1.067	2.000
Hoogovens ¹⁾	—	30.125
Kon. Petroleum	129.531	584.490

Scheepvaart

H.A.L.	13.000	9.164 (1937 : 18.000)
S.M.N.	19.611	41.540
Rott. Lloyd	15.000	46.000
K.P.M.	18.371	34.235

Cultures

H.V.A.	13.500	57.500
Deli-Mij.	12.300	28.897
Rubber Cult. Mij. Amsterdam	5.344	26.626

Het beeld, dat de cijfers geven, is m.i. merkwaardig, omdat daaruit, ondanks alle schokken en moeilijkheden, een ontwikkeling en een vooruitgang blijkt, welke in den regel bij de toeneming van de bevolking niet achter bleef en die bij de door mij opgesomde moeilijkheden niet voor de hand lag.

Het is duidelijk, dat aan het financieringsapparaat bij dezen gang van zaken belangrijke eischen zijn gesteld.

Zeker is, dat de evolutie op het gebied van het bankwezen eveneens zeer groot is geweest.

In de eerste plaats heeft zich in de bedoelde periode een zeer sterk concentratie-proces voltrokken. Was vóór den oorlog de vertegenwoordiging in de provincie van de algemeene banken uitzondering, thans is dit regel geworden, hetgeen blijkt uit het feit, dat het aantal agentschappen van de Amsterdamsche Bank, Incasso-Bank, Nederlandsche Handel-Maatschappij, Rotterdamsche Bank-

¹⁾ (Rubriek Industriële fondsen uit de Prijscourant van de Vereeniging voor den Effectenhandel).

¹⁾ Niet genoteerd.

vereniging en Twentsche Bank in Nederland in 1912 20 bedroeg tegen 422 in 1936.

Een juist inderdruk van de uitbreiding van het bankapparaat geven deze cijfers evenwel niet, daar de filialen der groote banken voor een deel slechts in de plaats gekomen zijn van de kantoren der met hen gefusioneerde instellingen. Wel blijkt er uit, dat de provincie thans, in tegenstelling tot vroeger, door de vele filialen, in nauw contact staat met de groote algemeene banken en derhalve met de financieele en commercieele centra, waar de hoofdkantoren dezer banken gevestigd zijn. Zonder uitvoerig melding te maken van de voordeelen van dit concentratie-proces, wil ik er toch op wijzen, dat het contact met de groote banken (via haar filialen) voor de credietnemers, van groot belang is.

Naast den groei van het technische apparaat is het van belang de ontwikkeling van de balanscijfers te bezien. Hierbij moet in aanmerking worden genomen, dat vergelijking over verschillende jaren door fusies en wijziging in de balansopstelling zeer moeilijk is, terwijl optelling van de cijfers der verschillende banken door verschillen in balansopstelling eveneens bezwaren ondervindt. Ik beperk mij derhalve tot samenvattende cijfers.

De hierna volgende cijfers hebben betrekking op de Amsterdamsche Bank, Incasso-Bank, Rotterdamsche Bankvereniging, Twentsche Bank, alsmede op de Nederlandsche Handel-Maatschappij, Nederlandsch Indische Handelsbank en Nederlandsch-Indische Escompto Maatschappij.

Balanscijfers Nederlandsche en Nederlandsch-Indische
algemeene banken
(in duizenden guldens)

	1912	1936	Toeneming in %
Kapitaal en Reserves	158,661	359,846	127
Crediteuren, Deposito's enz. ...	463,203	1,092,285	136
<u>Uitzettingen</u>	<u>606,887</u>	<u>1,389,963</u>	<u>129</u>

Hoewel deze gegevens niet voldoende zijn om positieve conclusies te trekken, is er toch zeker niet uit af te leiden, dat de banken bij de algemeene ontwikkeling van zaken zouden zijn achtergebleven, evenmin kan men er grond in vinden voor de bewering, dat het Nederlandsch bankapparaat te groot zoude zijn voor de behoefte. Het algemeene bankbedrijf heeft zoowel wat de passieve als de actieve crediettransacties betreft evenals het economische leven een sterke ontwikkeling doorgemaakt.

Daar de cijfers van de actieve credietverleening niet naar de verschillende branches van het bedrijfsleven gespecificeerd worden, is het noodig om ook aan dit punt aandacht te wijden. Tevens wil ik hierin de emissiebranche en het daarmee nauw verband houdende effectenbedrijf betrekken.

Wat de credietverleening op korten termijn betreft, moet onderscheid gemaakt worden tusschen de volgende groepen:

1. Handelscrediet

- a. aan den in- en uitvoerhandel,
- b. aan den binnenlandschen handel,
- c. buitenlandsch crediet.

2. Industrieel crediet
3. Effectencrediet
4. Landbouwcrediet
5. Overheidscrediet.

ad 1. De financiering van den in- en uitvoerhandel geschiedt of uit eigen middelen der betrokken handelsbedrijven, of door de banken. Op dit terrein hebben de banken steeds kunnen voorzien in de behoefte, terwijl haar huidige positie zeker van dien aard is, dat zij bij toeneming van den buitenlandschen handel alle credieten, die gevraagd zullen worden, kunnen verstrekken, uiteraard met inachtneming van risico- en liquiditeitsfactoren.

De financiering van den binnenlandschen handel geschiedt uit eigen middelen, door het leverancierscrediet en door bankcrediet. Vooral het leverancierscrediet neemt hierbij een zeer belangrijke plaats in, juist bij de relaties tusschen groot- en kleinhandel (eventueel kleine industrieën), evenals bij de relaties tusschen de industrie en haar afnemers, terwijl bij den groothandel het leverancierscrediet in vele gevallen een voortzetting is van het bankcrediet, dat derhalve in het binnenlandsche bedrijfsleven van meer beteekenis is, dan oppervlakkig het geval lijkt. Ook op dit gebied kunnen de banken, mede doordat zij via hare talrijke filialen in nauw contact staan met den regionalen handel, aan elke gezonde credietvraag voldoen.

De financiering van buitenlandsche transacties is vrijwel uitsluitend bankterrein. Op de merites van deze financiering kom ik mondeling nader terug.

ad 2. Voor het industrieel crediet op korten termijn, dat aan de eischen van liquiditeit en solvabiliteit voldoet, is de situatie feitelijk dezelfde als bij het handelscrediet. Ook hier dient in aanmerking te worden genomen, dat aan de industrie verleende credieten veelvuldig via leverancierscrediet aan haar afnemers hetzij handelaars, hetzij andere industriele bedrijven, worden doorgegeven. Van een tekortkoming der banken is op dit gebied zeker geen sprake. De critiek betreft hier vrijwel altijd de financiering van kleine en middelmatige bedrijven op langeren termijn. De financieele structuur der banken (ik verwijs hier naar hetgeen ik in den aanhef heb opgemerkt) belet haar m.i. anders dan in beperkte mate aan zulke financieringen deel te nemen.

ad 3. Ten aanzien van het effectencrediet kan ik volstaan met op te merken, dat de banken op dit gebied volledig in de behoeften kunnen voorzien. Hoewel dit crediet voor het eigenlijke bedrijfsleven schijnbaar minder belangrijk is, heeft het voor de financiering op langen termijn groote beteekenis, daar het effectencrediet de markt voor fondsen sterk vergroot en dus de financiering van bedrijven op langen termijn vergemakkelijkt.

ad 4. Landbouwcrediet behoort in verband met het karakter der credietnemende bedrijven en door den termijn (veelal lang crediet) niet tot het terrein der algemeene banken. De boerenleenbanken voorzien echter in de behoefte.

ad 5. Plaatsing van schatkistpapier, korte provinciale financiering of plaatsing van promessen van gemeenten, binnen de door Gedeputeerde Staten goedgekeurde grenzen, ondervindt practisch nimmer moeilijkheden.

De beteekenis van de banken voor de financiering van het bedrijfsleven of van de overheidslichamen zou niet tot haar recht komen, indien de emissie-werkzaamheden buiten beschouwing werden gelaten.

In Nederland is het plaatsen van aandelen of obligaties voor alle ondernemingen van belang, het middel om in de behoefte aan kapitaal op langen termijn te voorzien. Zij beschikken echter niet zelf over het apparaat, dat haar in contact kan brengen met degenen, die de middelen op langen termijn kunnen verschaffen, terwijl het plaatsen van aandelen en obligaties steeds risico's meebrengt voortspuitende uit factoren buiten het bedrijf zelf gelegen, welke het slagen der emissie in gevaar kunnen brengen. Het werk der algemeene banken is nu eenerzijds om het contact met hen die over middelen beschikken te bewerkstelligen, anderzijds om door het overnemen der emissie de financiering op langen termijn te verzekeren.

Door dit systeem wordt tevens bereikt, dat de banken onder normale omstandigheden niet of slechts voor een relatief gering bedrag bij de financiering op langen termijn blijvend worden betrokken, zoodat een onjuiste aanwending der aan de banken ter beschikking staande middelen wordt voorkomen.

Op deze wijze heeft het Nederlandsche bankwezen ongetwijfeld zeer veel gepresteerd. Hiervan getuigt de toeneming van de geplaatste kapitalen der industriele, scheepvaart-, cultuur- en andere ondernemingen, welke meerendeels het resultaat is, van door de algemeene banken ondergebrachte emissies. Hierbij komen nog de emissies van obligaties. Bovendien hebben de banken op het gebied van de overheidsfinanciering op langen termijn door middel van emissies een groote rol gespeeld en doen zij dit nog steeds.

Hiernaast hebben de banken ook de buitenlandsche emissies verzorgd. De buitenlandsche emissiewerkzaamheid heeft echter aan de binnenlandsche nimmer in den weg gestaan. Ik kom hierop mondeling nader terug.

Tenslotte wil ik nog nagaan, of de banken den eisch der liquiditeit in het algemeen in acht hebben genomen. Hierbij moet men bedenken, dat de liquiditeit varieert met de conjunctuur, hetgeen bij een vergelijking, die op twee bepaalde jaren betrekking heeft, uiteraard niet geheel tot uiting komt.

De liquiditeitspositie in 1912 en 1936 der genoemde groote banken blijkt uit onderstaande cijfers:

	1912	1936
Liquiditeiten in procenten der Crediteuren en Deposito's	79	84

Hieruit blijkt, dat de banken den liquiditeitseisch in 1936 evenzeer in acht hebben genomen als in 1912. Wil men hieruit concludeeren, dat de banken wel wat ruimer crediet hadden kunnen verleenen, dan zij opgemerkt, dat gezonde credietvraag in de recente depressie daartoe allerm minst aanleiding heeft gegeven.

Bovendien bestaan de liquiditeiten voor het meerendeel uit credieten in een of anderen vorm, credieten die aan het bedrijfsleven of aan de overheid ten goede komen.

Het moet als een gunstige omstandigheid beschouwd worden, dat de liquiditeitspositie der banken thans in een verbeterende conjunctuur zoodanig is, dat zij voor meerdere credietverleening, die als gevolg der opleving op den duur te verwachten is, over een middelenreserve beschikken.

Ik meen derhalve te mogen concludeeren, zij het dan ook dat het beschikbare cijfermateriaal niet tot zeer concrete conclusies moge voeren, dat de banken in staat zijn geweest de expansie van het economisch leven te evenaren en dat zij op grond van haar liquide positie haar economische taak in de toekomst ten volle zullen kunnen vervullen.

Mondelinge toelichting van den heer Mr. D. CRENA DE IONGH:

Mijnheer de Voorzitter, Dames en Heeren,

Op Uw verzoek, Mijnheer de Voorzitter, heb ik in een kort schriftelijk referaat enkele opmerkingen vastgelegd, die tot grondslag kunnen dienen van hetgeen ik thans nader mondeling wil beschouwen.

Het is allerm minst mijn bedoeling, in theoretische beschouwingen te treden. Ik ben geen theoretisch econoom, maar praktijkman en U zult derhalve van mij niet anders dan het oordeel van den man van de praktijk mogen verwachten. Dit sluit niet uit, dat ik tracht de dingen in algemeener verband te zien dan uit den gezichtshoek van één speciaal bedrijf.

Het is mij een genoegen, in dezen kring over het bankwezen te mogen spreken, omdat men, wanneer men zich niet in een kring bevindt van personen, die door hun opleiding en werkkring in nauw contact met het bankwezen staan, telkens ziet, hoe moeilijk het blijktbaar is, zich over de beteekenis van het bankwezen en over de werkzaamheden, die door de banken worden verricht, een goed denkbeeld te vormen. Critici en beoordeelaars buiten dien kring zijn er vele. Het is daarom een bijzonder voorrecht, in een kring als den Uwen te mogen spreken, omdat daarin bij verschil van meening — naar bekend is, zelfs onder deskundigen voorkomend — een vruchtbare discussie, gebaseerd op kennis van zaken, mogelijk is. Gaarne ben ik bereid, naar krachten in te gaan op opmerkingen, die in Uw vergadering gemaakt zullen worden.

Het Nederlandsche bankwezen is, voor zoover het de groote banken betreft, van algemeenen aard, d.w.z. niet gespecialiseerd. De vraag doet zich nu voor, of de structuur van het Nederlandsche bankbedrijf, zooals deze geleidelijk gegroeid is, inderdaad voor ons land de beste vorm is. Uit mijn schriftelijke uiteenzettingen zal U zijn gebleken, dat ik niet van oordeel ben, dat er een minder juiste verhouding zou bestaan tusschen de economische ontwikkeling van ons land en de ontwikkeling der groote Nederlandsche banken.

Voorop kan worden gesteld, dat het bankbedrijf slechts ten deele initiatief kan nemen of invloed kan uitoefenen. De groote geldbedragen, welke ter beschikking der banken worden gesteld, vestigen, zooals ik schreef, op haar steeds de aandacht. Ten onrechte echter worden zij vaak op grond van deze concentratie van middelen als beheerschers van het economisch leven beschouwd. Zij worden als zoodanig gecritiseerd wegens dien veronderstelden invloed en aan den anderen kant wordt haar laksheid verweten op grond van te geringe hulp aan bedrijven.

Vraagt men dan, wat de taak van den bankier is, dan antwoord ik steeds, dat het in de eerste plaats zijn taak is, het geld, dat hem is toevertrouwd, terug te betalen. Dit geldt voor alles en is de gouden regel voor elken bankier, een regel intusschen, die belangrijke beperkingen oplegt aan zijn activiteit. Immers, hij moet steeds

met het oog op de rechterzijde van zijn balans de linkerzijde verzorgen. Een zeer groot percentage van de hem toevertrouwde middelen dient derhalve belegd te zijn in eerste liquiditeiten, d.w.z. in schatkistpapier, bankwissels en ook in beleeningen tegen prima en courante effecten, hetgeen in Nederland bij de banken ook inderdaad het geval is. De groote wisselingen, die het huidige economische leven kenschetsen, nopen den bankier zelfs, in dit opzicht verder te gaan dan voor zijn voorgangers in de jaren vóór 1914 strict noodig was.

De vraag doet zich voor, of thans de liquiditeit niet al te groot is. Zeer zeker is een overvloed van middelen aanwezig, die voor het grootste deel in liquiditeiten van den eersten rang worden belegd. Het wil mij toeschijnen, dat de huidige omstandigheden deze ruime liquiditeit wenschelijk maken. Het is zeer gelukkig, dat de banken in een nog steeds zeer woeligen tijd als den tegenwoordigen gezorgd hebben, extra liquide te zijn, (te meer daar rustiger tijden vooreerst nog niet te verwachten zijn) en bovendien in staat, aan elke vraag naar crediet te voldoen, mits dit crediet aan de te stellen eischen voldoet.

En nu de specialisatie. In Nederland bestaat niet, zooals in Engeland — en ook daar wordt de specialisatie den laatsten tijd minder — een taakverdeling, die de groote banken stempelt tot specifieke depositohuizen. In Engeland heeft men nl. naast de depositobanken de accepthuizen met hun grootendeels buitenlandsch bedrijf, de emissiehuizen, de discontohuizen en de effectenkantoren. Bij ons echter geven de groote banken handels- en industriele credieten en verrichten zij daarnaast alle werkzaamheden der zoeven genoemde instellingen.

Het algemeene karakter der groote banken heeft zich geaccentueerd door de bank-concentratie, waardoor, behoudens een aantal uitzonderingen, de provinciale financiering in handen der groote banken is gekomen.

Juist de veelzijdigheid van het Nederlandsche bankwezen doet de vraag opkomen, of dit een oorzaak is geweest, waardoor de banken in de vervulling van haar taak tekort geschoten zijn. Ik wil dit voor de voornaamste werkzaamheden der algemeene banken nagaan. De voornaamste takken van dienst der algemeene banken zijn:

1. *het credietbedrijf*, omfattende:
 - handelscrediet,
 - industriëel crediet,
 - effectencrediet en
 - overheidscrediet.
2. *het emissiebedrijf*.

De andere werkzaamheden der banken sluiten nauw bij deze hoofdgebieden aan. Hoewel zij zeker van beteekenis zijn, zijn zij minder essentieel voor de vragen, die ons hier bezighouden, weshalve ik deze, mede ter heperking der stof, niet heb besproken.

Uit het karakter der passieve crediettransacties, welke den banken de middelen verschaffen om credieten te verleen, vloeit voort, dat de banken vóór alles de eischen der liquiditeit in acht moeten nemen. Wat ook de aard der credieten, die de banken verleen, is, steeds wordt haar activiteit daardoor begrensd.

Bij de beoordeeling van de vraag, of zij bij haar credietverlee-

ning tekort schieten, moet men eigenlijk niet nagaan, of het bedrag der ter beschikking staande middelen al of niet een ruimere verleening van bepaalde credieten toelaat — immers, de verdeling der uitzettingen over verschillende soorten van credieten maakt altijd verschuivingen van de ééne groep naar de andere mogelijk — maar wel, of de termijn, waarvoor de middelen beschikbaar zijn, dat mogelijk maakt. Wanneer men dit in het oog houdt, dan blijkt, dat altijd eenige speling aanwezig is, welke het, zonder de liquiditeit in gevaar te brengen, mogelijk maakt, bepaalde credieten in ruimere mate te verleen. Deze speling echter gaat meestal nooit zoo ver, dat korte credieten door lange zouden kunnen worden vervangen. Binnen deze limiet kunnen de banken tot op zekere hoogte de samenstelling der uitzettingen beïnvloeden, via rente en aanvullende credietcondities. Afgezien van de omstandigheid, dat de concurrentie tusschen de banken steeds een corrigeerenden invloed heeft op afwijkingen in dit opzicht, moet wel worden bedacht, dat bedrijven, welke geen crediet behoeven, omdat zij over voldoende eigen middelen beschikken of omdat zij er geen empoel voor hebben, door gunstiger condities er niet toe gebracht zullen worden, crediet op te nemen. De credietbehoefte is daarom in sterke mate afhankelijk van de expansie van het economisch leven. Het behoeft dan ook geen verwondering te wekken, dat de credietbehoefte in de recente diepe depressie tot zeer geringe proporties werd teruggebracht. Mogelijk zouden er meer credieten kunnen worden gegeven, indien men geringe eischen aan de zekerheid der terugbetaling zou stellen. Zulks ware echter voor de banken onaanvaardbaar.

Bezien wij thans in het licht van deze overwegingen de verschillende credietgroepen.

1. *De credietverleening aan den handel*. Deze omvat de credietverleening aan den in- en uitvoerhandel, aan den binnenlandschen handel en aan buitenlandsche handelszaken.

Wat de credietverleening aan den in- en uitvoerhandel betreft, kan gezegd worden, dat de banken zich steeds gaarne op dit terrein bewegen. Of zij op dit gebied meer zullen kunnen doen, hangt af van de ontwikkeling van den in- en uitvoer. In dat opzicht lijken de vooruitzichten niet ongunstig. Inzonderheid acht ik goede mogelijkheden aanwezig wat betreft den handel met en van het sterk oplevende Nederlandsch-Indië. Het lijdt geen twijfel, dat de banken evenals vroeger, in staat zijn, in deze credietbehoeften te voorzien.

Bij het binnenlandsche handelscrediet merkte ik in mijn schriftelijke uiteenzetting op, dat de beteekenis van het bankcrediet hier groter is dan zij op het eerste gezicht lijkt, omdat dit crediet zich in den vorm van het leverancierscrediet als het ware voortzet. Dat leverancierscrediet dus hier een belangrijke rol speelt, is geen aanwijzing voor een onvoldoende voorziening door het bankcrediet. Deze credietvormen vullen elkaar wederkeerig aan, wat voor de efficiency der credietverleening van groote beteekenis is. Bij de distributie van goederen komen nl. in verschillende stadia talloze transacties van kleinen omvang voor, transacties, waarbij dikwijls het locale en persoonlijke element naar voren komt. De instanties, die met deze locale en persoonlijke elementen het best op de hoogte zijn, zijn de leveranciers. Het ligt dus voor de hand, dat zij voor dergelijke transacties de aangewezen instanties voor de crediet-

verleening zijn, te meer daar deze credietverleening zonder formaliteiten of medewerking van derden aan de goederentransacties kan worden vastgekoppeld. Behandeling van de duizenden, dikwijls minimale credieten door een bank zou onevenredig hoge kosten meebrengen en komt derhalve niet in aanmerking. De groothandelaar of de industrieel echter heeft een kapitaalbehoefte van grooteren omvang, zoodat zij, indien hun eigen middelen niet toereikend zijn, een crediet zullen vragen van voor een bank aannemelijke proporties, een crediet, dat naast de zekerheid, gelegen in het eigen kapitaal van den credietnemer, in den regel een voor de banken aantrekkelijke dekking heeft in den vorm van cessie van vorderingen op afnemers. Het lijdt geen twijfel, dat de Nederlandsche banken dergelijke credieten in voldoende mate kunnen verlenen en dit bij aanvraag ook doen.

De verstreking van buitenlandsche credieten vormt vaak een punt van critiek, omdat sommigen daarin een belemmering zien voor de verleening van binnenlandsche credieten. Afgezien van de omstandigheid, dat van een verwaarloozing van binnenlandsche credieten m.i. geen sprake is, berust zulk een critiek m.i. op een misvatting. Voorop stel ik ook hier, dat de taak van den bankier door de omstandigheden bepaald wordt en dus in hooge mate passief is. Het staat toch met de buitenlandsche transacties zoo, dat, wanneer Nederland als geheel niet over een overschot aan buitenlandsche middelen beschikt, er geen bankier is, die buitenlandsche credieten kan geven. Het eerste is primair, het tweede secundair en het is wonderlijk, dat de buitenlandsche credietgeving der banken, een der oudste Nederlandsche bezigheden — immers, Nederland heeft sinds de 17e eeuw in het internationale kapitaalverkeer een groote rol gespeeld — een taak is, die vaak wordt misverstaan. Nederland heeft nu eenmaal door eigen activiteit een overschot van goederen en diensten, waarin begrepen interest, dividenden en winsten, op de betalingsbalans. Voor zoover dit overschot niet wordt vereffend door goudremises uit het buitenland, beteekent het reeds een crediet aan het buitenland. De verwerking van dit crediet is een technische zaak, die den banken toevalt en er is, dunkt mij, weinig aanleiding om hiertegen bezwaar te maken en te zeggen, dat de bankier „goede Nederlandsche guldens over de grens doet rollen”; deze guldens zijn immers reeds vroeger in den vorm van goederen en diensten over de grenzen gerold. De taak der banken bestaat hierin, de zich in het buitenland vormende saldi om te zetten door het geven van korte credieten of het bemiddelen van emissies. Indien zij deze taak niet vervullen, dan zullen de houders der buitenlandsche saldi deze uit den aard der zaak zelf niet behouden, maar ze verkoopen en indien het publiek niet langs allerlei wegen buitenlandsche fondsen koopt, zwelt de goudschat van De Nederlandsche Bank en het Egalisatiefonds aan, hetgeen zeker minder gewenscht is dan rendabele uitzetting der saldi.

Met betrekking tot de verleening van deze credieten, alsmede ten aanzien van buitenlandsche emissies, vindt contact met De Nederlandsche Bank plaats, die haar houding uit den aard der zaak niet alleen bepaalt op grond van de normale factoren, welke de betalingsbalans beïnvloeden, doch ook rekening moet houden met de omstandigheid, dat groote, abnormale kapitaalbewegingen in deze ongewisse tijden een verstoring van de betalingsbalans kunnen teweegbrengen en dus valutamoelijkheden kunnen veroorzaken. In principe zal ieder echter, dunkt mij, rentedragende solide buitenlandsche uitzettingen wel prefereren boven steeds aangroeiende, rentelooze goudmassa's.

Buitenlandsch crediet op korten termijn is sinds eenigen tijd weer mogelijk, maar de wereldomstandigheden leiden er nog niet toe, dat dit een grooten omvang heeft aangenomen. Ook is in principe lange buitenlandsche credietgeving weer mogelijk door middel van emissies op de Nederlandsche kapitaalmarkt, waardoor op den duur Nederland dit oude bedrijf weer kan opvatten en zijn positie als financieel centrum kan hernemen. Zoolang echter de valuta's ten opzichte van elkaar zoo wisselen als thans nog het geval is, zal een groote ontwikkeling nog wel op zich laten wachten, ten nadeele der Nederlandsche economische en financieele activiteit.

2. Thans de industrie-financiering.

Ik had de eer, over dit vraagstuk in 1928 te spreken voor het Koninklijk Instituut van Ingenieurs. Mijn ideeën over dit punt, dat het den banken slechts in bescheiden mate mogelijk is, zich in de industrie te steken, vonden toen, dunkt mij, meer critiek dan heden het geval is en het denkbeeld, dat het toch billijk is, dat creditgelden van de eene industrie aan langcredietbehoevende andere industrieën ten goede moesten komen, hoort men niet meer verkonvigen. De credit staande industrieën zouden er m.i. in het algemeen ook weinig voor gevoelen! Wel is in de periode 1912—1937 met den groei der Nederlandsche industrie de belangstelling van de banken voor de industrie gegroeid. De verhouding is anders geworden, de belangstelling in de industrie is ook bij het publiek gegroeid en dit bevordert, dat de bankier, naast de financiering, niet alleen van voorraden, maar ook van debiteuren, te rechter tijd nieuw kapitaal of leeningen kan emitteeren en, wat b.v. in den loop van dit jaar in groote mate het geval is geweest, reorganisaties kan tot stand brengen, die voor de ontwikkeling van de industrie van groot nut kunnen zijn. Juist omdat de Nederlandsche banken het volledige terrein van het bankwezen bestrijken, is m.i. de mogelijkheid van een krachtdadige hulp gegeven. Het gemengde bankwezen heeft op dit gebied zeer vele voordeelen voor den cliënt. De bankiers krijgen door hun vele bemoeienissen, die ver uitgaan boven de ervaring, welke iemand zou opdoen, die slechts het depositobedrijf zou uitoefenen, een inzicht in vele zaken, dat hen in staat stelt, mogelijkheden te zien, welke de bedrijfsleiders uit handel en industrie niet steeds kunnen beoordeelen; zij treden daardoor dikwijls als bindend element op en wel op een wijze, die anders niet mogelijk zou zijn. Geholpen door den accountant, kan de bankier den cliënt groote diensten bewijzen. Dat in bepaalde gevallen de banken bij de oprichting van nieuwe bedrijven medewerken en bij het vormen van consortia de gelden weten bijeen te brengen, is eveneens bekend. Indien het echter om groote bedragen gaat, dan is een emissie de aangewezen weg. Ik kom hierop nog terug.

Intusschen meent men dikwijls, dat er ten aanzien van de financiering van kleine en middelmatige bedrijven op langen termijn een achterstand is. In zooverre daarvan inderdaad kan worden gesproken, komt het mij echter voor, dat die achterstand veel kleiner is dan veelal wordt verondersteld. Immers, de talrijke kleine en middelmatige bedrijven konden in normale tijden vrijwel steeds worden gefinancierd, hetzij door eigen kapitaal, hetzij door hypothecaire credieten of dergelijke (afbetalingscredieten). De banken beschikken niet over de voor deze financiering benodigde middelen op langen termijn en juist het element van den langeren tijd geeft een verhooging van den risicofactor, die niet onderschat mag worden. Industriele credieten van dezen aard dragen het typische karakter van kapitaalrisico, hetgeen zulke financieringen voor den gewonen

bankier al bijzonder moeilijk maakt. Voor zoover een lacune aanwezig is, is deze m.i. hoofdzakelijk ontstaan door de abnormale depressie, waardoor niet alleen voor kleine, maar ook voor groote bedrijven het verkrijgen van kapitaal op langen termijn moeilijk was. In deze min of meer theoretische lacune is intusschen voorzien door de oprichting door den Staat van de Maatschappij voor Industriefinanciering, welke, naar ik geloof, in een beperkt aantal gevallen nuttig werk kan verrichten. Men hoede zich intusschen voor te groote verwachtingen. Bij elk bedrijf van kleinen en middelmatigen omvang speelt het persoonlijk element een belangrijke rol. Indien industrialisatie een geforceerde uitbreiding van bedrijven zou beteekenen, zonder aan dit persoonlijke element voldoende aandacht te schenken, loopt men de kans op groote decepties.

3. Ten aanzien van *het effecten- en overheidscrediet* wil ik niet uitweiden. Op dit gebied is er, dunkt mij, vrijwel geen discussie over hetgeen de banken zouden kunnen en moeten doen. Ik moge er wel op wijzen, dat deze financiering in het economisch leven zeker een belangrijke rol speelt. Wat het effectencrediet betreft kan hieraan nog worden toegevoegd, dat het niet alleen voor de effectenmarkt van beteekenis is, maar indirect weer aan de overheid of het bedrijfsleven ten goede komt.

4. De *emissiewerkzaamheid* sluit zich aan bij de credietverleening en juist met het oog daarop is het een gelukkig verschijnsel, dat in Nederland deze tak van bankbedrijf met de credietgeving in één hand ligt. Intusschen is ook hier de positie der banken ten deele ook weer passief. Emitteeren houdt uit den aard der zaak mede in, dat men niet moet blijven zitten met de te verkoopen waar en de taak van den bankier is dus, behalve de eigen beoordeeling van de vraag, of de „waar” goed is, te peilen wat het publiek neemt of niet, al zal zonder eenigen twijfel de bankier moeten trachten, in deze verder in de toekomst te zien dan the man in the street, die niet over zooveel gegevens beschikt. Leiding kan de bankier hier zeker geven, maar zijn macht wordt ook hier zeer overschat.

Hetzelfde geldt ook voor de beoordeeling van het komend verloop van het renteniveau, iets wat overigens allermint eenvoudig is. Ik behoef in dit verband nauwelijks op te merken, dat de banken het renteniveau niet kunnen beïnvloeden; zij zijn ook hier weer tusschenpersonen. Ik laat dit onderwerp verder rusten, wijs er slechts op, dat de positie van het Nederlandsche bankwezen het in staat stelt, ten volle te voldoen aan welke wenschen ook op emissiegebied en dat de vraag, of alle wenschen van emittenten (credietnemers) — of van emittenten in spe — worden vervuld, slechts wordt bepaald door de kwaliteit van het door hen aangeboden en de lust van het publiek om te koopen.

Wanneer wij nu de balans opmaken en wij bezien het Nederlandsche bankwezen, zooals het zich na 1912 heeft ontwikkeld, dan mogen wij, dunkt mij, constateeren, dat dit apparaat ten volle in staat is, aan alle eischen van de Nederlandsche en de Nederlandsch-Indische economie te voldoen en dat het slechts van de omstandigheden zal afhangen, in hoeverre deze de verdere ontplooiing er van zullen toelaten.

(Applaus).

De VOORZITTER:

Ik dank den inleider hartelijk voor de mondelinge toelichting, die hij op zijn schriftelijk referaat, deels ter aanvulling daarvan heeft willen geven. Mag ik U verder verzoeken, wanneer U aanleiding

meent te hebben om in verband met het geschrevene en gesprokene door den heer Crena de Jongh iets op te merken, zich daartoe bij mij aan te melden? Ik zal U, nadat de vergadering voor een kwartier of 20 minuten is geschorst, gaarne in de gelegenheid stellen, Uw opmerkingen ten beste te geven.

De vergadering wordt te 11.10 uur v.m. geschorst.

De VOORZITTER heropent te 11.35 v.m. de vergadering en geeft het woord aan den heer Ir. G. A. Kessler, die zich voor het debat heeft aangemeld.

DEBAT.

De heer Ir. G. A. Kessler:

Mijnheer de Voorzitter,

Mag ik beginnen met den hoorders te vragen, of zij mij zoo goed verstaan dan wel, of de microfoon een belemmering vormt. Toen ik zooveel in de zaal zat, vond ik de microfoon geen verbetering. De Voorzitter — het zij met alle respect gezegd! — leek wel een buikspreeker. Nu kan ik dat ding, geloof ik, achteruit schuiven, maar als U er geen last van heeft, laat ik het staan.

In de tweede plaats, Mijnheer de Voorzitter: Is het heel erg in strijd met de gewoonte op den Accountantsdag, als ik begin met te verklappen, dat U mij eigenlijk heeft gevraagd, het woord te nemen? Ik doe dat nl., omdat ik mij anders heel weinig bevoegd acht om in dezen kring over een toch in hoofdzaak bank-technisch onderwerp te debatteeren en daarbij nog wel het eerst het woord te nemen. Maar nu ik daarvoor eenmaal een behoorlijk excuus heb, wil ik U wel zeggen, dat ik het met genoeg doe, aangezien het onderwerp natuurlijk de bijzondere belangstelling van het bedrijfsleven heeft. Wij hebben natuurlijk herhaaldelijk met het bankwezen te maken en een groot deel van onze zorgen is er op gericht, de middelen te verkrijgen, die ons in staat moeten stellen, onze bedrijven uit te oefenen.

Nu heeft de heer Crena de Jongh zijn referaat en ook zijn mondelinge toelichting heel speciaal gezet in het teken, dat hij geen theoretisch econoom is, maar dat hier het woord werd gevoerd door den man van de praktijk.

Mijnheer de Voorzitter!

Ik zou toch, op gevaar af, mij te begeven op een terrein, dat ik nog veel minder beheersch — of liever, dat ik niet beheersch — willen zeggen, dat de heer Crena de Jongh, indien hij zich daarvoor de moeite zou hebben gegeven, het zeker wel had kunnen beheerschen. Hij had iets over de theorie kunnen zeggen, althans iets dieper in de theorie kunnen binnendringen.

Van de taakomschrijving der banken heeft hij zich, ook in zijn mondelinge toelichting, met een op zichzelf heel aardig woord, maar misschien toch met een „bon mot”, afgemaakt door te zeggen: ik stel altijd als eersten eisch aan den bankier, dat hij het hem toevertrouwde geld terugbetaalt. Mijnheer de Voorzitter! Daarbij kwam mij een ietwat ondeugende parallel in de gedachten. Ik zou mij kunnen voorstellen, dat een reisvereniging haar doel zou omschrijven door te zeggen, dat zij beoogt, ieder, die met haar een reis onderneemt, weer gezond thuis te brengen. Het is op zichzelf niet onjuist, dit te zeggen, want een reisvereniging

moet om überhaupt iemand mee te krijgen, het vertrouwen wekken, dat zij hem ook weer thuis brengt, maar toch omschrijft dit het doel van de reisvereniging niet voldoende om op grond daarvan een groot aantal leden mee te krijgen, want men zou daarop kunnen repliceeren door te zeggen: als ik niet van stal ga, dan loop ik in het geheel niet het risico, niet weer thuis te komen! Het interessante is dus juist, den weg te volgen, dien de aan den bankier toevertrouwde gelden afleggen *alvorens* zij terugkomen. Het is op die kronkelwegen van het geld, dat wij zoo gaarne de taak van den bankier zouden willen zoeken en nagaan, of die taak wordt vervuld ten algemeenen nutte.

Nu is er ten aanzien van het algemeene nut in het schriftelijk referaat een zin neergeschreven, waarop ik, als mij dit veroorloofd is, ook wat zout zou willen leggen. Er staat nl., dat bij gebrek aan een objectieven maatstaf voor de beoordeeling van het algemeene nut der banken, de rentabiliteit den doorslag moet geven. Daaruit wordt dus de conclusie getrokken: het bankwezen heeft niet kwaad geboerd, ergo zal het met de behartiging van het algemeen belang — dat ook deze bedrijfstak moet dienen — ook wel goed gesteld zijn. Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof, dat ook hier in het kort gezegd kan worden, dat het particulier belang en het algemeen belang nog niet zoo volkomen harmonieeren, dat men het algemeene nut van een bedrijfstak uitsluitend zou mogen afleiden uit de mate, waarin dat bedrijf rendeert.

Nu heeft de geachte inleider zich ook volstrekt niet bepaald, noch tot die ééne taakstelling, noch ook tot dezen maatstaf voor de algemeene nuttigheid van het bankwezen. Hij is verder gegaan en heeft in zijn schriftelijk referaat een groot aantal statistieken opgenomen, die alle zeer interessant zijn. Zij dienen om ons duidelijk te maken, dat bij de expansie van het bedrijfsleven ook het bankwezen zich heeft geëxpandeerd. Nu zou ik dit willen zeggen, Mijnheer de Voorzitter: hadden wij ooit iets anders verwacht? Acht U het denkbaar, dat in een bedrijfsleven, waarin de bevolking toeneemt, waarin de productie toeneemt, waarin het bezit, ergo ook de schuldenlast toeneemt, het bankwezen alleen zou zijn achtergebleven? Mij dunkt, dat het bankwezen zoozeer — en hier kom ik geheel in de lijn van hetgeen ook de geachte inleider zoo vaak naar voren heeft gebracht — de dienaar en de exponent van het bedrijfsleven is, dat niet anders te verwachten is, dan dat bij een toeneming van de bevolking enz. enz. ook het bankwezen zich ontwikkeld heeft. Om naast al deze statistische gegevens er nog één enkel te noemen — het kwam dezer dagen voor in „De Telegraaf” — in nagenoeg dezelfde periode, die de heer Crena de Jongh heeft behandeld, zijn de schulden der gemeenten gestegen van f 400.000.000.— tot f 2.600.000.000.— en de schulden van het Rijk van f 1.000.000.000.— tot f 3.500.000.000.—. Welnu, dat bij een dergelijken opbouw van schulden — c.q. van gelegenheid tot belegging — het bankwezen, dat toch zeer nadrukkelijk zijn taak vervult bij de credietverschaffing aan en emissies ten behoeve van de overheid, tegenover die noodzakelijkheid niet mede zou zijn uitgebreid, is naar mijn meening een onmogelijkheid. Het spreekt m.a.w. van zelf, dat wij in een gemeenschap, waarin deze feiten zich vertoonen, ook het bankwezen zich zien ontwikkelen. Daarbij komt nog, dat al deze statistische cijfers geen werkelijke maatstaf bieden. Wij zien overal groei — een enkelen keer achteruitgang — maar werkelijk nameten, of het bankwezen dien groei niet is vooruit geijld of bij de algemeene ontwikkeling is achtergebleven, dat is ook op grond van deze statistieken niet mogelijk.

Daarom, Mijnheer de Voorzitter, met alle waardeering voor deze drie naar voren geschoven punten, zou ik toch willen zeggen, dat er iets meer moet worden gezegd omtrent de taak-omschrijving van de banken om het feitelijke werk, dat de banken in onze samenleving verrichten, iets beter te begrijpen.

Ik zou zeggen, dat de bank essentieel is een onderneming, die haar bezittingen verwerft tegen afgifte van haar eigen belofte om te betalen. Dat is een heel bijzonder ding; dat kan geen enkele andere onderneming doen. Wij kennen allen de Engelsche zegswijze: „every loan creates a deposit”. Hetgeen dan gebeurt is dit, dat de bank haar eigen schuldbekentenis inruilt tegen die van een ander. De eigen schuldbekentenis neemt den vorm aan van een „deposit”, waarover vrij kan worden beschikt. Het is misschien niet geheel juist, dat de banken deposito's *creëren* in den zin, dat deze „uit niets ontstaan”, maar zij zetten toch illiquide waarden om in een liquide bank-tegoed. Men zou dus kunnen zeggen: de karakteristieke functie van de bank is, dat zij zich garant stelt voor de solventie van haar cliënten en zodoende een toekomstigen betalingsplicht van haar cliënten omzet in geld. Nog anders gezegd: door het bankmechanisme functionneeren toekomstige goederen en inkomsten als tegenwoordige koopkracht.

Zijn er nu begrenzungen aan deze werkzaamheid? Die zijn er natuurlijk. De bank is begrensd in deze procedure door de reserves, die zij noodzakelijk acht en die meestal als rentelooze saldi bij de Centrale Bank liggen. Zij is natuurlijk ook begrensd in deze procedure door den omvang van de waarden, welke bij haar beleend kunnen worden. Maar, deze twee begrenzungen dus aangenomen, bestaat er in het bankwezen dus wel degelijk de vrijheid om het totaal der deposito's te varieeren. En dat is een groot ding, want alleen daaraan is het te wijten, dat het bankwezen zoozeer de aandacht trekt. De banken zijn — de heer Crena de Jongh heeft er herhaaldelijk op gewezen — lang niet zoo vrij in haar bewegingen als wel eens wordt verondersteld, maar zij zijn ook niet zóó passief, dat zij slechts één bepaald fonds, een fonds van besparingen — of hoe men ze anders wil noemen — aan den man te brengen zouden hebben. Dit fonds heeft niet een bepaalde omvang, die door het bankwezen niet zou kunnen worden beïnvloed; integendeel, de omvang van dit „fonds” — om bij dien naam te blijven — wordt beïnvloed door de werkzaamheid van de banken. De bank is nu eenmaal credietgeefster en de bank maakt een op zichzelf onverhandelbaar bezit, een niet liquide waarde, door haar handelingen tot — om het op de kortste wijze uit te drukken — tot „geld”. Daaruit vloeien allerlei verwachtingen voort, die men van het bankwezen heeft en die ten slotte culmineeren in de groote vraag: Kunnen de banken de conjunctuur beheerschen, kunnen zij er althans toe bijdragen te bereiken, dat de bekende variaties, die wij in het bedrijfsleven kennen, worden getemperd of zelfs geheel onder controle gebracht?

Ik heb dit uitstapje naar de overigens ik zou haast zeggen, bekende terreinen van theoretischen aard gemaakt, omdat wij, indien wij de taak van het bankwezen aldus omschrijven, beter zien, welk een geweldige economische taak op de bedrijfsleiding van het bankwezen rust. De solventie van anderen te garandeeren is toch eigenlijk het „in and out” van het bankwezen. Welke vleugen van optimisme, gevolgd door vleugen van pessimisme, kunnen in deze activiteit van het bankwezen oorzaak zijn, dat ons bedrijfsleven beïnvloed wordt? De uitzettingen en inkrimpingen van ons bedrijfsleven worden in niet geringe mate verhaast, resp. vertraagd

door de houding, die het bankwezen daartegenover aanneemt.

Overigens geloof ik, Mijnheer de Voorzitter, dat deze dingen door den heer Crena de Iongh nadrukkelijk buiten zijn thema zijn gehouden, aangezien hij te kennen gaf, dat hij niet in theoretische beschouwingen wenscht af te dalen. Terugkeerende tot de praktijk, wil ik dan ook het volgende zeggen:

Niet zoo passief is de rol der banken als de heer Crena de Iongh die voorstelt en in zijn referaat, waarin sprake is van „de ons toe-
vertrouwde gelden”, evenals in zijn mondelinge uiteenzettingen, waarin hij stelde, dat de banken ten aanzien van de buitenland-
sche beleggingen eigenlijk alleen deze taak vervullen, dat zij een saldo, dat nu eenmaal noodzakelijk in het buitenland ontstaat, ook in het buitenland beleggen, heeft hij, naar ik geloof, de passiviteit van den bankier te scherp geschetst. Ook ten aanzien van de belegging van buitenlandsche saldi staat de zaak, meen ik, ietwat anders.

Indien het Nederlandsche bankwezen zijn bijzondere aandacht zou gaan schenken aan buitenlandsche beleggingen, dan zou het daartoe in staat zijn en dit zou bepaalde gevolgen hebben, die invloed zouden oefenen op den stroom van Nederlandsche goederen naar het buitenland, c.q. op onzen invoer of op den omvang van onze aan het buitenland bewezen diensten; eventueel ook op den stroom van goud, maar de zaak staat naar mijn meening niet zoo, dat er slechts een alternatief zou zijn nl. tusschen het incasseeren van goud of wel het beleggen in het buitenland want op de betalingsbalans paraisseert aan den éénen kant de goederen-invoer, aan den anderen kant de uitvoer en de diensten, die wij het buitenland bewijzen en vervolgens ten slotte misschien het saldo, dat in goud moet worden geëquilibreerd. En nu is de beleggingspolitiek ten aanzien van het buitenland niet deze dat slechts het saldo kan worden uitgeleend van drie of vier bepaalde posten, die door de beleggingspolitiek zelf niet zou worden beïnvloed, maar omgekeerd: de beleggingspolitiek werkt terug op de drie of vier factoren, die tezamen de gelijkheid opbouwen. Via goud, rente, verhooging of verlaging van het disconto prijs- en kostenniveau, komt het alles uiteindelijk weer terug in ons bedrijfsleven en ook hier is de taak van den bankier, om leiding te geven aan de credietverstreking, ook aan het buitenland, zeer belangrijk en niet zoo passief als de Heer Crena de Iongh het voorstelt en voor ons bedrijfsleven lang niet onverschillig.

En nu, Mijnheer de Voorzitter, het industriele crediet. Het is ongetwijfeld juist, dat, wanneer de bank haar bezittingen, d.w.z. de betalingsverplichtingen van anderen, verwerft door daarvoor haar eigen verplichtingen (deposit) in ruil te geven, tusschen die beide „Verschuldungen”, die in ruil voor elkaar ontstaan, een harmonie moet bestaan ten aanzien van de termijnen van terugbetaling. Door het geheele referaat van den heer Crena de Iongh en ook in zijn mondelinge toelichting wordt daarop voortdurend de aandacht gevestigd. Onze liquiditeit, zegt hij, thans bekeken van den kant van den bankier, wordt zeer sterk beheerscht door de vraag, of hij tegenover de door hem geëntameerde betalingsverplichtingen (zijn deposito's) een bezit verkrijgt, nl. „loans”, die niet het bezwaar kunnen veroorzaken, dat hij zijn „deposit” kwijtraakt in een tempo, dat hij onmogelijk aan den kant der beleeningen kan bijhouden.

Voor „long term” leeningen is de bank inderdaad eigenlijk niet het geschikte apparaat en bij het industriele crediet is dit een zaak van alles overheerschende beteekenis. Ik ben er ten volle van

overtuigd, ik twijfel er geen oogenblik aan, dat het bankwezen ten aanzien van het handelscrediet en het crediet aan de overheid zijn taak ten volle en gemakkelijk kan vervullen. Waar het 't industriele crediet geldt echter hebben wij te doen met een bedrijfsleven, dat voor al zijn uitbreidingen en ook voor een groot deel van zijn bedrijfskapitaal niet de verplichting kan aanvaarden, het geld „on call” terug te geven. En nu kan de bank in tijden als die, welke wij nu beleven, nu er bijkans geen rente te maken is, voor „call money” wellicht op ietwat grootere schaal dan gewoonlijk deposito's voor 6 maanden, een jaar of misschien nog langer verkrijgen tegen een geringe rentevergoeding, maar dit verandert niets aan den regel dat de toestand deze is dat de bank, essentieel werkende met kort geld, in de behoefte aan lang geld niet kan voorzien. De vraag is nu: welke conclusie volgt daaruit voor het bedrijfsleven?

Tusschen ons en het geld, dat wij nodig hebben voor de ontwikkeling van onze bedrijven, staat de noodzakelijkheid, een geldgever te vinden, die ons het geld op langen termijn verschaft. De ideale geldgever is de aandeelhouder. Altijd houden wij het oog gericht op wat men, niet zeer eerbiedig, noemt: „Jan Publiek”. Dat is voor ons verreweg de beste geldgever. Hier kan de bank inderdaad zeer nuttig werk doen en dat doet zij. Het is een uitermate verblijdend feit, dat wij onder de bankiers en bij het bankwezen in het algemeen leiders aantreffen, die zich rekenschap geven van onze behoeften, die ook onze bedrijven met aandacht en met sympathie volgen en zich er voortdurend van overtuigen, dat het werk, dat wij verrichten, credietwaardig is. In dat opzicht breng ik gaarne speciaal alle hulde aan den inleider, die daarvan herhaaldelijk blijk geeft. Deze mentaliteit vooropstellend, kunnen de banken uitermate gewichtig werk doen, altijd met het oog op het publiek, in dien zin, dat men te juister tijd emitteert, dat men gevoelt, hoe de toestand van de beurs is, hoe zij reageert op een vraag om geld. Een attente en bekwame bankleiding kan ons bedrijfsleven op dit gebied buitengewoon gewichtige diensten bewijzen, maar steeds als een doorgangshuis. De grondslag van dit alles moet zijn, dat wij en anderen met ons er van overtuigd zijn, dat ons bedrijf rendabel is, m.a.w. dat het toekomstige inkomen zal ontstaan en dus de toekomstige betalingsverplichtingen zullen worden vervuld.

En nu de nieuwe investeringen. Deze worden meer en meer een zaak van langen duur. Meer en meer zien wij om ons heen, hoe groote bedrijven een zeer belangrijk deel van hun inkomsten eenvoudig weer moeten uitgeven om op peil te blijven, om wetenschappelijk bij te blijven. Een bedrijf als dat van Philips, het meereendeel van U bekend, bezit een laboratorium — ik weet niet, of er in Europa een tweede van dien aard bestaat — waar voortdurend groote geldsommen worden opgeteerd aan niets dan researchwerk. Andere groote bedrijven moeten op dien weg volgen. Herhaaldelijk moeten proef-installaties op bedrijfsgrootte worden gebouwd, waarvan de rentabiliteit volstrekt niet vaststaat. Dat alles moet komen uit middelen, die daarvoor beschikbaar worden gesteld, uit geld en dat geld kan de bank uit hoofde van haar status niet fourneeren.

Welk verschieft opent dit nu aan ons bedrijfsleven? Overal bestaat dit probleem. Wij zien, hoe er in Engeland naar een oplossing wordt gestreefd. Men zoekt een nieuwen vorm, uitgaande van de kringen van het bankwezen, maar toch den vorm aannemend van een apart orgaan, dat geld verschaft op langen termijn

aan bepaalde bedrijfstakken. In Economische Statistische Berichten van deze week geeft V. d. Valk daarvan een overzicht. We zien in België, waar de samensmelting van het algemeene bankwezen met speciale credietinstellingen veel te ver was doorgevoerd, het uiteenvallen in twee deelen, waarbij een nieuwe constellatie overblijft, de holding company van de vroegere banken, die nog altijd de taak heeft, het industrieel crediet verder voort te zetten.

Ik zou er dit van willen zeggen, dat wij industrieelen ons naar mijn meening de verwachting uit het hoofd moeten zetten, dat wij in tijden van moeilijkheden, als de conjunctuur tegenloopt, geholpen kunnen worden. Dat is niet mogelijk. Het is tot aan een zekere grens mogelijk, d.w.z. als wij activa bezitten, die kunnen worden gelijkgesteld met direct realiseerbare activa, maar wij kunnen van geen enkele particuliere onderneming — en ook niet van een bank — verlangen, dat zij tegen den stroom oproeit. Conjunctuurbeheersching in dien zin, dat de banken haar credietverschaffing uitbreiden, wanneer ieder tracht, zijn liquiditeiten thuis te krijgen, is zoo in strijd met den normalen gang van zaken, dat wij daarvan geen verwachtingen mogen koesteren. Ergo: willen wij de depressie het hoofd bieden, dan zullen wij dat voor een zeer groot deel moeten doen uit eigen kracht en het is deze toenemende eisch van eigen reserves, van groote eigen liquiditeiten, die, naar ik geloof, langzamerhand in ons land en ook in het buitenland doordringt. Alle groote concerns hebben dit stadium reeds lang achter zich. Het is ondenkbaar, dat Philips, de B.P.M. of de H.V.A. debiteuren van de bank zouden zijn en wij groeien allen naar de mate onzer krachten tot crediteuren uit van het bankwezen. Ten aanzien van de kleine en de middelgroote industrieën ben ik het in hoofdzaak met den heer Crena de Jongh eens, dat dit zich wel zal vinden. Overigens beheerscht ik dit onderwerp niet. Maar voor de grootindustrie geldt naar mijn meening meer en meer, dat de bedrijven zelf de middelen moeten verzamelen om een eventueelen terugslag, die gepaard gaat met zeer belangrijke prijsdalingen, waardoor plotseling het geheele credietwezen moet samentrekken, het hoofd te bieden, terwijl wij naast onze eigenlijke taak van produceeren en verkoopen aanzienlijke middelen zullen moeten blijven besteden voor uitbreiding en research, waardoor dus het geheele industriele leven meer en meer het karakter zal aannemen van een samenstel van afzonderlijke zelfgenoegzame bedrijfstakken die in de praktijk in staat zijn zonder de hulp der banken haar vraagstukken onder de knie te krijgen.

(A p p l a u s).

De heer D. BLOK:

Mijnheer de Voorzitter, geachte Inleider, Dames en Heeren,

Met zeer veel genoegen heb ik uit de mondelinge toelichting van den geachten inleider vernomen — dit in verband met de vraag, die ik hem straks zal stellen — dat hij zich in de eerste plaats stelt op het standpunt van den praktijkman. Verder is het interessant in verband met diezelfde vraag, dat de geachte inleider, zij het terloops, de tegenstelling heeft ter sprake gebracht tusschen het bankwezen, zooals het in Engeland is gegroeid en het bankwezen, zooals het zich hier heeft ontwikkeld en daaraan de opmerking heeft vastgeknoopt, dat hij tot zijn genoegen mocht constateeren, dat er geen botsingen van belang ontstonden tusschen de diverse afdeelingen,

die de werkzaamheden verrichten, welke in Engeland door afzonderlijke banken worden verricht en die hier in één bank zijn vereenigd. Uit hetgeen ik straks zal zeggen moge den geachten inleider blijken, dat ik het, wat dit laatste betreft, niet geheel met hem eens ben.

Het zij mij daarom vergund, naar aanleiding van de zeer belangrijke inleiding van hedenmorgen een korte opmerking te maken in verband met dat onderdeel van de inleiding, waarin de geachte inleider de beteekenis der banken ten aanzien van de emissiewerkzaamheid heeft geschetst. Hoe groot de verdiensten ook mogen zijn van onze algemeene groot-banken ten aanzien van het economisch leven van Nederland, ik ben er niet van overtuigd, dat deze vooral en in de eerste plaats liggen op het terrein van de emissiewerkzaamheid en deze thans speciaal bezien uit het oogpunt van hen, die hun middelen, groot of klein, beleggen of herbeleggen in de door de banken aangeboden nieuwe waarden. Met het overnemen van emissies en het zoeken van contact met de geldgevers, teneinde plaatsing mogelijk te maken, is de taak der bank m.i. niet geëindigd. Zij heeft naar mijn bescheiden meening wel degelijk zorg te dragen, dat de belangen van die geldgevers in geen enkel opzicht geschaad worden en zij heeft zich te beschouwen als de beschermster van de kapitalen en het inkomen van beleggingzoekend particulier-Nederland.

Het spreekt van zelf, dat ik, door deze stelling te poneeren, niet den goeden naam van onze banken in debat wil brengen. Integendeel. Ik ben er van overtuigd, dat de directies van onze groote banken niet maar rijp en groen aan het publiek voorzetten, doch wel degelijk grondig doen onderzoeken, of de soliditeit van het uit te geven aandeel of van de uit te geven obligatie boven elken twijfel is verheven. Doch ook door het meest solide beleggingsobject kan de belegger gedupeerd worden. Ik heb hierbij het oog op wat thans zeer actueel is en ieder, die beschikt over middelen, welke hij niet in eigen bedrijf kan aanwenden, bezighoudt, nl. de dalende kapitaalrente en de daarmede in verband staande conversies van staats- en gemeenteleeningen, pandbrieven enz. Ik kwam tot deze ontboezeming, toen ik op blz. 15 aan het slot van de opsomming van hetgeen het Nederlandsche bankwezen gepresteerd heeft vermeld vond, dat de banken „bovendien op het gebied van de overheidsfinanciering op langen termijn door middel van emissies” een groote rol gespeeld hebben en nog spelen. Maar deze rol spelen zij, zooals de geachte inleider in zijn mondelinge toelichting heeft gezegd, als zuivere bemiddelaars.

Het is echter mijn meening, dat de positie onzer algemeene banken een dergelijke neutrale bemiddelaarspositie niet gedooft. Immers, behalve een emissie-afdeeling, hebben onze algemeene banken — de geachte inleider heeft het straks zelf reeds opgemerkt — ook een effecten-afdeeling, een afdeeling, welke haar plaatst in de positie van adviseur en vertrouwensman van haar cliënten. Daardoor komen de banken in een dualistische positie. De effecten-afdeelingen — het zij tot haar lof gezegd — beijveren zich, haar cliënten eerlijk en goed voor te lichten en te raden ten aanzien van de samenstelling, de soliditeit en de rentabiliteit der portefeuille, ook met het oog op het heden en, voor zoover dat mogelijk is, met het oog op de toekomst, óók vooral de toekomst van de cliënten zelf. De cliënten hebben dan ook een onbeperkt vertrouwen in de effecten-afdeelingen der banken. Dank zij dat vertrouwen gaat het grootste deel van het publiek in op de aanbiedingen, welke door het emissiebedrijf van de bank aan de cliënten van de effecten-afdeeling wor-

den gedaan. Nu kan men wel zeggen, dat het publiek belang gaat boven het bijzonder belang — en het belang van het slagen van een conversie- of nieuwe leening van staat of gemeenten is een publiek belang van de eerste orde — doch uiteindelijk is het belang van de gezamenlijke particuliere beleggers even hoog aan te slaan. Maar afgescheiden van dit standpunt der emissie-afdeeling, de effecten-afdeeling der bank zal, gezien haar positie tegenover haar cliënt, dezen moeten waarschuwen tegen de gevaren voor hem verbonden aan het ad infinitum converteeren van zijn obligaties, omdat hij daardoor op den duur onherstelbaar in zijn inkomen achteruitgaat. En hier springt het gevaar van de dualistische positie van de banken sterk in het oog. Door aldus te waarschuwen komt de emissie-afdeeling in het gedrang en het wil mij voorkomen, dat hier een botsing van belangen kan optreden, welke schade kan doen aan het aanzien en het vertrouwen, waarop de banken inderdaad recht hebben.

Het ligt niet op mijn weg, hier ter sprake te brengen wat de banken naar mijn meening zouden moeten en kunnen doen of nalaten om aan deze tweeslachtige positie een eind te maken. Ik zou echter den geachten inleider willen vragen, of hij niet met mij van meening is, dat in het belang van de positie der algemeene banken eenerzijds en dat van hen, die aan den oproep van haar emissie-afdeelingen gevolg willen geven, het belegging zoekend publiek, anderzijds aan deze banken niet tevens een taak van eminent economisch belang moet worden toebedeeld, nl. die van beschermsters van het geldbeleggend Nederlandsch publiek, opdat onder meer voorkomen worde, dat velen, die in hun leven veel en hard gewerkt hebben, tot de ontdekking komen, dat hun inkomen blijvend is verkleind, dat zij — door wat b.v. thans geschiedt — niet meer van een verhooging van den rentestand zullen kunnen profiteren en zich in de toekomst, bij stijging van den levensstandaard, een groot deel van dat, waarop zij gerekend en gehoopt hadden, zullen ontzeggen.

(Applaus).

De heer Drs. S. KLEERKOPER:

Mijnheer de Voorzitter, geachte Inleider, Dames en Heeren,

Ik wil beginnen met een enkel woord van groote waardeering uit te spreken voor het schriftelijke en voor het mondelinge referaat, waarvan de geachte inleider ons heeft doen kennis nemen.

Nochtans, Mijnheer de Voorzitter, geloof ik, dat enkele punten niet geheel opgehelderd zijn en ik hoop, dat U mij zult vergunnen, deze punten hier ter sprake te brengen.

Het eerste punt, waaromtrent ik gaarne nader zou worden geïnformeerd, is de kwestie, die ook reeds door den eersten debater, den heer Kessler, is aangeroerd, nl. die van de functie van de banken. De geachte inleider stelt als de taak van de banken, dat zij er voor moeten zorgen, de haar toevertrouwde gelden terug te betalen. Er zal natuurlijk geen verschil van meening mogelijk zijn over de vraag, of de bank zich van deze taak zou kunnen ontslaan, maar wel is naar mijn meening verschil van meening mogelijk over de vraag, of hiermede de taak van de bank is omschreven en volledig omschreven. Ik zou den geachten inleider willen vragen, of de omschrijving, die hij heeft gegeven, niet veel meer slaat op den ouden kassier. De kassier neemt geld in bewaring en heeft te zorgen, dat het wordt terugbetaald. Nu is het waarschijnlijk wel juist, dat histo-

risch uit de functie van den kassier die van de bank is gegroeid, maar de evolutie van kassier tot bankier is toch zóó groot, dat hierbij vraagstukken opkomen, die, naar ik geloof, niet worden gedekt door te stellen, dat de functie van de bank is aangegeven door de omschrijving, dat zij de haar toevertrouwde gelden moet terugbetalen. En dit, Mijnheer de Voorzitter, knoopt onmiddellijk vast aan het vraagstuk van de liquiditeit en ik zou nog gaarne eenige toelichting ontvangen van den geachten inleider omtrent zijn denkbeelden in zake de liquiditeit der banken. In de eerste plaats ontbreekt naar mijn meening een norm om te bepalen, wanneer een bank werkelijk liquide is. In den zin, waarin dit wordt gevraagd, is er, naar ik geloof, maar één liquiditeit, nl. die van 100 %. Als de bank niet werkelijk voor 100 % liquide is — en dan komt men inderdaad tot de functie van den kassier — dan wordt aan deze liquiditeit afbreuk gedaan. Hiermede houdt de onjuistheid, die eigenlijk in de suggestie der liquiditeit ligt opgesloten, verband. Nu heeft de inleider ten aanzien hiervan geen onderscheid gemaakt. Men moet in dit verband onderscheid maken tusschen spaarbanken, algemeene banken, hypotheekbanken e.d. Ik neem echter aan, dat de inleider in hoofdzaak het oog had op de algemeene banken en dan wekt de bank toch de suggestie, dat zij de onmiddellijk opeischbare deposito's inderdaad op de eerste aanvraag terugbetaalt. Toch weet men a priori, dat dit, als alle deposito's tegelijk worden opgevraagd, niet mogelijk is. Hierin ligt inderdaad de tegenstrijdigheid. Dat is een vraagstuk, dat inderdaad niet wordt opgelost door te zeggen, dat de taak van de banken is, om er voor te zorgen, dat het geld op de eerste aanvraag wordt terugbetaald. Hierin ligt het conflict tusschen de eischen van rendabiliteit voor de bank en den eisch van de liquiditeit en dan staat het geloof ik zoo, dat zoodra en voor zoover de bank er toe overgaat, iets meer te financieren dan de spits in de korte credietbehoefte, dat wil dus zeggen iets meer geeft dan korte credieten, die met een paar maanden afloopen, zij aan haar liquiditeit afbreuk heeft gedaan en a priori weet, dat, als puntje bij paaltje komt, als er moeilijkheden optreden in het economisch leven, aan den eisch van de terugbetaling niet zal kunnen worden voldaan. Nu zou ik gaarne van den geachten inleider vernemen, of hij niet van meening is, dat, wanneer de bank zich bezighoudt met het disconteren van credietpromessen (die in wezen lang crediet voorstellen) en — zooals hij zelf in zijn inleiding heeft vermeld — voorschotten verstrekt tegen cessie van incassi, hetgeen toch wezenlijk dikwijls neerkomt op het verlenen van lang crediet, al ware het alleen maar door het telkens prolongeeren van het crediet op de gecedeerde kwitanties, er reeds een conflict aanwezig is met den gestelden eisch van onmiddellijke terugbetaling. Ligt hier niet een vraagstuk, dat veel dieper gaat dan dat, hetwelk kan worden afgedaan met de formuleering, dat de bank moet zorgen, op eerste aanvraag te kunnen terugbetalen? Inderdaad geloof ik, dat de banken door het lange crediet, dat zij eigenlijk in grooten omvang verstrekken, zoolwel aan den handel als aan de industrie — zij het dan ook in den juridischen vorm van kort crediet, dat echter door voortdurend prolongeeren lang crediet is geworden — aan dezen eisch niet meer voldoen.

Hierbij komt nog, dat ik gaarne van den inleider had willen vernemen, of hij niet van meening is, dat er nog verschil moet worden gemaakt tusschen de individueele liquiditeit van de bank en de maatschappelijke liquiditeit, of niet de maatschappelijke liquiditeit een vraagstuk is van de eerste orde en of het niet juist is, dat de bank zichzelf voldoende liquide acht, wanneer zij tegenover de door

haar verstrekte credieten beschikt over wat men gewend is „converteerbare goederen” te noemen, d.z. onderpanden, die op zeer korten termijn kunnen worden geëxecuteerd. Daarmede heeft de bank dan hare credieten gedekt, d.w.z. zichzelf gevrijwaard voor verliezen. Ik zou den geachten inleider willen vragen, of hij niet van meening is, dat, wanneer de bank zich op deze wijze dekt tegen verliezen, voortspruitend uit de door haar verleende credieten, de maatschappelijke liquiditeit ernstig in gevaar wordt gebracht en of er op deze wijze niet een „sneeuwbal” wordt gevormd, die ten slotte ook weer op de liquiditeit van de bank terugslaat. Door de voortdurende executies n.l. wordt het proces van prijs- en koersdaling in de neergaande conjunctuur door de banken zelf geaggraveerd, waardoor de positie van de banken en van de geheele maatschappij noodzakelijkerwijze wordt verzwaard. Ik wijs op de laatste buitenlandsche voorbeelden, op de ineenstorting op de Amerikaansche markt in de depressieperiode, die achter ons ligt, toen zich een paniekachtige ontwikkeling voltrok, bijna uitsluitend veroorzaakt door geforceerde liquidaties en executies van wege de banken en ik meen, dat wij op dit oogenblik op de internationale beurzen een dergelijk verschijnsel kunnen waarnemen. Ik vraag dus, of het niet goed zou zijn, met het geven van al deze credieten voorzichtiger te zijn en niet te denken, dat aan den eisch der liquiditeit is voldaan, als men is gedekt door converteerbare goederen.

Met het oog op den tijd wil ik mijn andere vragen korter stellen.

Het vraagstuk van het renteniveau wil ik in elk geval nog kort afdoen. De geachte inleider sprak van de passiviteit van de banken ten aanzien van het renteniveau en stelde hun optreden geheel passief, naar mijn bescheiden meening wel iets te passief. Ik dacht, dat deze taak iets minder passief was. Het is natuurlijk juist, dat, wanneer in een neergaande conjunctuur en in een diepe depressie de kapitaalrente tot een nominaal niveau daalt, het den banken niet mogelijk is, op dezen algemeenen toestand een grooten invloed te oefenen. Maar zelfs dan nog ziet men bij de banken een actief ingrijpen ten aanzien van het renteniveau. Wij hebben in de afgelopen periode, toen de banken toch practisch geen depositorente meer vergoedden, toch gezien, dat zij haar cliëntèle voor allerlei credieten, die met converteerbare goederen waren gedekt, 5 tot 6 % in rekening brachten. Het komt mij voor, dat dit toch invloed moet hebben gehad op het renteniveau. Ik wil op dit percentage geen critiek oefenen, maar men kan dan de rol van de banken toch kwalijk als volkomen passief qualificeeren. Het komt mij voor, dat zij hier terecht of ten onrechte gebruik maken van een zekere monopolie-positie om invloed te oefenen op het renteniveau.

Ik zou ook gaarne op een andere vraag antwoord ontvangen, n.l. of het niet waar is, dat de banken dikwijls door noodzakelijk gebleken groote afschrijvingen op dubieuze debiteuren, die verband houden met een niet voldoende verzorgde solvabiliteit en een te groote toegevendheid bij het verlenen van credieten tijdens de hausseperiode, in de noodzakelijkheid komen, deze hooge tarieven te berekenen, die dan in de neergaande conjunctuur min of meer als een last drukken op sommige takken van bedrijf en of het niet waar is. Mijnheer de Voorzitter, dat, indien de banken in de hoogconjunctuur een grootere mate van terughoudendheid bij het verlenen van crediet zouden betrachten, in den tijd der neergaande conjunctuur zeer dikwijls zware rente- en provisie tarieven aan de bedrijven zouden kunnen worden bespaard.

Ten slotte, Mijnheer de Voorzitter en geachte inleider, zij het mij vergund, een enkele korte opmerking te maken over het vraagstuk

van de credietverleening aan het buitenland. Natuurlijk is het juist, zooals de geachte inleider de genesis van deze credieten beschrijft en het verband legt tusschen goederen- en kapitaalbeweging. Naar mijn bescheiden meening is echter het ontstaan van deze credietverleening voor het vraagstuk van de credietverleening aan het buitenland niet zeer relevant. Wanneer er sprake is van de solvabiliteit, geldt dit zeker voor het buitenlandsch crediet, omdat het niet te ontkennen is, dat, zoodra het kapitaal over de grenzen is, een belangrijk deel van de contrôle aan den geldgever en aan de banken is onttrokken. Met het oog op den tijd wil ik slechts met een enkel woord wijzen op de groote gevaren, aan deze credietverleening verbonden, op de ontzaglijke verliezen, die de Nederlandsche volksgemeenschap sinds jaar en dag heeft geleden door credietverleening aan andere staten en aan buitenlandsche industrieën. Ik mag wijzen op het totaal verloren gaan van de credieten, aan Duitschland tijdens den oorlog verleend, op de ontzaglijke verliezen, die de Nederlandsche volksgemeenschap voortdurend lijdt door credieten aan Amerikaansche industrieën via het emissiebedrijf van de banken en ik vraag, of de inleider niet van meening is, dat een grootere mate van gereserveerdheid op dit gebied de Nederlandsche volksgemeenschap ten goede zou komen.

(Applaus).

De heer C. DE REGT:

Mijnheer de Voorzitter, geachte Inleider, Dames en Heeren,

De sprekers, die tot nu toe het woord hebben gevoerd, behandelen de taak der banken in het verleden en in het heden. Ik zou eenige vragen willen stellen in verband met de economische taak der banken in de toekomst. Ik gevoel daartoe de vrijheid, omdat de geachte inleider aan het slot van zijn referaat dit punt heeft aangeroerd. Hij zegt n.l., dat de banken op grond van haar liquide positie haar economische taak in de toekomst ten volle zullen kunnen vervullen.

De cijfers, die de geachte inleider in zijn referaat heeft gegeven, toonen wel een duidelijk beeld van de ontwikkeling van het economisch leven in ons land gedurende de afgelopen 25 jaar en wel in het bijzonder van de ontwikkeling van het productieapparaat. Nu is het ontegenzeggelijk waar, dat het Nederlandsche bankwezen het mogelijk heeft gemaakt, dat die ontwikkeling is tot stand gekomen en de geachte inleider komt aan het einde van zijn praeadvies tot de conclusie, dat de banken in staat zijn geweest, de expansie van het economisch leven te evenaren en dat zij op grond van haar liquide positie haar economische taak in de toekomst ten volle zullen kunnen vervullen.

Speciaal op deze tweede conclusie wil ik de aandacht vestigen, omdat wij in de toekomst met een factor hebben rekening te houden, die eerst in de laatste jaren op den voorgrond is getreden. Ik bedoel de structureele werkloosheid in onze tegenwoordige samenleving en wijs hierbij op de tegenstrijdigheid van het productieapparaat, dat eensdeels arbeidbesparende machines en goedkope werkkrachten vraagt, maar anderzijds een groote massa koopkrachtige klanten eischt om de goederen af te nemen. Mijn vraag nu is, of het in de toekomst op den weg der banken ligt, de verbruikers aan de middelen te helpen, opdat zij in staat worden gesteld, de goederen tot zich te nemen, die het productie-apparaat in zulk een overvloed kan leveren. Of is de geachte inleider van meening, dat zulks op den weg van de overheid ligt? Het zal den inleider wel

bekend zijn, dat momenteel over deze kwestie een zware strijd gestreden wordt in Canada tusschen den Premier van Canada, MacKenzie King en den Premier van den Canadeeschen Staat Alberta, William Aberhart. Deze laatste Premier wenscht in zijn gewest wetten uitgevaardigd, gebaseerd op het „Social Credit System” van Major Douglas.

Het ligt natuurlijk niet op mijn weg, hierop thans verder in te gaan. Daarom wil ik volstaan met de opinie van den geachten inleider omtrent deze kwestie te vragen.

(Applaus).

REPLIEK VAN DEN INLEIDER.

De heer Mr. D. CRENA DE IONGH:

Mijnheer de Voorzitter,

Ik mag den geachten debaters hierbij in de eerste plaats dank zeggen voor de aandacht, die zij hebben gewijd aan hetgeen ik in mijn schriftelijk referaat en in mijn mondelinge toelichting heb gezegd. Ik had gehoopt, dat het debat van zoodanigen aard zou zijn, dat ik zou kunnen samenvatten en verschillende opmerkingen zou kunnen klasseeren. Daar dit naar mijn gevoelen echter niet het geval is, zal ik de vrijheid nemen, de sprekers te beantwoorden in de volgorde, waarin zij zijn opgetreden en trachten te verduidelijken wat zij mij gevraagd hebben en wat hun dus niet steeds duidelijk is geworden uit hetgeen ik zelf naar voren heb gebracht.

In de eerste plaats dan de heer Kessler.

De heer Kessler heeft in de eerste plaats betoogd, dat mijn stelling omtrent de teruggave der toevertrouwde gelden toch eigenlijk wat al te simplistisch is. Het spreekt immers van zelf, dat men, wanneer men geld van een ander heeft gekregen, dit moet teruggeven, maar omtrent hetgeen zich afspeelt tusschen het deponeren en het teruggeven, zegt de heer Kessler, zou ik wel iets meer willen hooren; daar begint voor mij de zaak eigenlijk pas interessant te worden.

Inderdaad: dat kan ik mij heel goed voorstellen. Ik heb hiermede ook niet bedoeld, dat met het ontvangen en teruggeven van het geld de taak van de bank zou zijn afgelopen, want — hier kan ik ook even aanknoopen bij hetgeen de heer Kleerekoper gezegd heeft — als men dit letterlijk zou opvatten, zou de taak van den bankier worden teruggebracht tot die van den ouderwetschen kassier, terwijl de gang van zaken juist een sterke ontwikkeling toont. De kassier betaalde geen rente en verkeerde in de gelukkige omstandigheid, dat hij nog commissie ontving voor het bewaren van het geld. Als het nog zoo was, zou het leven van den bankier werkelijk buitengewoon eenvoudig en gemakkelijk zijn! Het feit van de rentebetaling bewijst natuurlijk, dat de deposant zich er mede accoord verklaart en ook begrijpt, dat de bankier met het geld werkt. In mijn stelling, die ik eenige malen met nadruk naar voren heb gebracht, over de terugbetaling van het geld heb ik dan ook niet willen doen uitkomen, dat er met dit geld niets zou gebeuren, maar dat vooral het feit, dat men direct opvorderbare gelden — ook gelden op langeren termijn — moet teruggeven, zeer belangrijke beperkingen oplegt aan de bestemming, die de bankier er aan kan geven. Want een bankier is iemand, die door de vele aanrakingen, die hij heeft met het maatschappelijke en industriele leven, voor allerlei vraagstukken wordt geplaatst en zich herhaaldelijk

moet afvragen: kan ik dit nog doen of niet? Dit geldt in het bijzonder voor industriele vraagstukken. De meeste industrieën zijn door de wijze, waarop zij geleid worden, door de interessante problemen, die men er oplost en door de geweldige moeilijkheden, waar zij zich doorheen weten te slaan, in dit opzicht voor de bank cliënten, waarop moet worden gelet, opdat men niet, wanneer men, zooals ik, groote belangstelling heeft voor de industrie, te spoedig zal zeggen: dat is een bijzonder interessant bedrijf, dat moeten wij zien te helpen. Men bedenke daarbij altijd: van welk geld geef ik dat? De uitspraak „la banque c'est l'argent d'autrui” is bekend. Men werkt met andermans geld, dat men moet teruggeven en dit vormt een zeer belangrijke beperking ten aanzien van alles wat men zelf misschien heel gaarne met dit geld zou willen doen.

Ik mag in verband hiermede tevens wel even nader ingaan op de kwestie der liquiditeit, die ook de heer *Kleerekoper* ter sprake heeft gebracht. Uit den aard der zaak bestaat er ook naar mijn meening een belangrijk verschil tusschen de algemeene liquiditeit van de maatschappij in haar geheel en de speciale liquiditeit van elke bank. Wanneer men groote bedragen heeft te beheeren, zooals het de taak van den bankier is dat te doen, is men uit den aard der zaak genoodzaakt, deze zaak te beschouwen uit het oogpunt van zijn eigen bedrijf en zich af te vragen: hoe kan ik terugbetalen? Nu geloof ik echter, dat de heer *Kleerekoper* deze kwestie overdreven heeft voorgesteld door te zeggen: de ware liquiditeit is die van 100 %. Daarmede ben ik het niet eens, allerminst voor de maatschappij in haar geheel en ook niet voor de bank op zichzelf. Dat is een kwestie van ervaring en van gevoel. Deze kwestie zal in het eene tijdsgewricht anders moeten worden opgelost dan in het andere. De ervaring toch leert, dat de maatschappij in haar geheel nimmer geliquideerd wordt en dat men zich dus zelfs theoretisch geen enkel moment kan voorstellen, waarop alle crediteuren tegelijk hun geld zullen willen terug hebben en alle deposito's op tafel zouden moeten worden gelegd. Ik kan mij dat in het geheel niet indenken. Men moet uit den aard der zaak een zeer groote veiligheids-marge in acht nemen, maar geleerd door de ervaring, kan men er op rekenen, dat een deel van het geld, dat de bank wordt toevertrouwd, in ieder geval ter beschikking blijft, al ben ik het volkomen met den geachten debater eens, dat ook dit geld door zijn bestemming toch nimmer in vaste goederen mag overgaan, maar een liquide bestemming moet hebben. Ik geef toe, dat, indien inderdaad het ondenkbare geval zich zou voordoen, dat 100 % der toevertrouwde gelden zou worden opgevraagd, de debiteur in moeilijkheden zou kunnen geraken, als daar niet ware de Nederlandsche Bank die bereid is, in dergelijke gevallen ook vorderingen liquide te maken die niet tot de eerste liquiditeiten behooren. Maar, zooals ik nog eens zeg: dat een maatschappij op korten termijn of zelfs ooit in haar geheel zou moeten liquideeren, dat alle vorderingen en schulden op hetzelfde oogenblik zouden moeten worden vereffend, lijkt mij zóó ondenkbaar, dat dit niet in aanmerking komt. Bij de liquiditeitsnormen, die volgens onze Hollandsche usances altijd buitengewoon ruim worden genomen, zal men niet in gevaar kunnen komen.

De heer *Kleerekoper* — en in dat opzicht ben ik het geheel met hem eens — heeft gewezen op de beperking, die de bankiers zich speciaal in tijden van hoogconjunctuur moeten opleggen en op de beperking, die zij zich moeten opleggen ten opzichte van het doen van zaken, die voor hen wellicht zeer rendabel en ook uit liquiditeitsoogpunt zeer wel te verdedigen zijn, maar die op den duur tot

een débâcle zouden kunnen leiden, wanneer geforceerde liquidatie noodig zou zijn. Ik geloof niet, dat wij hier aan casuïstiek behoeven te doen, maar wanneer de heer Kleerekoper wijst op de Amerikaanse markt, kan ik hem in zijn argumentatie volkomen volgen. Ik ben gaarne bereid, toe te geven, dat men in tijden van hoogconjunctuur voorzichtig moet zijn. Het zijn juist deze kwesties, die de ervaring van den bankier uitmaken en die hem tot richtsnoer strekken, omdat de bankier in zijn vak juist genoodzaakt is, niet alleen op het heden te letten, maar ook op het morgen. Daarbij moet men niet alleen de kwestie van de eigen rendabiliteit in het oog vatten, maar bovendien de consequentie van groote schokken in het economisch leven, die men als verantwoordelijk man zeker niet mag bevorderen.

Hierbij sluiten ook de overwegingen van den heer Kleerekoper aan ten aanzien van de debitorrente. Hij vraagt — daarop komt het althans neer — of de hooge debitorrente, die in sommige gevallen blijkbaar berekend wordt, niet een gevolg is van het achterhalen van vroegere ongelukken. Ik mag dat niet beoordeelen, maar wil in het algemeen wel zeggen, dat uit den aard der zaak de debitorrente een zekere risicopremie inhoudt. Dat is, dunkt mij, niet te vermijden. Het is misschien voor een heel goeden debiteur onaangenaam, dat ook zijn debitorrente een zekere risicopremie inhoudt, maar dat is nu eenmaal het geval. Wanneer men de marge tusschen debitorrente en creditorrente steeds zou gaan inkrimpen, zou daardoor de fondsvorming, de vorming van interne reserves — onverschillig, of deze op het verleden slaan en dus dienen tot het inhalen van vroegere verliezen dan wel voor minder goede tijden in de toekomst, — geheel onmogelijk worden gemaakt en dat zou toch, naar ik geloof, uit een algemeen oogpunt beschouwd, voor de maatschappij in haar geheel zoowel als voor de bank bijzonder ongunstig zijn.

Nu terugkeerend tot den heer Kessler, merk ik op, dat het een heel moeilijke kwestie is, die hij heeft aangeroerd naar aanleiding van hetgeen ik op pag. 2 van mijn schriftelijke inleiding heb gezegd. Ik heb daaraan, zooals de heeren gezien zullen hebben, maar enkele woorden gewijd, omdat alleen uit de gegevens omtrent de rendabiliteit der banken gedurende het tijdperk van 25 jaren, dat ik in beschouwing heb genomen, zeker niet zoo gemakkelijk zeer positieve conclusies te trekken zijn. Aan den anderen kant: wanneer men zich gaat begeven op het gebied van de objectieve nuttigheid, dan kan men, geloof ik, voor nog veel moeilijker kwesties gesteld worden. Als men als bankier b.v. een crediet aan een luxe-industrie zou weigeren, om het betreffende geld te geven aan een ander bedrijf, dat uit algemeen oogpunt hoogst noodzakelijk is — ik denk b.v., aanknoopende bij de Troonrede, aan de bewapening van Nederland — dan zou men zich naar mijn meening op een hoogst gevaarlijk terrein begeven, dat men aan het regeeringsbeleid dient over te laten. Daar heeft naar mijn meening de bankier geen beslissende stem.

Nu heeft één opmerking van den heer Kessler mij bijzonder veel genoegen gedaan. Hij heeft gezegd: gij geeft U veel moeite om te betoogen, dat de ontwikkeling van het Nederlandsche bankwezen vrijwel parallel is gelopen met de algemeene economische ontwikkeling van ons vaderland, maar dat is eigenlijk vergeefsche moeite, want dat spreekt toch van zelf. Dit heeft mij daarom genoegen gedaan, omdat ik daarover dikwijls andere uitingen heb gehoord. Men vraagt dikwijls, of de banken niet tengevolge van allerlei omstandigheden te weinig doen of — wat men ook wel eens heeft gezegd — het apparaat van de banken is veel te groot. Men vraagt

dan, of Nederland, zooals men het noemt, niet „overbanked” is. Dat de heer Kessler het dus als van zelf sprekend beschouwt, dat er een zekere paralleliteit tusschen de ontwikkeling van het economisch leven en die van het bankwezen bestaat, beschouw ik als een groote winst van dezen ochtend.

Maar, mijne heeren, dat was toch niet het eenige dat ik wilde betoogen. Ik heb de paralleliteit uit de cijfers aangetoond, maar aan den anderen kant heb ik uit geheel andere cijfers de ontwikkeling van het Nederlandsche bedrijfsleven doen zien. De klachten nu, die niet hedenochtend, maar herhaaldelijk zijn geuit, komen hierop neer, dat het financieele apparaat in Nederland te beperkt is en de ontwikkeling van handel en industrie tegenhoudt. Het is natuurlijk nooit te zeggen, of de ontwikkeling van handel en industrie in Nederland nog grooter had kunnen zijn, maar in ieder geval is er een ontwikkeling van de economische welvaart geweest, die naar mijn gevoelen — en niemand heeft mij op dit punt aangevalen — de toeneming van het bevolkingscijfer verre te boven gaat en waaruit dus naar mijn meening een vergrooting van de algemeene welvaart in de bedoelde periode blijkt. Dat deze vergrooting van welvaart mogelijk is geweest en dat de financieele transacties, die daarmede verbonden waren, zich hebben kunnen afwickelen, is, dunkt mij, een argument om globaliter te zeggen, dat het financieele apparaat van ons land inderdaad voldoende is en dat, wanneer men behoorlijke transacties kan doen, deze ook kunnen worden gefinancierd, hetzij langs den eenen of langs den anderen weg.

Mijn standpunt in zake de passiviteit van de banken, die m.i. op verschillend gebied zeer groot is, is door verschillende heeren aangevallen. De heer Kessler heeft daarbij ook de bekende uitspraak aangehaald: „credits create deposits”. Het betreft hier een strijdpunt in de economische litteratuur waaraan men op zichzelf wel een geheelen dag zou kunnen besteden. Ik wil daarop dan ook alleen antwoorden dat het mijn persoonlijke meening is, dat het creëren van deposits eigenlijk alleen kan geschieden door de Nederlandsche Bank, die, in tegenstelling met de andere banken, inderdaad nieuw geld op de markt kan brengen. In de praktijk is de toestand m.i. aldus: Het was vroeger bij de credietverenigingen — die langzamerhand, de een na de ander, verdwenen zijn — gebruik, dat zij bij de Nederlandsche Bank regelmatig groote bedragen aan credietpromessen hadden uitstaan, maar deze functie is eigenlijk volkomen verdwenen. Wat de banken nu en sinds langen tijd al doen, is, dat zij met de middelen, die te harer beschikking staan, credieten geven. De activiteit van de banken, die zaken deden met geld, dat zij op het oogenblik, waarop het crediet gevraagd werd, niet hadden, maar dat zij verkregen door, zooals de heer Kessler het noemt, de solventie van hun cliënten te garandeeren en met de promessen, die zij van deze cliënten ontvingen, naar de Nederlandsche Bank te gaan, deze procedure bestaat al sinds langen tijd niet meer en zoo zij nog bestaat, dan toch slechts in zoodanigen omvang, dat men uit dien hoofde van een overvloed van beschikbare middelen eigenlijk niet kan spreken.

De heer Kessler heeft ook over de industrie-financiering gesproken. Ik geloof eigenlijk, dat wij het op dit punt wel eens zijn. Met een enkel woord besprak de heer Kessler nog de speciale instellingen. Deze vallen natuurlijk buiten het kader van de instellingen, die ik algemeene banken noemde. Hoewel deze maatschappijen in het buitenland, speciaal in Engeland, onder leiding van de Bank of England staan, geloof ik op grond van mijn informaties toch niet — en ik tracht mij daarover van tijd tot tijd nogal eens te informeren —

dat deze zaak in Engeland een zeer grooten omvang heeft aangenomen.

De heer *Blok* sprak over de taakverdeling van de banken. Hij acht de combinatie van de emissie-afdeelingen der banken met die der credieten minder gelukkig. Ik dacht eerst, dat de heer *Blok* zou willen spreken over een mogelijken strijd van belangen tusschen een belangrijk industrie-crediet en een emissie, maar de heer *Blok* heeft — en het deed mij veel genoegen, dit te mogen hooren — wat dit betreft den banken een pluimpje gegeven. Hij heeft, naar ik geloof terecht, gezegd, dat de banken de verantwoordelijkheid voor een emissie, die zij aan de markt brengen, zoodanig gevoelen, dat zij die, ook wanneer de stukken eenmaal in handen van het publiek zijn, blijven volgen. Dit is naar het mij voorkomt een belangrijk voordeel van het vereenigen van het credietbedrijf met het emissiebedrijf. Een speciaal emissiehuis zou uit den aard der zaak niet die constante aanraking hebben met de industrie en dus niet zoo constant in de gelegenheid zijn, de verzorging, die de heer *Blok* bedoelt, ter hand te nemen.

De heer *Blok* heeft nog een ander punt aangeroerd, nl. het influenceeren van het renteniveau. Het is niet zoozeer, dat ik zou vreezen, de heeren gemeentebestuurders, die hier speciaal met het oog op de inleiding van hedenmiddag aanwezig zijn, tegen mij in het harnas te jagen, wanneer ik mij aan de zijde van den heer *Blok* zou scharen — ik doe dat niet alleen uit consideratie voor deze heeren alleen — maar het is mijn innige overtuiging, dat de banken, wanneer zij op dit gebied een rol zouden gaan spelen, wanneer zij dus een machtspositie zouden gaan innemen — stel, dat zij dit konden, wat ik niet geloof — teneinde de zich langs natuurlijken weg vormende rente te beïnvloeden, op een verbazend gevaarlijken weg zouden geraken en bovendien een standpunt zouden innemen, dat haar allerminst past. Want wanneer men hier kan spreken van een strijd, dan is het toch een strijd tusschen de geldnemers, die gaarne geld willen opnemen op zoo goedkoop mogelijke condities en de geldgevers, die gaarne een zoo hoog mogelijke rente willen maken, hetgeen bij beiden zeer begrijpelijk is. Tusschen de geldgevers en de geldnemers zal zich een evenwicht vormen op een bepaald niveau, dat door de bank, die tusschen kooper en verkooper staat, zeker niet beïnvloed kan worden en naar mijn innige overtuiging ook niet beïnvloed mag worden. Ik herhaal dus, dat die mogelijkheid naar mijn meening in het geheel niet bestaat. Mocht echter de mogelijkheid van het vormen eener kongsie bestaan, dan ben ik van meening, dat de banken zich daarbij niet zullen moeten aansluiten. Haar taak kan alleen hierin bestaan, dat zij de markt scherp in 't oog houden teneinde te bezien of het niveau zal stijgen of dalen. Als de banken, zooals in de laatste maanden tot enorme bedragen het geval was, gemeentelijke emissies opnemen, dan zullen zij zich daarbij alleen hebben te laten leiden door de vraag, of de marktconstellatie zoodanig is, dat de emissies mogelijk zijn, m.a.w. of de beleggers de fondsen zullen opnemen. Dat is, dunkt mij, het eenige criterium.

De heer *Kleerekoper* heeft nog gesproken over de buitenlandsche credietgeving en daarbij eigenlijk tot voorzichtigheid gemaand, een aanmanig, die zeer begrijpelijk en zeer juist is al weet ik niet, of zij noodig is.

Ik zou er dit tegenover willen stellen: Stel eens, dat deze buitenlandsche transacties niet zouden geschieden; wat zou er dan gebeuren? Men kan zeggen, dat de buitenlandsche saldi aan Nederland behoorend in den vorm van goud zouden komen in de kluizen van

de Nederlandsche Bank of van het Egalisatiefonds, tenzij deze saldi op andere wijze toch zouden worden belegd. Wij leven hier in een vrij land en de beleggers kunnen zich wenden tot elken commissionair in binnen- of buitenland om elk effect te koopen. Wanneer zij dat doen, dan kan het zijn, dat zij minder voorlichting zouden krijgen dan zij nu uit officieel geëmitteerde leeningen ontvangen. En wanneer men wijst op mishaps, die daarbij wel zijn voorgekomen en die bekend zijn, dan weet ik toch niet, of dit ligt aan de wijze van distributie dezer „waar” of aan omstandigheden, die daar ver boven uitgaan.

Mijnheer de Voorzitter!

De laatste debater, de heer *De Regt*, heeft gesproken over de structureele werkloosheid. U zult noch in mijn schriftelijke, noch in mijn mondelinge referaat iets over de werkloosheid hebben gevonden, niet omdat ik dit vraagstuk niet van groot belang en van een enorme tragiek acht, maar omdat het ook alweer een vraagstuk op zichzelf is, dat zooveel kanten heeft, dat het in een referaat over de financiën eigenlijk niet ter sprake kan komen. Ik heb wel eens gehoord van de theorie van *Douglas*, dien de heer *de Regt* aanhaalt, maar weet er niet voldoende van om er hier een oordeel over te geven. Alleen geloof ik, dat, indien men zou willen aansturen op het grooter maken van de financiën der verbruikers door een algemeene toepassing van een soort van afbetalingssysteem, ik den heer *De Regt* op dezen weg niet zou kunnen volgen.

Ik ben hiermede aan het einde van mijn repliek gekomen.

(Applaus).

De VOORZITTER:

Dames en Heeren,

Aan het einde van dit tweede deel van de morgenbijeenkomst van den 28sten Accountantsdag past het mij, in de eerste plaats een woord van hartelijken dank te richten tot de heeren, die zich de moeite hebben gegeven, met den geachten inleider van gedachten te wisselen. Dit geldt voor allen, maar ik mag wel een bijzonder woord van dank richten tot den heer *Kessler*, die — hij heeft het zelf gezegd — niet geheel uit eigen beweging het woord heeft gevoerd; ik ben er hem erkentelijk voor, dat hij aan onze uitnodiging om aan het debat deel te nemen gevolg heeft gegeven. Wij stellen het altijd buitengewoon op prijs, wanneer over dergelijke diep in het bedrijfsleven grijpende onderwerpen stemmen uit de industrie worden gehoord.

Onze dank geldt natuurlijk zeer in het bijzonder den heer *Crena de Jong*. Wij zijn hem zeer dankbaar, in de eerste plaats voor het feit, dat hij zich heeft willen beschikbaar stellen voor het houden eener inleiding en dat hij die taak ook heeft vervuld, maar voornamelijk ook voor de wijze, waarop hij zich van zijn taak heeft gekweten en daarbij dit zeer interessante onderwerp van verschillende kanten heeft bekeken. Mijnheer *Crena de Jongh*, het Nederlandsch Instituut van Accountants is U zeer erkentelijk voor den hooggewaardeerden steun, dien U het hedenochtend heeft willen verlenen.

(Applaus).

De VOORZITTER schorst hierna, te 1.05 uur n.m., de vergadering tot des namiddags 2.15 uur.

MIDDAGZITTING.

De VOORZITTER heropent te 2.30 uur n.m. de vergadering met de volgende woorden:

Dames en Heeren,

Ik heropen de vergadering onder aanbieding van mijn verontschuldiging voor het feit, dat dit ruim een kwartier na het aangekondigde uur geschiedt. U zult het wel met mij eens zijn, dat wij in elk geval niet konden beginnen, vóór dat de inleider van hedenmiddag aanwezig was! Ik wil hem echter niet de schuld geven. Verschillende omstandigheden buiten zijn toedoen hebben er toe geleid, dat wij wat over tijd zijn.

Ik zal nu maar dadelijk het woord geven aan den heer Textor en hem verzoeken, aan zijn schriftelijke inleiding een mondelinge toelichting toe te voegen.

DE LEENINGSPOLITIEK DER GEMEENTEN EN DE ADMINISTRATIE DIER LEENINGEN.

Inleiding van den heer J. H. TEXTOR.

De gemeentelijke leeningspolitiek is, zooals trouwens de leeningspolitiek van de overheid als geheel genomen, te beschouwen als een onderdeel van het vraagstuk van de financiering en dus van het economisch kapitaals- en vermogensprobleem.

Ten opzichte van het vraagstuk van de financiering van de onderneming als private huishouding valt bij deze beschouwing aanstonds een belangrijk verschil op te merken.

Is het voor de private huishouding bij de passieve financiering — het opnemen van vermogen — in het algemeen voldoende te streven naar handhaving van het beginsel der liquiditeit en, in verband daarmee, acht te slaan op den invloed van den prijs op de vermogensmarkt voor het op te nemen crediet, kan zij zich dus, kortweg gezegd, richten naar bedrijfseconomische beginselen zonder meer, de publieke huishouding kan daarmee uit den aard van haar wezen niet volstaan.

Zij kan niet slechts, in verband met haar behoeften, de keuze op één of meer dekkingsmiddelen laten vallen en nagaan, welken prijs de vermogensmarkt zal vragen, doch zij heeft daarnaast de taak te onderzoeken, of de te kiezen dekkingsmiddelen economisch verantwoord zijn, ook al moge de vermogensmarkt bereid zijn haar elk gewenscht dekkingsmiddel tegen een redelijk geachten prijs te leveren.

Het mag haar verder niet onverschillig laten of een uitgaaf zal worden gedekt uit „gewone” of „buitengewone” middelen, uitsluitend op grond van overwegingen van bedrijfseconomischen aard, maar zij zal voor oogen hebben te houden welken invloed deze keuze zal hebben op het economisch leven.

De overheidshuishouding heeft in den loop der tijden — en dit komt met name in haar publiekrechtelijke en in haar privaatrechtelijke functie tot uiting — een tweeslachtig karakter gekregen. Eenerzijds gedraagt zij zich als publieke huishouding, waarin gestreefd wordt naar verwezenlijking van de belangen van alle tot

het overheidscomplex behorende private huishoudingen — anderzijds als een bijzondere private huishouding, die zich stelt naast — en dikwijls tegenover — andere private huishoudingen.

Het is niet mijn taak om in dit prae-advies op deze ontwikkeling nader in te gaan; ik moge volstaan met het verschijnsel te constateeren.

Behalve met den passieven kant van het vraagstuk van de financiering heeft de overheid zich dus ook in zekeren zin in te laten met den actieven kant van dit probleem — het verschaffen van vermogen door de tot het overheidscomplex behorende subjecten — in tegenstelling met de meeste private huishoudingen, voor welke, met uitzondering van de banken en andere financieringsinstellingen, slechts één zijde van het probleem interesse heeft.

Bij de beschouwing van het vraagstuk van de financiering van de overheidshuishouding komt voorts het economisch karakter daarvan wel duidelijk naar voren en wordt het evident, dat het, van economisch standpunt bezien tenminste, niet verantwoord zou zijn om de actieve en de passieve financiering als twee onderling geen verband houdende vraagstukken te behandelen. Dit houdt uiteraard niet in, dat er, van bedrijfseconomisch standpunt bezien, niet aan elken kant bijzondere accenten zouden zijn te leggen.

Hetgeen hiervoor over de financiering van de overheidshuishouding is gezegd, geldt in het bijzonder voor de huishouding van den Staat. Behalve toch in het geval, dat de Staat in het buitenland crediet opneemt, is de groep van de subjecten, in welker behoeften hij heeft te voorzien, over het algemeen dezelfde als die, welke voor de verschaffing der financieele middelen zorg heeft te dragen¹⁾.

Voor de organieke onderdeelen van den Staat — de provinciën, de gemeenten, de waterschappen e.a. — geldt dit in veel mindere mate. Hier toch is niet altijd sprake van dezelfde groep subjecten. Dit heeft tot gevolg, dat — ten opzichte van de leeningspolitiek — de neiging ontstaat aan de economische gevolgen minder aandacht te schenken en de financiering in hoofdzaak te beoordeelen naar beginselen van bedrijfseconomischen aard. Dit geldt zelfs niet alleen voor de leeningspolitiek, welke op privaatrechtelijke basis berust; ook ten aanzien van de op publiekrechtelijke basis berustende belastingpolitiek valt dit verschijnsel eenigermate op te merken, nu door de tegenwoordige regeling der belastingen meer en meer de band tusschen de plaatselijke gemeenschappen en de plaatselijke belastingbetalers wordt verbroken.

Het is daarom, naar mijn meening, geen toeval, dat de financierings- en in het bijzonder de leeningspolitiek van de Nederlandse gemeenten in vele gevallen pleegt af te wijken van die van den Staat der Nederlanden.

Voor het oogenblik in het midden latend, welke politiek de meest juiste moet worden geacht, meen ik, dat dit verschijnsel valt te betreuren. Het valt toch niet te loochenen, dat de invloed, welke is toe te schrijven aan de leeningspolitiek der gemeenten, niet minder

¹⁾ Dit heeft wel eens tot eigenaardige conclusies aanleiding gegeven. Zoo heeft Boissevain in zijn werk „Gewone en buitengewone uitgaven” krachtig stelling genomen tegen de bewering, dat een leening voor den staat de mogelijkheid schept om de aan een uitgaaf verbonden lasten over eenige jaren te verdeelen. Hij acht dit niet mogelijk, omdat de geldopnemer en de geldgever dezelfde zijn, aangezien de staat moet worden beschouwd als de totaliteit van alle burgers. Voor den staat maakt het dus volgens hem geen verschil of een uitgaaf uit de opbrengst van belastingen dan wel van leeningen wordt gedekt.

groot is dan die, welke uitgaat van de leeningspolitiek van den Staat ¹⁾).

Het is mitsdien voor het economisch leven een bedenkelijk verschijnsel, dat de leeningspolitiek in beide gevallen niet op analoge beginselen berust.

Ik moge hier een parallel trekken met het bankwezen. Levert daar het financieringsprobleem voor elke bankinstelling op zichzelf bijzondere vraagpunten op uit een oogpunt van bedrijfs-economisch beleid, voor het bankwezen als geheel heeft dit probleem een algemeen economisch karakter. Dit karakter wordt in belangrijke mate beïnvloed door de politiek van de centrale bank. Van een dergelijke regelmatige, van een centraal punt uitgaande en op bepaalde beginselen berustende reguleerende werking ten aanzien van de leeningspolitiek der gemeenten is echter geen sprake.

Het toezicht op het leeningsbeleid der Nederlandsche Gemeenten is overgelaten aan de Colleges der Gedeputeerde Staten van de elf provinciën en pas in de laatste jaren is er onder den drang der omstandigheden ten deele een meer verscherpt centraal toezicht ontstaan, dat echter in veel opzichten moeilijk is te rijmen met de autonome positie der gemeenten, zooals deze tot nu toe in de Nederlandsche wetgeving is verankerd.

Vraagt men mij nu, of er, afgezien van de bijzondere omstandigheden der crisisjaren, ook in *normale tijden* voor een nauwellettend *centraal* toezicht aanleiding bestaat, dan ben ik aanstonds bereid hierop een alleszins bevestigend antwoord te geven.

Wat toch is het geval?

Indien een private onderneming een leening wenscht te sluiten, dan zal een der voornaamste overwegingen bij het nemen van het besluit zijn het antwoord op de vraag, in hoeverre de aan de te sluiten leening verbonden lasten van rente en aflossing uit de opbrengst der exploitatie en de omzetting van het kapitaal kunnen worden gedekt. Zoowel de verwachtingen omtrent de toekomstige rendabiliteit als die omtrent de toekomstige liquiditeit geven dus bij het nemen van het besluit den doorslag. Dat hierbij ook verkeerde schattingen een rol kunnen spelen, is wel niet voor tegenpraak vatbaar.

Voor zoover de overheid voor zoogenaamde „rendabele uitgaven” leent, komen gelijke overwegingen naar voren en ook daarbij zullen fouten worden gemaakt, die nu eenmaal in verband met de dynamische ontwikkeling van de maatschappij onvermijdelijk zijn. Maar, zooals hieronder nog nader zal blijken, is er ook een groote groep „niet rendabele uitgaven”. De wegens rente en aflossing aan de eventueel te sluiten leeningen verbonden lasten zullen dan moeten worden gevonden uit de opbrengst van in de toekomst te ontvangen belastinggelden. Van een min of meer zekere schatting van de toekomstige financieele rendabiliteit is dan geen sprake, aangezien het uitgaven betreft voor voorziening in behoeften, die in geenerlei verband staan met het ruilverkeer en waarbij dus van een prijsvorming niet kan worden gesproken.

Wie garandeert, dat de „omwegproductie” hier inderdaad verantwoord is? Is, daar de schatting van het nut niet berust op objectieve steunpunten als prijs en rendabiliteit, de kans op misvatting niet veel grooter dan bij de private onderneming?

En hoe staat het met de uitgaven voor zuiver consumptieve doeleinden? Is de verleiding, om, door verdeling van lasten, een deel daarvan eenvoudig naar de toekomst te verschuiven, te weerstaan?

Ik behoef alleen maar den tweeden van de bekende „drei Gründe” van v. Böhm Bawerk voor het renteverschijnsel in herinnering te roepen om te staven, dat het hiervoor beweerde op zijn minst genomen psychologisch verklaarbaar is.

Voor de overheid is er dus reden te over om bij haar leeningspolitiek de voorzichtigheid te betrachten.

Daar komt nog iets bij. De onvoorzichtige private ondernemer wordt op de vingers getikt; de vermogensmarkt, welke met Argus-oogen het terrein der particuliere ondernemingen verkent, laat zich niet gemakkelijk beetnemen.

Is dit ook ten opzichte van de overheid het geval? Naar mijn meening bij lange na niet in die mate. Zeker, op den duur zal ook de overheid zekere grenzen niet kunnen overschrijden, maar deze duur kan betrekkelijk lang blijken te zijn. De invloed van de machtspositie van de overheid (men denke zelfs aan het mogelijk dreigen met gedwongen leeningen door den staat) mag niet worden onderschat. Deze positie heeft tot gevolg, dat te haren opzichte de remmen minder spoedig en minder vast plegen te worden aangezet. ¹⁾ Bovendien is de beoordeeling van het overheidscrediet voor de vermogensmarkt, als gevolg van het hiervoor reeds genoemde oorzakencomplex — het doorgaans ontbreken van gegevens omtrent prijs en rendabiliteit — zeer moeilijk. Voorts is hetgeen omtrent de financieele positie van de overheid in prospecti voor uit te geven leeningen wordt medegedeeld in vele gevallen of niet voldoende of niet duidelijk genoeg om een juist oordeel te vellen.

Voor een groot deel van het vertrouwen schenkend publiek is de financieele positie van de overheid dus een gesloten boek en hetgeen daaromtrent in de groote dagbladen wordt vermeld kan lang niet altijd den toets der critiek doorstaan (ik wijs op de nogal eens voorkomende verwarring van de financieele positie met de kaspositie).

Ik meen hiermede in beginsel reeds genoegzaam te hebben aangetoond, dat er voor een *scherp, centraal en op economische gronden gebaseerd toezicht* op het overheids- en in het bijzonder het gemeente-crediet alle aanleiding bestaat. Ik kom nog nader terug op de wijze, waarop ik mij voorstel, dat dit toezicht zal dienen te worden geregeld, waarbij ik thans reeds wensch op te merken, dat de met dit toezicht belaste instantie tevens dienstbaar zal kunnen worden gemaakt aan het verschaffen van voorlichting.

Ik moge tot nader bewijs van mijn bewering de leeningspolitiek van de overheid in het algemeen aan een eenigszins uitvoerige beschouwing onderwerpen.

Daar passief financieren veronderstelt het quantitatief aanpassen van de middelen, waarover een huishouding kan beschikken, aan hare behoeften, ligt het voor de hand, dat een beschouwing aangaande den aard van deze behoeften het uitgangspunt moet vormen

¹⁾ Dat de leeningspolitiek van de overheid voorts van directen invloed is op het credietwezen in het algemeen, valt m.i. niet te betwijfelen. De vele conversies van overheidsbedrijven in den laatsten tijd bijv. hebben zonder twijfel een reguleerenden invloed gehad op den rentestand voor crediet op langen termijn.

Toegegeven zij, dat de vermogensmarkt bereid was hierop te reageeren, maar in tijden van labiel evenwicht is daarvoor een kracht noodig, die haar werking in de een of andere richting uitoefent. Een dergelijke kracht kan van de overheid uitgaan en dan zeer sterk blijken te zijn.

¹⁾ Volgens de jaarcijfers voor Nederland van het Centraal Bureau voor de Statistiek bedroeg het totale nominale bedrag der gevestigde schulden van het Rijk op 1 Januari 1936 f 2.705.648.000,—; dat van de gemeenten (zonder Rijksvoorschotten) op dien datum f 1.927.352.000,— en dat van de Provinciën f 292.626.000,—.

voor het onderzoek van de wijze, waarop de meest juiste aanpassing van de middelen aan die behoeften is te verkrijgen.

De behoeften van de huishouding van de overheid worden — tegenwoordig — voor het overgrote deel gemeten in geld en, uitgedrukt in dezen maatstaf, als uitgaven „geregeld” bij een begroting, een economisch huishoudplan¹⁾, hetgeen, van dit standpunt bezien, wil zeggen, dat daarbij dienen verwerkelijkt te worden de beginselen, die de econoom Gossen heeft neergelegd in zijn wet van de nivelleering der grensproductiviteit.

Met het oog op de aanpassing van de middelen worden bij deze begroting voorts reeds van oudsher de „gewone” van de „buitengewone” uitgaven onderscheiden.

Simon Stevin, leermeester van Prins Maurits, stelde voor deze aanpassing den volgenden regel op:

„Ordinaire Finance is: daer men rekening op maect van jaerlix „en geduerlich te moeten opgebracht worden om te betalen ordinaire „nootlichheden, die jaerlix voorvallen, maer Extra-ordinaire Finance: die onsekerlich opgebracht wort tegen alle nootlichheden on„sekerlich overcommend.”

In de boekhouding en de rekening, ingericht volgens de beginselen van den kameraalstijl, wordt het onderscheid tusschen gewoon en buitengewoon tot uitdrukking gebracht. In de Oostenrijksche werken over den kameraalstijl worden de „werkdadige” van de „passieve” inkomsten en uitgaven door de keuze der rubrieken onderscheiden. In aansluiting hierop onderscheidt Volmer in zijn werk „Boekhouding en beheer van gemeentebedrijven” inkomsten en uitgaven, die invloed zullen hebben en op den stand der kassen en op het zuiver vermogen — dat zijn de gewone inkomsten en uitgaven — en inkomsten en uitgaven, die wel invloed hebben op den geldvoorraad, maar niet op het zuiver vermogen — dat zijn de buitengewone inkomsten en uitgaven.

De door Volmer aangeduide onderscheiding is in wezen van boekhoud-technischen aard; als grondslag voor de wijze van aanpassen van de middelen aan de behoeften kan zij niet dienen, daar de aanpassing reeds is verondersteld.

De regel van Stevin geeft meer licht omtrent de voorwaarden voor een juiste financiering. We ontmoeten daar de ontwikkeling van het zoogenaamde beginsel van *de periodiciteit*, welk beginsel een der elementen vormt van het liquiditeitsprincipe.

Op het relatieve, dat aan dit periodiciteitsbeginsel inhaerent is, heeft Schäffle in zijn artikelen „Zur Theorie der Deckung des Staatsbedarfes” gewezen. De inhoud van de begrippen „gewoon” en „buitengewoon” is volgens hem afhankelijk van de periode, welke als uitgangspunt voor de onderscheiding is genomen.

Des te kleiner de periode is, des te minder uitgaven zullen dan het karakter „gewoon” dragen; tenslotte is elke uitgave tot de buitengewone te rekenen. Neemt men de periode langer, dan zal het aantal buitengewone uitgaven steeds geringer worden.

Hoeveel waarheid er ook in deze bewering moge steken, ik meen toch, dat zij de kern van de zaak onaangeroerd laat. Wij hebben ten eenenmale te maken met bepaalde perioden van verantwoording der uitgaven en de wijze van dekking zal hiermede zeer zeker verband dienen te houden. Polak heeft ons in zijn: „Eenige grondslagen voor de financiering der onderneming” geleerd, welke beteekenis is toe te kennen aan de jaarperiode, in verband met het

onderscheid tusschen de statische en de dynamische besparingen. Het bij het periodiciteitsbeginsel toekennen van een overwegenden invloed aan de jaarperiode komt mij derhalve, juist in verband met de dynamische besparingen, waaruit de leeningsgelden voor de overheid tenslotte grootendeels zullen moeten voortvloeien, volkomen rationeel voor.

(Schäffle is overigens niet malsch in zijn beoordeeling van dezen vorm van overheidscrediet. Over het algemeen acht hij leeningen voor de overheid slechts bij uitzondering toelaatbaar en spreekt hij zelfs van de „vulgäre Forderung”, dat de toekomst ook een deel in de lasten zal hebben te dragen. Hij verklaart „jenes vulgäre Gerechtigkeitspostulat verfehlt und absurd”.

Een even streng oordeel velt Land in „Leening voor buitengewone uitgaven der gemeenten”, als hij verklaart: „Wanneer wij de leer aannamen, dat onze opvolgers, evenals wij, het hen betreffende deel der gemeenteuitgaven hadden te dragen, dan zoude reeds het feit, dat alleen wij het deel hebben te bepalen, ons huiverig maken voor een deeling, die misschien niet geheel eerlijk zou zijn”. „Wij kunnen niet weten, welke uitgaven weder op de toekomst zullen vallen, en daarbij, wat weten wij van hare krachten?”

Wij zullen nog nader zien, hoeveel waarheid aan deze woorden moet worden toegekend.)

Wagner geeft ons in zijn boek „Finanzwissenschaft” voor de aanpassing meer houvast dan Stevin. Als maatstaf voor de onderscheiding tusschen gewone en buitengewone uitgaven noemt hij zoowel de periodiciteit als een ander element van het liquiditeitsbeginsel: *den duur van het nuttig effect*.

Naar dit tweede criterium zijn die uitgaven gewoon, waarvan het nuttig effect geheel opgaat in de jaarlijksche werkzaamheid van de overheid. Buitengewone uitgaven zijn die, waarvan het nuttig effect zich over langeren tijd uitstrekt.

Wagner geeft aan de onderscheiding naar den duur van het nuttig effect de voorkeur, daar hij hierin ziet de beantwoording van de vraag, welke uitgaven als maximum uit buitengewone middelen zullen mogen worden bestreden.

De buitengewone uitgaven worden door hem nog nader onderscheiden, n.l. als volgt:

- de privaatrechtelijke (kapitaalsuitgaven ten behoeve van de dienstverlening door de overheid op privaatrechtelijken grondslag, zooals door bedrijven);
- de publiekrechtelijke (kapitaalsuitgaven ten behoeve van de dienstverlening door de overheid op publiekrechtelijken grondslag, zooals door publieke diensten¹⁾ en
- de zoogenaamde buitengewone uitgaven in engen zin (voor oorlogen, rampen e.d.)²⁾.

Voor alle buitengewone uitgaven acht hij dekking door een leening toelaatbaar, ofschoon hij later, door het in geding brengen van een derde element, *het productiviteitsbeginsel*, voor de onder c en eindelijk voor de onder b genoemde uitgaven dekking uit belastinggelden meer verkieselijk vindt. Ten aanzien van de onder a genoem-

¹⁾ Het onderscheid tusschen bedrijven en diensten van de overheid is vaag. Criteria voor bedrijven zijn: levering tenminste tegen kostprijs, privaatrechtelijke verhouding tot de afnemers e.d.

²⁾ Als merkwaardigheid zij vermeld, dat Wagner deze uitgaven vergelijkt met het verlies van een koopman, dat als actiefpost op de balans wordt opgenomen en in een aantal jaren wordt afgeschreven! Een betere critiek op de aanduiding van deze uitgaven als buitengewone op grond van het criterium van den duur van het nuttig effect is wel niet denkbaar!

¹⁾ Een bespreking van de overige functies der begroting is hier niet ter zake dienende.

de uitgaven, welke een rendement opleveren, acht hij een leening echter noodzakelijk en dekking uit belastingen af te keuren.

In zooverre vindt hij een tegenstander in v. Heckel, die in het „Lehrbuch der Finanzwissenschaft” het standpunt huldigt, dat eerst zooveel mogelijk dekking uit gewone middelen moet worden gevonden alvorens aan leening mag worden gedacht.

Diens indeeling van de uitgaven wijkt overigens van die van Wagner practisch niet af. De publieke schuld acht hij een uiting van het preventiebeginsel, dat een kenmerk is van de overheid, welke een bepaald peil van ontwikkeling heeft bereikt, en dat berust op de technische methode ter bevrediging van collectieve behoeften, waarbij, in tegenstelling tot vroeger, de kapitaalfactor domineert en in het bijzonder het vaste kapitaal in het geheele productieproces een steeds belangrijker plaats gaat innemen.

Moll legt in het „Lehrbuch der Finanzwissenschaft” het periodiciteitsbeginsel aan zijn indeeling der overheidsuitgaven ten grondslag; bij de onderverdeling neemt hij als criterium het al of niet *rendeeren* der uitgaven aan. De rendabele uitgaven zijn volgens hem die, welke, hetzij direct, hetzij indirect, een zoodanige verhooging van inkomsten tengevolge hebben, dat hieruit de kosten van rente en aflossing van een eventueele leening kunnen worden gedekt. Feitelijk acht Moll alleen voor deze groep uitgaven leening geoorloofd.

Ik heb tot goed begrip van zaken in het kort enkele meeningen weergegeven van schrijvers op het gebied der literatuur over de financiën der overheid. Het aantal meeningen is hiermede vanzelfsprekend niet uitgeput.¹⁾

Genoegzaam hoop ik hiermede echter te hebben aangetoond, dat ten aanzien van de verdeling der uitgaven van de overheid in verband met de financiering de volgende criteria worden aangenomen:

1. de periodiciteit;
2. de duur van het nuttig effect;
3. de productiviteit en
4. de rendabiliteit van de uitgaven, waarbij bij het laatste criterium nog onderscheid kan worden gemaakt tusschen de directe en de indirecte rendabiliteit.

Daar de opvattingen omtrent de begrippen productiviteit en rendabiliteit in dit verband bij de verschillende schrijvers nogal uiteenloopen — soms zelfs in onjuisten zin worden gebezigd — en omdat ik ook overigens de indeeling naar de verschillende criteria zonder meer niet overzichtelijk acht, moge ik hieronder weergeven, hoe, naar mijn meening, de uitgaven van de overheid op rationeele wijze kunnen worden ingedeeld.

Indeeling van de uitgaven van de overheid:

1	Productieve	}	11 kortstondig	}	121 rendabele	}	1211 direct
			12 langdurig		122 niet rendabele		1212 indirect

2 Consumptieve.

Ter toelichting van dit schema moge ik het navolgende opmerken.

De onderscheiding tusschen „gewone” en „buitengewone” uitgaven heb ik laten vervallen, daar zij in dit verband te vaag is.

¹⁾ Hen, die zich hierover uitvoerig wenschen te oriënteren moge ik verwijzen naar de uitstekende studie van Berends over „Gemeenteschulden” en het opstel van v. Poelje over „Wanneer mogen wij leenen” in den bundel „Opstellen over gemeenterecht en gemeentebestuur”, waarin meeningen van diverse schrijvers zijn aangehaald. Eenige der hier gegeven beschouwingen zijn aan deze beschrijvingen ontleend.

De hoofddeeling is die in productieve 1) en consumptieve 2) uitgaven.

Het begrip „productieve uitgaven” vat ik ruim op; ik versta daarvoor alle uitgaven, door welke men, rationeel en doelbewust, d.w.z. volgens *planmatig huishoudelijk beleid*, beoogt waarde, welvaart te scheppen voor de gemeenschap.

Dat deze waarde voor een deel slechts kortstondig kan worden toegekend doet aan het principe niet af. Ik herinner aan de gememoreerde critiek van Schäffle op het periodiciteitsbeginsel. De onderscheiding „kortstondig productief” 11) en „langdurig productief” 12) heeft daarom slechts secundaire beteekenis.

Onder het begrip „productieve uitgaven” vallen dus zoowel de regelmatige uitgaven, welke noodig zijn voor het doorlopend functionneeren van het overheidsapparaat, dus voor salarissen van ambtenaren, kosten van onderhoud e.d. (de zoogenaamde „gewone” uitgaven) als de veelal meer onregelmatig voorkomende uitgaven, waarvan het nut zich over een langere tijdsperiode dan een jaar uitstrekt, zooals bouw- en uitbreidingskosten terzake van bedrijven, kosten voor werken van langdurig nut terzake van publieke diensten, uitgaven voor sociale voorzieningen enz.

Onder het begrip „consumptieve uitgaven” vallen dan uiteraard die uitgaven, die niet tot de productieve kunnen worden gerekend, dus die uitgaven, *welke in wezen geen verband houden met het planmatig huishoudelijk beleid*, zooals uitgaven terzake van natuur- en andere rampen (watersnood, oorlog) e.d.

Dit houdt uiteraard niet in, dat op een gegeven tijdstip deze uitgaven minder noodzakelijk zouden blijken te zijn dan de productieve. Zij zijn echter niet voorzien.

Ofschoon het vreemd lijkt van een calculatorisch verband te spreken, zou ik het verschil tusschen de productieve en de consumptieve uitgaven (buitengewone uitgaven in engen zin) van de overheid, zooals ik het zie, gelijk willen stellen aan het verschil, dat bedrijfs-economen maken tusschen „kosten” en „onkosten”.

Hieruit vloeit voort, dat ik de uitgaven, welke de overheid zich bijv. heeft te getroosten terzake van de seizoenwerkeloosheid en normale armenzorg, tot de productieve uitgaven meen te mogen rekenen, aangezien deze een accessoir zijn van de sociale organisatie van de tegenwoordige maatschappij, welke in de overheid haar juridische vertegenwoordiging vindt. Voor zoover deze uitgaven eenige onregelmatigheid vertoonen dient de overheid de kosten te nivelleeren als bij wijze van premie van verzekering.

Voor zoover de overheidshuishouding nog niet is ingesteld op een planmatig beleid in verband met het conjunctuurverloop zijn de extra offers, die zij zich heeft te getroosten als gevolg van een crisis, als consumptieve uitgaven te beschouwen.

Ik ben mij bewust met de hiervoor genoemde onderscheiding tusschen productieve en consumptieve uitgaven eenigszins te zijn afgeweken van het klassiek geworden pad; ik meen echter, dat een onderscheiding, zooals ik ze maak, een vruchtbare basis vormt voor verdere analyse.¹⁾

Ik keer thans tot de groep der productieve uitgaven terug. Ik heb deze reeds onderscheiden in die, welke kortstondig productief 11) zijn en die, welke langdurig productief 12) zijn (de zoogenaamde „kapitaalsuitgaven”).

De scheidingslijn daartusschen wensch ik, om de redenen, die ik

¹⁾ Ofschoon de woorden „productief” en „consumptief” mij in dit verband niet geheel voldoen, heb ik ze toch gebezigd, om niet al te veel van de gangbare terminologie af te wijken.

reeds eerder aangaf, en in overeenstemming met het historisch gebruik, te trekken bij één jaar.

De langdurig productieve uitgaven kunnen worden gesplitst in de rendabele (121) en de niet rendabele (122).

Onder de rendabele uitgaven zijn die uitgaven te verstaan, die tengevolge hebben, dat er een zoodanige verhooging van inkomsten voor de overheid ontstaat, dat de lasten van rente en aflossing der eventueel voor die uitgaven te sluiten leeningen daaruit kunnen worden gedekt. Deze groep kan weer nader worden verdeeld in die van de direct rendabele uitgaven (1211), zooals die voor bedrijven, die „self-supporting” zijn en waarbij dus de kosten van rente en aflossing (afschrijving) in den leveringsprijs van het product kunnen worden gecalculeerd, zoodat zij direct worden vergoed, en de indirect rendabele uitgaven (1212), zooals die voor markt- of havenverbetering, welke tengevolge hebben, dat door het drukker markt- of havenbezoek bepaalde inkomsten, zooals markt- en havengelden, ruimer vloeien, zoodat op deze wijze de aan de eventueel gesloten geldleeningen verbonden kosten worden gedekt. Tot deze laatste groep zijn ook die uitgaven voor objecten van langen duur te rekenen, die wel niet tot verhooging van inkomsten aanleiding geven, maar die tot verlaging van andere uitgaven leiden.

De niet rendabele uitgaven (122) tenslotte zijn die, waartegenover geen of niet voldoende direct met de uitgaven verband houdende inkomsten staan, waaruit de rente en de aflossingen zouden kunnen worden betaald. Men denke aan uitgaven voor sociale voorzieningen, ziekenhuizen, musea e.d. De aan een eventueel te sluiten geldleening verbonden kosten zullen dan uit belastinggelden of andere dergelijke middelen moeten worden bestreden.

Het zal wellicht opvallen, dat bij de hiervoor genoemde verdeling geen rekening is gehouden met het criterium van de periodiciteit, wel echter met de reeds eerder genoemde overige drie criteria.

Toch speelt het periodiciteitsbeginsel tenslotte wel een rol, zooals ik nader hoop aan te toonen.

Gaan wij daartoe de uitgavengroepen nog even na.

De kortstondig productieve uitgaven vertoonen naar haar aard (het opgaan in de jaarlijksche werkzaamheid van de overheid) een vrij regelmatig karakter. Daarmede zijn we dus spoedig klaar.

De langdurig productieve uitgaven vertoonen naar haar aard veelal een onregelmatig karakter.

Voor zoover het hier verschillende uitgaven tot kleine bedragen betreft, wier totaal regelmatig een bepaalde hoogte vertoont, worden zij echter wel eens ondergebracht bij de groep der „gewone” uitgaven, die ik de „kortstondig productieve” heb genoemd. Met het wezen van deze uitgaven heeft dit echter niets te maken; het betreft hier uitsluitend een aanwijzing omtrent de financiering, die op utiliteitsgronden is gebaseerd. Anders wordt het, indien belangrijke langdurig productieve uitgaven een zekere regelmaat gaan vertoonen, hetgeen in sommige gevallen bij zeer groote overheidshuishoudingen kan voorkomen. Het bekende voorbeeld is hier de Staat, die elk jaar een of meer scholen bouwt.

Ofschoon ik daarmede even vooruitloop op het dekkingsvraagstuk, vermeld ik hier, dat van Blom in 1927 in de *Economist* heeft aangetoond, dat het in wezen gelijk blijft, of de overheid regelmatig terugkerende kapitaalsuitgaven dekt uit haar gewone middelen dan wel uit de opbrengst van een leening. Aannemende, dat de groep der belastingbetalers gedurende den looptijd der leening dezelfde blijft en dat zij een zelfde waardeering heeft als de overheid ten

aanzien van de hoogte van de rente, die aan de berekeningen ten grondslag moet worden gelegd, is deze bewering volkomen te onderschrijven. Het snel oploopen van de last van rente en aflossing in den loop der jaren — later blijft het bedrag constant — mag niet te veel verontrusten.

Deze praemissen zijn echter in werkelijkheid niet altijd aanwezig; financiering uit gewone middelen is daarom in dit verband het meest „safe”¹⁾.

Tenslotte is er nog de groep der consumptieve uitgaven. Naar aanleiding van hetgeen ik omtrent deze uitgaven reeds heb opgemerkt, zal het duidelijk zijn, dat deze uitgaven naar haar aard een onregelmatig karakter vertoonen, aangezien ze buiten het planmatig huishoudbeleid vallen.

Per saldo kunnen we dus constateeren: *de kortstondig productieve uitgaven zijn in hoofdzaak regelmatig; de overige uitgaven zijn in hoofdzaak onregelmatig.*

En hiermede zijn wij weer genaderd tot ons uitgangspunt: den regel van Simon Stevin, met dien verstande, dat deze regel ons over het wezen der uitgaven weinig licht verschafte. Dit is ook niet mogelijk, daar in den tijd van Stevin de taak en de organisatie van de overheidshuishouding te veel afweken van die in onzen tijd.

De vraag is nu, op welke wijze moet de aanpassing geschieden van de aan de overheidshuishouding ter beschikking te stellen middelen, m.a.w. hoe moeten de dekkingsregels luiden?

Zooals ik hiervoor reeds heb opgemerkt, neemt Wagner het standpunt in, dat alle uitgaven, behalve de kortstondig productieve, uit leeningen kunnen worden gedekt en dat de rendabele langdurig productieve uitgaven uit leeningen moeten worden bestreden. Moll acht voor de rendabele en niet rendabele uitgaven (zijn terminologie is anders) leeningen toelaatbaar.

Laat ik, alvorens hierop nader in te gaan, eerst nagaan, welke middelen de overheid ter beschikking staan.

In de eerste plaats zijn er dan de zoogenaamde „gewone” inkomsten, dat zijn de inkomsten uit min of meer regelmatige heffingen, welke de overheid de tot haar huishouding te rekenen subjecten en objecten kan opleggen, en die voortvloeien uit de inkomens dier subjecten. De opbrengst van belastingen, retributies e.d. is hiertoe te rekenen.

In de tweede plaats zijn er de zoogenaamde „buitengewone” inkomsten, als toevallige baten, legaten, winsten bij verkoop e.d., die practisch van weinig betekenis zijn, en in de derde plaats de zoogenaamde „kapitaalsinkomsten”¹⁾, welke in laatste instantie zullen moeten voortvloeien uit dynamische besparingen der subjecten of uit dat deel der statische besparingen, dat, door plaatsvervangende der spaarders, als permanent kan worden aangemerkt, en welke besparingen plaats hebben hetzij in het binnen-, hetzij in het buitenland. Dit zijn de leeningen op langen termijn.

Berends noemt als bronnen in het binnenland:

- a. besparingen;
- b. belegde gelden, die vrijgekomen zijn in het productieproces en niet opnieuw geïnvesteerd worden; verder beschikbare gelden door uitloting of terugbetaling;

¹⁾ Ik moge voor deze kwestie overigens verwijzen naar de uiteenzetting in „De Gemeente-financiën” van Leppink. In verschillende tijdschriften is voorts aan dit probleem aandacht gewijd.

²⁾ Ik wijk ook hier eenigermate van de gangbare terminologie af.

c. liquide middelen van groote lichamen, die uit haar aard veel gelden te beleggen hebben, zooals spaarbanken, verzekeringsmaatschappijen, pensioenfondsen, girodiensten enz.

Dat ook van buitenlandsche bronnen gebruik wordt gemaakt hebben de gemeenten Amsterdam en Rotterdam bewezen. Kleine gemeenten kunnen dit niet doen; haar fondsen zouden voor de houders een te weinig courante belegging vormen.

In dit opzicht doet zich, van economisch standpunt bezien, de vraag voor, welken invloed het sluiten van de leening en de betaling van de rente en de aflossing zullen hebben op den stand van de betalingsbalans en dus op het geheele economische verkeer met het buitenland. Ook zit aan dit vraagstuk een algemeen politieke kant. Voor de gemeenten zelf speelt voorts het risico, verbonden aan eventueele koerswijzigingen der vreemde valuta, een rol.

Met terzijdestelling van dit probleem, dat, in zijn consequenties buiten het bestek van dit prae-advies omgaat, meen ik thans de vraag onder oogen te mogen zien, hoe de aanpassing van de beide groote groepen van middelen, belastingen en leeningen, aan de uitgaven dient plaats te hebben.

Moeten leeningen principieel worden veroordeeld en moet dus aangehangen worden het „Pay-as-you-go” stelsel, zooals Anderson beschrijft in zijn werk „American City Government”? De oplossing zou eenvoudig zijn, doch slechts uitvoerbaar in een tijd van zeer gunstige economische ontwikkeling!

De uitgavengroepen nogmaals onder de loupe nemend, moet het, uit een oogpunt van billijke verdeling van lasten, rationeel worden geacht, dat de groep der kortstondig productieve uitgaven uit belastingen wordt gedekt en dat het nemen van lang crediet in dit geval gelijk zou staan met economischen zelfmoord.

Toch valt over deze quaestie nog wel het een en ander op te merken. Pigou eischt in „A study in public finance”, dat de gewone uitgaven door gewone inkomsten worden gedekt. Hij merkt daarbij echter op, dat dit niet ieder jaar op zich zelf noodig is. Tusschen de hoogte der belastingheffing en de welvaart zou dan een incongruentie ontstaan, waardoor storingen in het economisch leven zouden kunnen optreden. Hij prefereert daarom een gelijkblijvend belastingdruk, die bereikt kan worden door de instelling van een „Sinking-fund” voor het delgen van schuld, dat als buffer dienst kan doen. Feitelijk is hij dus voorstander van een planmatig huishoudelijk beleid in verband met het conjunctuurverloop.

Wat betreft de langdurig productieve uitgaven, voor zoover zij rendabel zijn (direct of indirect): niemand zal hier een leening niet toelaatbaar achten, mits natuurlijk de effectieve rentevoet daarvan overeenkomt met dien, welke bij de calculatie van de rendabiliteit der werken wordt aangenomen. De overwegingen zijn hier tenminste dezelfde, welke de private huishouding in aanmerking neemt bij de financiering op langen termijn, n.l. die aangaande de liquiditeit en de rendabiliteit.

Maar met het antwoord op de vraag of een leening „toelaatbaar” is, zijn we er nog niet. Wagner stelt — tenminste ten opzichte van de direct rendabele uitgaven — de quaestie veel scherper: bij deze uitgaven acht hij een leening noodzakelijk.

Wij komen dus voor de vraag te staan: aangenomen, dat een leening toelaatbaar is, is het dan in bepaalde omstandigheden toch meer verkieslijk *niet* te leenen, dus de desbetreffende uitgave te dekken uit de belastingen? Of moet in bepaalde gevallen aan een leening de voorkeur worden gegeven?

Ik nader met deze vraagstelling een terrein, dat ik in dit prae-advies zooveel mogelijk dien te vermijden, n.l. het terrein van de *belastingpolitiek*. Tusschen leenings- en belastingpolitiek toch bestaat een nauw verband; ze zijn, om zoo te zeggen, elkanders complement.

Het stellen van de bovengenoemde vragen leidt nu tot tal van andere vragen van economischen en politieken aard.

Het uit belastingen dekken van langdurig productieve uitgaven heeft in het algemeen tengevolge, dat de overheid vermogen verveergaart. Acht men dit gewenscht?

Stelt men zich op het standpunt, dat de vermogensvorming, zoo zij noodig is, aan de individueele leden der overheidshuishouding moet worden overgelaten?

Is het noodig, dat de overheid spaart ter compensatie van vermogensverliezen, die zij op andere wijze lijdt?

Is het billijk het tegenwoordig levend geslacht te belasten ten bate van een volgend?

In welke mate werkt belastingheffing belemmerend op de vermogensvorming door de individueele leden der overheidshuishouding; in welke mate bevorderen de aflossingen door de overheid op haar leeningen die vermogensvorming?

In hoeverre legt de leeningspolitiek der overheid beslag op het beschikbaar vermogen, dat anders wellicht beter door de private ondernemingen had kunnen worden gebruikt? Welken invloed heeft zij op het renteniveau en de koersen van andere vaste-rente-dragende fondsen en van aandelen?

In hoeverre bevordert de leeningspolitiek de gelijkmatigheid in de belastingheffing?

Welk verschil van invloed heeft de dekking uit belastingen ten opzichte van die uit leening op de inkomens der individueele leden der overheidshuishouding in verband met het progressiebeginsel bij de belastingheffing?

Dit zijn alle belangrijke vragen, waarop zonder nadere beschouwing van den economischen toestand der geheele huishouding geen antwoord is te geven; zij betreffen toch het algemeen economisch beleid.

Wat ons hier echter in het bijzonder interesseert is de vraag: *Geven de besturen der lagere overheidsorganen zich wel voldoende rekenschap van deze economische gevolgen van hun leeningspolitiek?*

Voor zoover die gevolgen binnen de grenzen van de eigen huishouding merkbaar zijn, behoeft hieraan naar mijn meening niet te worden getwijfeld. Maar uit de hiervoor gestelde vragen blijkt, dat de invloed der leeningspolitiek in vele gevallen niet tot dat gebied beperkt blijft.

Mijn laatste vraag in dit opzicht is daarom: Is het niet van belang, dat, in verband met den economischen invloed van de leeningspolitiek der gemeenten op het terrein der geheele volkshuishouding, deze politiek op een *centraal* punt wordt beoordeeld?

Ik meen op deze vraag nogmaals een bevestigend antwoord te moeten geven.

Keeren wij thans nog voor een oogenblik terug naar de bespreking der dekkingsregels.

Ik vermeldde reeds, dat voor de rendabele langdurig productieve uitgaven leeningen toelaatbaar geacht kunnen worden. Dit standpunt werd ook door Pierson in zijn „Leerboek der Staathuishoudkunde” ingenomen.

Is dit nu ook het geval met de niet rendabele uitgaven? En hoe staat het met de consumptieve uitgaven?

Ten aanzien van deze laatste categorie meen ik wederom kort te kunnen zijn. Aangezien deze uitgaven dienen om verliezen te dekken, behooren zij, indien men het vermogen der overheid tenminste in stand wil houden, zoo spoedig mogelijk uit nieuwe besparingen te worden ingehaald. Het tempo, waarin dit dient te geschieden, is weer alleen te beoordeelen in verband met de belastingpolitiek. Er rest dus thans nog de beschouwing van de niet rendabele productieve uitgaven.

Over de al of niet toelaatbaarheid van leeningen tot dekking van deze uitgaven zijn de meeningen verdeeld.

v. Gijn heeft in zijn artikelen over de „Hervorming onzer Staatsbegroting” en in „Het renteprobleem in de leer der financiën”, de meening verdedigd, dat leeningen in dit geval toelaatbaar moeten worden geacht. De opvatting, dat dergelijke uitgaven niet uit leeningsgelden zouden mogen worden bestreden, acht hij, daar zij een gevolg is van een productiviteitstheorie, welke uitgaat van de technische productiviteit van het kapitaal, verouderd. Hij acht leeningen, op grond van de agio-theorie, geoorloofd. Zooals bekend is, heeft hij, als Minister van financiën, zijn ideeën trachten te verwezenlijken door de indiening van zijn „Wetsontwerp tot regeling van de inrichting der Staatsbegroting en Staatsrekening”.

Wibaut heeft zich in zijn werk „Gemeentebeheer” een voorstander betoond van deze inzichten. Ook de Wilde nam in zijn prae-advies voor het in 1929 gehouden congres van de Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten een overeenkomstig standpunt in, terwijl ook het standpunt van Verrijn Stuart in „Geld en Crediet” aan dat van v. Gijn verwant is.

De Staat der Nederlanden heeft zich in deze eeuw — met enkele uitzonderingen — niet aan deze opvatting gehouden. Practisch werd steeds de eisch gesteld, dat slechts kon worden geleend voor uitgaven, die zoogenaamd „aanwijsbaar” zouden rendeeren.

Niet alzo de Nederlandsche gemeenten. Het aanwijsbaar rendeeren is, over het geheel genomen, nòch bij de gemeentebesturen, nòch bij het met de goedkeuring der leeningen belaste hogere gezag een element, dat in geding wordt gebracht.

v. Doorninck heeft zich in „Economisch Statistische Berichten” en in „de Economist” een tegenstander betoond van deze politiek en haar theoretische verdediging.

Achte v. Gijn de leeningspolitiek der gemeenten in beginsel de juiste en schreef hij de gemeentelijke practijk toe aan de omstandigheid, dat de gemeenten, wat hun financiering aangaat, meer met private huishoudingen gelijk worden gesteld dan de Staat, — een meening, die ik in den aanvang van dit prae-advies, zij het op eenigszins andere gronden, heb onderschreven, doch die niettemin bedenkelijke consequenties meebrengt —, v. Doorninck stelde zich op een meer conservatief standpunt.

Daar de lasten, welke aan de leeningen voor niet rendabele uitgaven zijn verbonden, tenslotte uit de belastingen zullen moeten worden betaald, grondt v. Doorninck de toelaatbaarheid der leeningen in dit geval op de verwachtingen omtrent de draagkracht der belastingbetalers en legt hij dus verband tusschen de vergrooing der publieke leeningsschuld en die van het inkomen der bevolking.

Zooals reeds uit de hiervoor gegeven opstelling van het schema der overheidsuitgaven moge zijn gebleken, aanvaard ik het standpunt van v. Gijn als grondslag; ik meen echter, dat de bewering van v. Doorninck als *sluitstuk der redeneering niet mag ontbreken*.

Lutz heeft in zijn werk „Public finance” er eveneens op gewezen, dat *de normale grondslag voor het openbaar crediet feitelijk behoort te zijn het bedrag aan inkomsten, waarop de overheid ten behoeve van rente en aflossing kan rekenen boven hetgeen vereischt wordt ter bestrijding van de regelmatige behoeften van den publieken dienst*.

Inderdaad.

Leenen houdt, zooals elke beschikking voor de toekomst, altijd een speculatief element in.

Hebben de laatste jaren niet bewezen, hoe zwaar — relatief genomen — de schuld voor niet rendabele uitgaven kan drukken op het budget der gemeenten en op dat der groote gemeenten in het bijzonder?

Heeft men indertijd bij het aangaan dier leeningen wel genoegzaam voor oogen gehouden, dat het volksinkomen wel eens een belangrijke daling zou kunnen ondergaan? ¹⁾ Hoe gemakkelijk kan zich ook hier niet de omstandigheid wreken, dat zij, die tot het aangaan der leeningsschuld het initiatief namen, niet dezelfde zijn als zij, die later de lasten moeten dragen!

Op mogelijke misvattingen ten aanzien van de werkelijke toekomstige productiviteit der uitgaven heb ik in den aanvang van dit prae-advies reeds gewezen.

Wie garandeert, dat het „niveauprobleem” bij de toekomstige begrotingen de leiding der overheidshuishouding niet voor gansch andere vraagstukken zal plaatsen, dan thans wordt aangenomen? Zal dan niet de voorziening in meer dringende behoeften achterwege moeten blijven, omdat er nog renten en aflossingen zijn te betalen terzake van leeningen voor voorziening in behoeften van alsdan minder urgent geachten aard?

De conclusie moet daarom deze zijn, dat ten aanzien van de hier bedoelde uitgaven leeningen *principeel toelaatbaar* moeten worden geacht, *mits* men, wat de maximale hoogte daarvan betreft, zich goed rekenschap geeft van de *verwachtingen omtrent de hoogte der toekomstige belastingen*. Daarbij is het uit den aard der zaak van belang om na te gaan, of de uitgaven nieuwe behoeften zullen betreffen, dan wel of de overheid een deel der reeds bestaande behoeftevoorziening van particulieren overneemt.

Met de raming der toekomstige belastingruimte blijve men aan den veiligen kant.

In dit opzicht kan een vergelijking worden gemaakt met een privaten ondernemer, die kapitaal op langen termijn in zijn onderneming wenscht te investeeeren. Met betrekking tot den omvang van zijn toekomstige afzet, welke hij door gebruikmaking van dit kapitaal verwacht te bereiken, zal hij niet slechts hebben te letten op de begeerte bij de afnemers naar zijn product, maar tevens op de toekomstige *koopkracht* dier afnemers. Grijpt hij met deze verwachting te hoog, dan is de investeeering een mislukking geworden.

Zoo staat het ook met de financiering der niet rendabele productieve uitgaven van de overheid.

Uiteraard is het voorgaande eveneens — zij het in mindere mate — van toepassing op de direct rendabele uitgaven en de indirect rendabele, welke laatste tusschen de rendabele en de niet rendabele een middenpositie innemen.

¹⁾ De verhouding tusschen de schuldenlast en de draagkracht vormt thans een der factoren bij de beslissing over de vraag, of een gemeente, in òevolge artikel 6 van de Wet van 22 December 1933 tot steun aan noodlijdende gemeenten, als noodlijdend zal worden beschouwd, hetgeen in feite een belangrijke beperking van de autonomie tengevolge heeft,

Daarom is het verschil tusschen deze groepen van uitgaven en zelfs tusschen de productieve en de consumptieve uitgaven over het algemeen niet zoo groot als vaak wordt aangenomen.

Feitelijk is het onderscheid meer gradueel dan principiëel. Men mag aannemen, dat de direct rendabele uitgaven, bijv. die voor monopolistische gemeentebedrijven, welke voorzien in de eerste levensbehoeften der inwoners, en welke voorziening langs privaatrechtelijken weg plaats vindt, het meest safe zijn. De inwoners zullen zich deze behoeften niet spoedig ontzeggen en zijn daartoe genoodzaakt het gevraagde tarief te voldoen.

De inkomsten tengevolge van werken, die indirect rendabel zijn, — de reeds genoemde markt- en havengelden e.d. —, zijn meer onderhevig aan de wisselingen van het economisch leven. De inkomsten tot dekking van de rente en aflossing op leeningen voor niet rendabele productieve en consumptieve uitgaven, de belastingen, zijn echter wel het meest „conjunctuurgevoelig”.

In de praktijk is het aanzetten van een rem terzake van de niet rendabele uitgaven voor de gemeenten echter niet gemakkelijk. Er zijn nu eenmaal rijke en minder rijke gemeenten. Wat de eene gemeente zich gemakkelijk kan veroorloven, vergt van een andere gemeente relatief belangrijke offers. De toeneming van het verkeer en de economische vrijheid van vestiging, vooral voor de meer goeuden, veroorzaken de neiging om als het ware „tegen elkaar op te bieden”. Men maakt reclame voor een bepaalde gemeente, wijst daarbij op de vele goede instellingen, die de overheid heeft tot stand gebracht en op de lage belastingen!

Daar staat tegenover, dat er gemeenten zijn, die door haar economische structuur en de daarbij passende bevolking zich genoodzaakt zien om belangrijke uitgaven te doen voor sociale voorzieningen.

Ik herhaal derhalve: In de praktijk is het dientengevolge voor de gemeentebesturen *afzonderlijk* niet gemakkelijk om te remmen. Ook daarom echter acht ik centraal toezicht gewenscht.

Ik mag deze beschouwingen niet eindigen, zonder nog eenige aandacht te hebben gewijd aan enkele bijzondere vraagstukken betreffende de gemeentelijke leeningspolitiek en wel die inzake den looptijd, de wijze van schulddelging en de condities, waarop de leeningen worden geplaatst.

Ik zal dit eenigermate eclecticisch doen om met den omvang van dit prae-advies de grenzen der behoorlijkheid niet te overschrijden.

Ten aanzien van den looptijd der gemeenteleeningen — die voor consumptieve uitgaven vallen hier niet onder — merk ik op, dat deze in het algemeen niet langer mag zijn dan den nuttigheidsduur van de objecten, waarvoor geleend wordt. Dit is een der eerste beginselen van juiste financiering.

Men stelle dezen looptijd overigens niet te lang, omdat, voorzoover de kameralistische boekhouding der gemeenten tot gevolg heeft, dat de aflossingen de plaats innemen van de afschrijvingen, de wijze van aflossen *tegelijktijd maatstaf is voor de verdeling van lasten* over de opeenvolgende dienstjaren. Dit laatste geldt niet voor de gemeentebedrijven met hun commercieele boekhouding.

Ook al kan een gemeente zich, dikwerf tengevolge van haar monopolie-positie, meer vrijheid veroorloven dan vele private huishoudingen, toch dient zij zich wel degelijk rekenschap te geven van den economischen levensduur harer objecten en niet alleen van den technischen. Van het oogenblik af, dat om technische of economische redenen tot vervanging van objecten wordt besloten, behoort het

bedrag van het eventueel restant der op de vervangen objecten rustende leeningsschuld niet meer tot de productieve, maar tot de *consumptieve* uitgaven te worden gerekend, aangezien deze in het alsdan opgezette huishoudplan niet thuisbehooren. Feitelijk dient dan, voor zooveel mogelijk, versterkte aflossing plaats te vinden. Dit geldt eveneens ten opzichte van de leeningsschuld voor die objecten, ten aanzien waarvan de verwachtingen omtrent de rendabiliteit niet zijn verwezenlijkt.

In het tijdschrift „De Gemeente” heeft Polak, oud-wethouder van Amsterdam, in 1936 een bespreking gewijd aan den gemiddelden looptijd van overheids-, in het bijzonder gemeenteleeningen. Hij trekt de conclusie, dat zich uit de soms wonderlijk geconstrueerde leeningsvormen een bepaald hoofdtype heeft gecristalliseerd, n.l. de veertigjarige obligatie-leening, die een vaste rente afwerpt, waarop jaarlijks een evenredig percentage wordt afgelost door middel van uitloting *à pari* en die steeds converteerbaar is. In verband met den in den laatsten tijd uit de kringen der beleggers voortkomenden te verklaren drang om tot verkorting van den looptijd te geraken in verband met verwachtingen omtrent de toekomstige rentehoogte, brengt hij als zijn meening naar voren, dat het loslaten van de veertigjarige leeningen ten zeerste zou zijn te betreuren.

Dat in tijden van dalenden rentestand, zooals na de wijziging van de monetaire politiek der regeering in het laatst van 1936. deze drang bij de beleggers naar voren komt en dat deze dan tevens den eisch stellen, dat voorloopig niet tot conversie mag worden overgegaan, is alleszins te begrijpen. Of de overheid er in slagen zal dien drang te weerstaan, is een kwestie van krachtmeting tusschen geldgevers en geldnemers op de vermogensmarkt. Eenzelfde geval doet zich thans voor ten aanzien van den door vele geldgevers gestelden — en ook door sommige gemeenten toegegeven — eisch inzake de zoogenaamde conditie der gestaffelde rente ¹⁾.

Over deze krachtmeting wil ik alleen dit zeggen, dat, indien er een centrale instantie zou zijn, die de gemeentelijke leeningspolitiek zou beoordeelen, en indien van haar oordeel de mogelijkheid tot het sluiten van een leening op bepaalde voorwaarden zou afhangen, de gemeenten als gevolg daarvan als geldnemers wellicht een meer krachtige positie zouden kunnen innemen dan thans het geval is.

Het is voor mij echter twijfelachtig, of de veertigjarige looptijd inderdaad als ideaal kan worden beschouwd. Naar mijn meening is — als gemiddelde genomen — deze looptijd ontstaan in tijden van rustiger technische en economische ontwikkeling dan tegenwoordig. Ook zal de gemiddelde lengte van den productieven duur van een menschenleven bij het ontstaan van dit type wel een rol hebben gespeeld.

Nu de steeds voortschrijdende technische en economische ontwikkeling tot steeds spoediger vervanging van kapitaalsobjecten leidt

¹⁾ Daarbij wordt bepaald, dat de rente na een zeker aantal jaren door den geldgever kan worden verhoogd tot een vooraf bepaald maximum. Dit is dus een recht van den geldgever, dat een tegenhanger vormt van het recht tot conversie naar beneden voor den geldnemer. De geldgever kan hiervan natuurlijk alleen gebruik maken, indien de algemeene rentestand op dat oogenblik hooger is dan op het oogenblik van het sluiten der leening, zoodat de geldnemer geen conversie naar beneden kan toepassen of het geldleeningcontract kan opzeggen. Ook wordt de renteverhoging wel tevoren vastgelegd. Daar de overheid tevens voor de belangen van haar geldgevers heeft te waken, is voor de idéé in principe wel iets te zeggen. Het feit echter, dat de renteverhoging (bijv. van 3 op 4 %) leidt tot een relatief aanzienlijke verzwaring van lasten in de toekomst, doet mij, afgezien van andere bezwaren, overhellen naar de meening, dat de overheid deze conditie in het algemeen niet mag aanvaarden.

en ook de gemiddelde productieve duur van een menschenleven is verkort, komt het mij voor — zonder dat dit uiteraard precies in cijfers is uit te drukken —, dat de gemiddelde looptijd eerder bij de grens van 30 dan bij die van 40 jaar behoort te liggen.

Op de quaestie van den looptijd der leeningen kom ik overigens nog terug bij de behandeling van de administratie dier leeningen.

De schulddelging vindt bij de gemeenten in hoofdzaak op twee wijzen plaats, n.l. door het aflossen in een of meer reeksen van min of meer gelijke jaarlijksche termijnen, of door het aflossen, gebaseerd op het annuïteiten-systeem. Aflossing van een geheele leening in eens komt slechts zelden voor.

Het pleit voor de soliditeit van de gemeentelijke leeningspolitiek, dat van aflossing, gebaseerd op het annuïteiten-systeem of in ieder geval een progressieve aflossing, minder gebruik wordt gemaakt dan feitelijk op grond van den gelijkmatigen druk van rente en aflossing tezamen op het gemeentelijk budget kon worden verwacht.

De omstandigheid, dat de rentelast voor den geldnemer zwaarder is dan bij aflossing in gelijke termijnen, speelt hierbij een rol. Tegen annuïteitsleeningen worden overigens bezwaren gemaakt op grond van het feit, dat de aflossingsplicht voor een te groot deel ten onrechte naar het toekomstige geslacht wordt verschoven en dat, bij plotseling noodig blijvende vervanging in den aanvang van het gebruik van het desbetreffende object, de aflossing nog voor een te gering deel heeft plaats gevonden. Op dezelfde gronden wordt door de toezicht houdende organen veelal bezwaar gemaakt tegen uitgestelde aflossingen.¹⁾

Ik acht deze bezwaren niet afdoende; zij zijn te ondervangen door den looptijd — hiervoor gaf ik reeds overwegingen aan — niet te lang te stellen. In vele gevallen zelfs is progressieve aflossing (afschrijving) in verband met de toenemende economische veroudering der uit de leeningsgelden gefinancierde objecten naar mijn meening juist *rationeel* te achten.

Ten aanzien van objecten, wier nuttigheidsduur onbeperkt kan worden geacht — men denke aan de gemeentelijke grondbedrijven —, en ook ten aanzien van de behoefte aan kasgelden voor den loopenden dienst doet zich de vraag voor, of de gemeente de beschikking moet hebben over niet opeischbaar vermogen.

Voor zoover de gemeente zelve dit vermogen bezit, is het vraagstuk eenvoudig; leenen kan zij dit echter niet. Artikel 170, tweede lid, der gemeentewet bepaalt namelijk uitdrukkelijk, dat elk besluit tot het aangaan van een geldleening ten laste der gemeente de middelen moet aanwijzen, waaruit de rente en de aflossing zullen worden gevonden.

Een en ander heeft geleid tot de eenigszins gewrongen constructie van de gemeentelijke grondbedrijven, waardoor voor de aflossingen weer opnieuw kan worden geleend en de vermogensvoorziening practisch aan den onbeperkten levensduur der kapitaalobjecten wordt aangepast.

Voor zoover geen grondbedrijven zijn ingesteld, en ook ten aanzien van andere gemeentelijke objecten, heeft de bovengenoemde verplichting tot aflossing een vermogensvorming tengevolge, welke niet mag worden onderschat. Het mag bekend worden geacht, dat de grootste gemeente in ons land, Amsterdam, gedurende een reeks

van jaren op deze wijze een zeer belangrijk kapitaal in grond heeft vrijgemaakt.¹⁾

Aflossing in eens komt practisch alleen voor in het geval van conversie, welke mogelijkheid de gemeenten zich — met uitzondering van een veel voorkomenden conversie-vrijen termijn — veelal voorbehouden. In den laatsten tijd van dalenden rentestand is van dit recht veel gebruik gemaakt.

Te veel en te vlugge conversies na elkaar — uit angst, dat de daling van den rentestand spoedig zal ophouden — werken een reactie in de hand en de voorkeur van het belegend publiek voor het overheidscrediet tegen²⁾.

Dat, ter verkrijging van een lage rente, vele gemeenten den laatsten tijd neigingen tot het sluiten van kortlopende leeningen (3—10 jaar) vertoont, is voor de liquiditeitspositie dier gemeenten in het algemeen niet gunstig.

Tot dusverre was er alleen sprake van de vermogensvoorziening *op langen termijn*.

De gemeenten genieten echter ook crediet *op korten termijn*, hetzij tot dekking van het tekort, dat ontstaat, indien kortstondig productieve uitgaven moeten worden gedaan alvorens de inkomsten binnenvloeien, hetzij als anticipatie op het sluiten van leeningen op langen termijn.

Dit is de zoogenaamde vlottende schuld. In het eerste geval wordt het crediet, dat als tijdelijk bedoeld is, soms van jaar tot jaar verlengd, — vooral indien de achtereenvolgende dienstjaren nadeelige saldi opleveren, — zoodat het feitelijk de beteekenis van constant vermogen krijgt¹⁾. In het tweede geval wordt de vlottende schuld, zoodra zij tot een zekere belangrijke hoogte is opgelopen en de constellatie van de vermogensmarkt daartoe gunstig is, omgezet in een leening op langen termijn. Het nadeel van deze methode is, dat voor zoogenaamde kasgeldleeningen dikwijls, — n.l. indien geen onderpand wordt verstrekt — een met inbegrip van de kosten niet onbelangrijke rente moet worden betaald, (zooals hierna zal blijken is ook het omgekeerde wel het geval, waardoor consolidatie soms te lang wordt uitgesteld), terwijl het risico bestaat, dat het in tijden van vermogensschaarschte moeilijk kan blijken te zijn tot consolidatie te geraken, of, indien het zoover komt, slechts tegen hooge rente.

Dit hebben die gemeenten ondervonden, die in 1931, na den val van het Engelsche pond, door de groote terughoudendheid van de vermogensmarkt niet in staat waren haar vlottende schulden te vernieuwen. Noodgedwongen hebben zij toen leeningen op vrij korten

¹⁾ Amsterdam heeft wel een grondbedrijf, maar niet in den bovenbedoelden zin.

²⁾ Zie voor conversieleeningen voorts: „Financieel Overheidsbeheer”, 12e jaargang, No. 16.

¹⁾ Als eigenaardigheid releveer ik, dat, bij beschikking van de Rijkswisselministers van Binnenlandsche Zaken en van Financiën van 5 Mei 1936, voor de gemeenten in Duitschland de vorming van een „Betriebsmittelrücklage” dwingend is voorgeschreven. Deze heeft ten doel te verzekeren, dat tot den gewonnen dienst behoorende uitgaven tijdig kunnen worden gedaan, zonder dat het noodzakelijk zal zijn om kasgeldleeningen te sluiten. De hoogte van de „Betriebsmittelrücklage” moet worden opgevoerd tot ten minste het twintigste deel der tot den gewonnen dienst behoorende inkomsten over gemiddeld de laatste vijf jaren, met verwaarloozing van inkomsten uit bedrijven. Zij mag het zesde gedeelte van deze inkomsten niet overschrijden.

Of de toestand van de financiën dier gemeenten het mogelijk zullen maken dit ideaal in de naaste toekomst te benaderen is een vraag, die hier onbesproken mag blijven. In ieder geval blijkt hieruit, dat in tijden van onzekerheid op de kapitaalmarkt de noodzaak, om over een zeker fonds te beschikken, in ruimen kring wordt gevoeld.

¹⁾ Zie o.m. de circulaire van Gedeputeerde Staten van Overijssel, d.d. 15 Mei 1928 aan de gemeentebesturen in dat gewest.

termijn (3 tot 10 jaar) en tegen hooge rentevergoeding moeten sluiten, soms op onderpand van een deel van het gemeentelijk kapitaal (effecten) ¹⁾.

Ook heeft het Rijk enkele malen de helpende hand moeten bieden.

Voor groote gemeenten is het voorloopig financieren door middel van vlottende schuld alvorens een leening op langen termijn aan te gaan meestal een gevolg van de omstandigheid, dat eerst tot uitgifte daarvan wordt overgegaan indien voor de leening wegens haar omvang notering aan de Amsterdamsche Beurs kan worden gevraagd, aangezien de courantheid der gemeentelijke obligatiën een belangrijke factor is voor het crediet.

Kleine gemeenten financieren haar leeningen veelal door middel van een bank of beleggingsinstituut, zooals de Maatschappij voor gemeentecrediet of de Bank voor Nederlandsche Gemeenten.

De gevaren, welke aan de vlottende schuld zijn verbonden, hebben de gemeenten de laatste jaren aanleiding gegeven leeningen op langen termijn te sluiten, alvorens alle gelden noodig waren. Dit plaatste haar weer voor beleggingsmoeilijkheden voor het voorloopig niet noodige bedrag en bracht veelal renteverlies mede. Dit verlies is te beschouwen als een risico-premie, welke betaald wordt om niet voor het geval te komen te staan, dat een leening op langen termijn niet zou zijn onder te brengen. Deze politiek is gebleken de veilige te zijn voor die overheidsorganen, welke prijs stellen op hun financiële onafhankelijkheid van het Rijk ²⁾.

De wijzen, waarop de gemeenten vlottende schulden opnemen, loopen zeer uiteen.

Zoowel een eenvoudige schuldbekentenis zonder onderpand als beleeningen of rekening-courant-overeenkomsten bij de Nederlandsche Bank of andere bankinstellingen met onderpand van effecten komen voor.

Voorts zijn gebruikelijk: opneming van geld in rekening-courant zonder onderpand, het leenen tegen afgifte van promessen of wel door uitgifte van anticipatie-biljetten ¹⁾.

Ook leenen de gemeenten over en weer aan elkander, waartoe de Bank voor Nederlandsche gemeenten zonder berekening van kosten en provisie haar bemiddeling verleent.

Het lage disconto, waartegen in den loop van de jaren 1918 en 1919 de gemeentebesturen hun promessen konden plaatsen, was oorzaak van het feit, dat de consolidatie der vlottende gemeenteschuld te lang werd uitgesteld. De Nederlandsche Bank, bevreesd voor inflatorische gevolgen, gaf toen te kennen, dat zij zich het recht voorbehield vast te stellen, tot welk bedrag zij gemeentelijke promessen van de particuliere banken in herdisconto wenschte te nemen, en slechts, nadat zij bevredigend was ingelicht omtrent looptijd, wijze van aflossing en tijdstip van consolidatie in een leening op langen termijn. Ook verhoogde zij het disconto. Deze houding van de Nederlandsche Bank en de weerslag daarvan op de houding der particuliere banken bracht vele gemeenten in ongelegenheid.

¹⁾ Bij K.B. van 13 Februari 1930, No. 2, werd een dergelijke leening tegen onderpand van effecten niet geoorloofd geacht, aangezien het crediet der gemeente gevaar loopt geschaad te worden, wanneer, een bezit, dat tot zekerheid strekt van alle schuldeischers der gemeente, ten behoeve van een nieuwen schuldeischer wordt verpand.

²⁾ Ingevolge artikel 4 van de reeds hiervoor genoemde wet tot steun aan noodlijdende gemeenten kan, ter voorziening in de behoefte aan kasgeld, zoo noodig de hulp van het Rijk worden ingeroepen.

¹⁾ Zij, die belangstellen in de bijzonderheden van deze wijzen van credietverleening aan de gemeenten moge ik verwijzen naar het reeds eerder vermelde boek „De Gemeente-financiën” van Leppink en naar een in den jaargang 1937 van het tijdschrift „Financieel Overheidsbeheer” voorkomende artikelenreeks over „De gemeente en hare kasvoorzieningen”.

De Vereeniging van Nederlandsche gemeenten heeft toen de behulpzame hand geboden.

De houding van de Nederlandsche Bank is later weer gewijzigd; toch streeft zij er naar te voorkomen, dat voor uitgaven, welke door leeningen op langen termijn behooren te worden gefinancierd, langer dan strikt noodig is vlottende schuld wordt aangegaan. Als regel stelt zij, dat zij geen hooger bedrag in disconto neemt dan overeenkomt met 10% van het gewone gemeentelijke budget.

Uit het bovenstaande volgt alweer, dat de gemeentelijke leeningspolitiek van grooten invloed is op den economischen toestand van het geheele land; *tusschen de politiek ten aanzien van de vlottende schuld en de positie van het geld- en het bankwezen in het algemeen bestaat een nauw verband.*

Dit is eveneens het geval, indien de gemeenten vlottende schulden aangaan door het oprichten van gemeentelijke *girokantoren*. Ofschon het hoofddoel is het lokaal betalingsverkeer te vergemakkelijken, heeft de ophooping van gelden bij dergelijke instellingen tot gevolg, dat de gemeenten op gemakkelijke en vrij goedkope wijze de beschikking krijgen over credieten op korten termijn, die echter lang niet altijd op korten termijn worden geïnvesteerd. Daardoor is de mogelijkheid niet uitgesloten, dat bij plotselinge opvraging op groote schaal de Nederlandsche Bank ook te dien opzichte in het geweer wordt geroepen.

De belegging der bij gemeentelijke giro-kantoren samengestroomde gelden dient eigenlijk via de vermogensmarkt op korten termijn plaats te vinden, terwijl anderzijds de gemeenten haar behoeften aan kasgeld bij deze vermogensmarkt behooren te dekken.

Inmiddels is in artikel 2 der nieuwe Girowet bepaald, dat de beleggingen van de gemeentelijke girokantoren aan het toezicht van de Kroon zullen worden onderworpen.

Ik meen dus op deze quaestie niet verder in te moeten gaan.

Uit het vorenstaande moge genoegzaam zijn gebleken, welken verstrekkenden invloed de gemeentelijke credietpolitiek heeft. Deze invloed is niet alleen merkbaar buiten de lokale grenzen der gemeenten, maar, voor zoover het de leeningen op langen termijn betreft, ook gedurende een lang tijdsverloop, lang nadat de desbetreffende uitgaven zijn gedaan.

In verband hiermede is het naar mijn meening gewenscht, dat het toezicht op de gemeentelijke leeningspolitiek worde gecentraliseerd.

Ik mag niet verhelten, dat de financiële nood van vele gemeenten reeds thans, zooals ik al heb opgemerkt, tot een scherp centraal toezicht op de begrotingen en de schuldenlast heeft geleid en eveneens, dat de gemeenten door de tegenwoordige politiek der regering en de beperking van het plaatselijk belastinggebied in financieel opzicht meer dan vroeger aan banden zijn gelegd. In hoofdzaak is dit echter een noodregeling, welke door de crisistoestanden is tot stand gekomen.

Maar er is eenige opleving in het economisch leven te constateeren. Dit zal kunnen leiden tot een laten vieren van de leidsels, hetgeen in meer dan één opzicht *zeer gewenscht zou zijn*. Echter, naar mijn meening, *niet ten opzichte van de leeningspolitiek*. Deze blijve onder nauwlettend toezicht.

Het toezicht op het gemeentelijk leeningsbeleid is — afgezien van den bovenvermelden uitzonderingstoestand — bij de wet opgedragen

aan de colleges van Gedeputeerde Staten der provinciën. Deze beoordeelen dit beleid — en dit kan ook moeilijk anders — in hoofdzaak uit het oogpunt van het financieele belang der gemeenten en de bescherming van het gemeentelijk vermogen.

Dat dit toezicht in dit opzicht aan strenge eischen voldoet, kan geredelijk worden toegegeven. Als voorbeeld daarvan wijs ik op de circulaire van Gedeputeerde Staten van Limburg, d.d. 19 Juli 1935, waarin eischen zijn geformuleerd, waaraan de leeningsbesluiten der gemeenten zullen hebben te voldoen.

Wat echter nog meer noodig is, is de beoordeeling van het gemeentecrediet in verband met de economische gevolgen voor het geheele land. En daartoe zal het toezicht van Gedeputeerde Staten moeilijk kunnen leiden.

Daarom ware een *centrale leeningskamer* in te stellen, aan welke goedkeuring alle besluiten tot het aangaan van geldleeningen, zoowel die op korten als die op langen termijn, waren te onderwerpen.

Deze leeningskamer zou controle moeten uitoefenen op de toewijding der gemeentelijke schuldenlast in verband met de wijzigingen in het volksinkomen — vooral naar aanleiding van de niet-rendabele uitgaven —, voorts den invloed van het gemeentecrediet op het economisch leven moeten nagaan en dus elk besluit, behalve in verband met het gemeentebelang, in dit groote verband moeten beoordeelen. Zeker zou zij er naar moeten streven den maximumlooptijd der leeningen tot een korteren terug te brengen dan tot heden gebruikelijk is. Ten aanzien van publieke emissies zou zij voorwaarden hebben vast te stellen, waaraan de leeningsprospecten zouden moeten voldoen.

Uit den aard der zaak zal het vorenstaande niet bereikbaar zijn zonder wetswijziging.

Als leden der leeningskamer zouden behooren te worden aangewezen vertegenwoordigers van gemeenten en andere overheidsorganen, van het particuliere bankwezen, van de Nederlandsche Bank en de Bank voor Nederlandsche Gemeenten, economen en, last not least, accountants.

Een andere oplossing zou kunnen zijn het Rijk als geldschieter van de gemeenten te laten fungeeren. Toen de gemeenten in 1920 en 1921 groote moeilijkheden ondervonden bij het plaatsnemen harer leeningen is deze vraag onder de oogen gezien. De regeering had tegen deze oplossing echter bezwaren op grond van de overweging, dat deze handelwijze in strijd zou zijn met het beginsel van de financieele zelfstandigheid der gemeenten en voorts niet bevorderlijk zou zijn voor het verantwoordelijkheidsbesef der gemeentebesturen. Voor een samensmelting van het Gemeentecrediet met het Staatscrediet kon zij dus niet veel voelen.

Ik ben geneigd deze meening te onderschrijven.

Indien men dit beginsel echter aanvaardt, vraag ik mij af, of het niet beter is *in normale tijden* het gemeentelijk crediet reeds aan een streng oordeel te onderwerpen, dan daartoe eerst over te gaan, als het feitelijk te laat is, zooals thans. Het gemeentelijk financieel beleid ondervindt nu belemmeringen, die bij eerder ingrijpen *waarschijnlijk niet noodig zouden zijn geweest*.

Een regelmatig toezicht, rekening houdend met den verstrekkenden economischen invloed van het gemeentelijk credietwezen, zou de geheele volkshuishouding ten goede komen.

Dit beteekent een slechts matige aantasting van de autonomie der gemeenten; immers, het toezicht op het leeningsbeleid bestaat reeds; alleen wensch ik dit, om redenen van algemeen belang, te

verplaatsen en te verscherpen. Een beperking van de autonomie daarentegen, zooals thans plaats vindt, zal daarmee kunnen worden voorkomen.

Wanneer ik thans overga tot de bespreking van de administratie der gemeenteleeningen, dan past het mij reeds aanstonds op te merken, dat het niet in mijn bedoeling ligt om aan te geven hoe deze administratie ten aanzien van het sluiten en de betaling van rente en aflossing van elke leening individueel zal moeten worden ingericht, doch uitsluitend op welke wijze het resultaat van het geheele leeningsbeleid het beste tot uitdrukking kan worden gebracht.

Ik heb hiervoor reeds laten uitkomen, dat het toepassen van den kameraalstijl bij de financieele verantwoording der gemeenten tot gevolg heeft, dat de aflossingen de plaats innemen van de afschrijvingen, zoodat de wijze van aflossen tegelijkertijd maatstaf is voor de verdeling van lasten over de opeenvolgende dienstjaren. Deze wijze van verantwoorden is niet zonder bezwaar.

Om op dit punt tot een betere verantwoording te geraken zou het thans in gebruik zijnde door de Kroon voorgeschreven model van de begroting en dat van de rekening der gemeente gewijzigd moeten worden. Om de lasten van de uitgaven voor objecten, waarvan het nut zich over meer dan één dienstjaar uitstrekt, op logische wijze te verdeelen, zou feitelijk elk jaar een bedrag voor afschrijving op den gewonen dienst¹⁾ der gemeente verantwoord behooren te worden. Deze afschrijving zou gecompenseerd moeten worden door gewone inkomsten en het dientengevolge vrijkomende bedrag in geld zou moeten dienen om de aflossing op de desbetreffende leening te betalen. Naar zijn aard behoort het hierbedoelde vrijkomende bedrag als een inkomst van den kapitaaldienst en het bedrag der aflossing als een uitgaaf van dien dienst te worden beschouwd.

Hierna worden de thans gevolgde wijze van verantwoorden en de wijze, waarop de verantwoording naar mijn meening zou moeten plaatsvinden, tegenover elkaar gesteld.

I. Gevolgde wijze van verantwoorden.

A. Kapitaalsinkomsten en -uitgaven.

Inkomsten.	Uitgaven.
Leening f 80.000.—	←→ Kapitaalsobject f 80.000.—

B. Gewone inkomsten en uitgaven.

Inkomsten.	Uitgaven.
Belastingen etc. { 1e jaar 2.000.— 2e jaar 2.000.— 3e jaar 2.000.— (40 jaar lang). }	←→ { 1e jaar aflossing f 2.000.— 2e jaar aflossing f 2.000.— 3e jaar aflossing f 2.000.— etc. (40 jaar lang). }

II. Wijze van verantwoorden, zooals deze feitelijk behoorde te zijn:

A. Kapitaalsinkomsten en -uitgaven.

Inkomsten.	Uitgaven.
Leening f 80.000.—	←→ { 1e jaar aflossing f 2.000.— 2e jaar aflossing f 2.000.— 3e jaar aflossing f 2.000.— etc. (40 jaar lang). }

¹⁾ De begroting der gemeente is verdeeld in twee afdelingen, resp. den gewonen en den kapitaaldienst betreffende. Een nieuw model is ontworpen, dat echter voorshands nog niet wordt ingevoerd.

Besparing uit inkomen

1e jaar f 2.000.— }
 2e jaar f 2.000.— } ↔ } Kapitaalsobject f 80.000.—
 3e jaar f 2.000.— }
 etc. (40 jaar lang).

B. Gewone inkomsten en uitgaven.

Inkomsten.

Inkomsten etc. } 1e jaar 2.000.— } 2e jaar 2.000.— } 3e jaar 2.000.— } etc. } 40 jaar lang).	↔	Uitgaven. Te reserveeren als besparing 1e jaar f 2.000.— 2e jaar f 2.000.— 3e jaar f 2.000.— etc. (40 jaar lang).
---	---	--

De inrichting der gemeenterekening laat echter, gelijk gezegd, deze wijze van verantwoorden niet toe; de aflossingen worden als uitgaven van den gewonen dienst beschouwd en afschrijvingen worden niet verantwoord. Indien de aflossingen nu zijn vastgesteld op het bedrag, dat jaarlijks zou moeten worden afgeschreven, geeft deze wijze van verantwoorden in materieel opzicht hetzelfde resultaat.

Hiermede is echter meteen een bezwaar van deze methode aangegeven. Zij is n.l. alleen juist bij gelijkheid van de bedragen voor afschrijving en aflossing. Daaruit volgt, dat bij elke leening de leeningduur en de regeling van de aflossingen noodzakelijk moeten worden vastgekoppeld aan den economischen levensduur en de afschrijvingen op de objecten, die uit de desbetreffende leening worden bestreden.

Is er dus kans om een leening te sluiten op korteren termijn en op voordeliger voorwaarden, of bestaat de mogelijkheid om een leening te sluiten op langeren termijn maar eveneens op meer voordelige voorwaarden, dan kan deze gelegenheid, afgezien van andere overwegingen, die het aanbod al of niet acceptabel kunnen maken, niet worden benut. De leeningspolitiek heeft een zekere starheid gekregen; niet alleen de condities spelen een rol, maar ook de levensduur van de uit de leeningen te financieren objecten.

Indien daarentegen van deze leeningspolitiek wordt afgeweken, dan wordt de verdeling van lasten over de opeenvolgende rekeningen onjuist. Bij het sluiten van een leening op korteren of langeren termijn dan met den levensduur van de desbetreffende objecten overeenkomt, worden de rekeningen te zwaar of te licht belast.

Zooals hiervoor reeds werd aangegeven, zouden de bovengenoemde bezwaren kunnen vervallen, indien de aflossingen op den kapitaaldienst zouden worden verantwoord en de gewone dienst met afschrijvingen zou worden belast. Een voordelig saldo van den kapitaaldienst zou dan voor nieuwe kapitaalsuitgaven of voor aflossing kunnen worden bestemd en een nadeelig saldo zou uit een nieuwe leening gedekt kunnen worden. Natuurlijk zal in groote trekken en over een eenigszins ruim tijdsverloop het bedrag van alle aflossingen in totaal ongeveer gelijk moeten zijn aan het bedrag van alle afschrijvingen in totaal, omdat anders de liquiditeit te veel gevaar zou loopen. Dit is echter niet noodzakelijk voor elke leening individueel. Tegen dit laatste bestaat juist bezwaar.

Inderdaad wordt dit stelsel in de Nederlandsch-Indische gemeente Bandoeng voorgestaan. Ik moge in dit verband ook wijzen op de in 1929 voor het congres van de Vereeniging van Nederlandsche gemeenten uitgebrachte prae-adviezen.

Nu de toepassing van dit systeem ten aanzien van de tegenwoordig in gebruik zijnde gemeenterekening niet mogelijk is blijft er, indien men toch aan de principes daarvan recht wil doen wederbaren, slechts over de keuze te bepalen op een systeem, dat de verantwoording van de leeningen en aflossingen buiten deze rekening, dus in een afzonderlijk fonds, mogelijk maakt.

Ik moge nog op een ander punt de aandacht vestigen.

De gemeenten geven somtijds een deel van de door haar geleende gelden door aan instellingen, die zich met de bevordering van gemeentelijke belangen bezighouden. Deze instellingen moeten het ontvangen bedrag op de een of andere wijze terugbetalen.

Indien nu de aflossingen, die de desbetreffende instellingen moeten terugbetalen, van gelijke grootte zijn als de aflossingen, die de gemeente op haar beurt heeft te voldoen, en indien voorts de tijdstippen gelijk zijn, dan is tegen de verantwoording van die aflossingen over en weer op den gewonen dienst, behalve een bezwaar van formeelen aard, niets in te brengen. Van eenigen invloed op het saldo van den gewonen dienst is dan geen sprake. In de practijk komt het echter meermalen voor, dat een bedrag door de gemeente reeds wordt geleend voordat het geheel of gedeeltelijk aan de te steunen instellingen wordt doorgegeven. De gemeente is dan reeds met de aflossingen voor. Ook komen de aflossingen van de gesteunde instellingen niet altijd of niet regelmatig binnen.

Op twee manieren wordt dus in die gevallen het evenwicht tusschen de aflossingen betreffende de doorgegeven gelden verbroken: 1e. door het feit, dat de gelden, waarvoor geleend is, pas later worden doorgegeven en de gemeente dus met aflossen voor is en 2e. doordat de desbetreffende instellingen de verplichte aflossingen niet of niet geheel of niet op tijd voldoen. In al deze gevallen wordt door de gemeente feitelijk een stille reserve gevormd, hetgeen op den duur aan de gemeentekas ten goede komt. In tijden, waarin scherp moet worden gerekend, kan dit systeem echter bezwaren meebrengen. Van veel belang is dit echter niet; ik acht een conservatieve politiek bij de financiering zeer zeker toe te juichen. Maar wel acht ik het een bezwaar, dat deze reservevorming niet bewust geschiedt en het juiste inzicht in den financieelen toestand daardoor wordt vertroebeld.

Ook hier zou een verantwoording op den kapitaaldienst of met inschakeling van een afzonderlijk fonds naar mijn meening de voorkeur verdienen.

Voor zoover er leeningen worden gesloten, welke aan de takken van dienst worden doorgegeven, zou het naar mijn meening logisch zijn, om het bedrag, dat deze takken van dienst moeten aflossen, gelijk te stellen aan het bedrag, dat wordt afgeschreven. Immers dit bedrag komt door de omzetting van vast in vlottend kapitaal vrij.

Door de manipulatie van afschrijven wordt n.l. een bedrag in de kostprijsberekening opgenomen, dat gelijk is aan de geschatte nutsvermindering der gebruikte activa, en welk bedrag op dat moment niet in geld wordt uitgegeven. Indien de desbetreffende tak van dienst nu den kostprijs vergoed krijgt, hetzij door zijn producten of diensten tenminste tegen dien prijs beschikbaar te stellen, hetzij doordat een eventueel verlies door de gemeente wordt gedekt, komt een bedrag in geld vrij, dat even groot is als dat der geschatte vermindering van de door de activa te leveren prestaties.

Dit vrijgekomen bedrag kan dienen om daarmee de leeningen, waaruit de activa werden bestreden, voor zooveel mogelijk af te lossen. Het bedrag der dan nog in de vaste activa vastgelegde

gelden en het bedrag der daarop rustende leeningsschuld zijn dan met elkander in evenwicht.

Dit is de meest juiste wijze van financieren.

Indien immers het bedrag, dat de tak van dienst voor aflossing moet bestemmen, van het af te schrijven bedrag verschilt, zijn er twee mogelijkheden:

1. het af te lossen bedrag is lager;
2. het af te lossen bedrag is hooger.

In het eerste geval houdt de tak van dienst tijdelijk gelden over, die zoolang voor andere doeleinden kunnen worden gebruikt. Dit kan slechts tijdelijk geschieden, omdat op den langen duur het af te lossen bedrag in totaal gelijk zal zijn aan het af te schrijven bedrag, vermeerderd met de eventuele residuwaarde van het desbetreffende activum, zoodat in latere jaren de overgehouden gelden voor de dan hogere aflossingen noodig zullen zijn.

Het nadeel van deze methode is, dat de mogelijkheid bestaat, dat de tijdelijk vrijkomende gelden gebruikt worden voor de financiering van kapitaalsuitgaven, zonder dat hiervoor een crediet is verleend. Ik beweer niet, dat het gebeurt, maar het kan gebeuren zonder dat het voorloopig de aandacht trekt. En dit acht ik, gezien het budgetrecht van den gemeenteraad en het financieel toezicht van Gedeputeerde Staten, niet juist. Bovendien is het gevaar niet denkbeeldig, dat de groote hoeveelheid geldmiddelen, die op een bestemming wacht, aanleiding geeft tot het maken van uitbreidingen en het aanbrengen van verbeteringen, die men zou hebben nagelaten. indien het geld niet beschikbaar zou zijn. Een lichtvaardige expansie wordt dus in de hand gewerkt.

Ten slotte zal de belegging der gelden voor den tak van dienst, waar men niet tot uitbreiding overgaat, moeilijkheden en een groote verantwoordelijkheid meebrengen.

In het geval, dat het af te lossen bedrag hooger is dan dat der afschrijving, komt men bij den tak van dienst geld tekort om de aflossing uit eigen middelen te voldoen (in later jaren zal het evenwicht weer worden hersteld) en zal dus een beroep moeten worden gedaan op bankinstellingen of de gemeente voor de verstrekking van kasgeld.

Dit kasgeld treedt dan in de plaats van het — feitelijk te vroeg afgeloste — gedeelte van de leeningen op langen termijn. Dit is uit een oogpunt van financiering geheel onjuist, daar nu de kosten der vaste activa, die in den loop der jaren langzaam gerealiseerd worden, voor een deel worden bestreden uit kasgeldleeningen, die op korten termijn moeten worden afgelost. De liquiditeitspositie van den tak van dienst kan hierdoor in gevaar worden gebracht.

De hiervoor genoemde nadeelen kunnen echter niet ontstaan, indien als regel wordt aanvaard, dat bij alle takken van dienst het bedrag der aflossingen gelijk is te stellen aan het bedrag der afschrijvingen.

Natuurlijk zou het bedrag der op deze wijze vastgestelde aflossingen niet op den gewonen dienst van de gemeente verantwoord moeten worden, daar dan de mogelijkheid niet is uitgesloten, dat ten opzichte van de door de gemeente op haar beurt te betalen aflossingen het evenwicht verbroken zou zijn. De verantwoording zou over en weer op den kapitaaldienst moeten plaats vinden.

Een eventuele ongelijkheid der bedragen doet dan een overschot of een tekort op dien dienst ontstaan, dat echter gemotiveerd is, want

- 1e. stelt een overschot dan feitelijk voor te laat aflosbaar gesteld

leeningskapitaal; dit geld kan voor andere doeleinden, den kapitaaldienst der gemeente betreffende, worden gebruikt;

- 2e. stelt een tekort voor te vroeg aflosbaar gesteld leeningskapitaal; de gemeente zal hiervoor op langen termijn kunnen leenen, hetgeen, gezien den aard van het tekort, zooals hiervoor werd aangetoond, beter is dan het opnemen van kasgelden op korten termijn.

Nu verantwoording op den kapitaaldienst der gemeenterekening echter niet goed mogelijk is, ware de tweede weg te kiezen, die tot hetzelfde resultaat voert, n.l. de verantwoording in een afzonderlijk fonds.

Het bedrag der in de gemeentekas aanwezige gelden kan op sommige tijdstippen een vrij aanzienlijke hoogte bereiken.

In de eerste plaats zijn daar de gelden, voortvloeiende uit leeningen, die hun bestemming nog niet hebben gevonden. Kort nadat een leening is gesloten, is de kasvoorraad meestal zeer ruim.

In de tweede plaats zijn daar de gelden, voortvloeiende uit eventueel batige saldi van vorige dienstjaren en in de derde plaats de gelden, welke door takken van dienst en andere instellingen bij den gemeenteontvanger in rekening-courant worden gestort.

In mindering van de bovenstaande bedragen moeten worden gebracht de gelden, noodig voor het anticiperen op de gewone inkomsten, de gelden, die, ofschoon nog niet is geleend, dienen voor kapitaalsuitgaven, de nadeelige saldi van vorige dienstjaren en ten slotte de gelden, welke aan takken van dienst zijn voorgesloten.

Behalve een bedrag, dat voor de regelmatige kasbehoefden noodig is, kan de hiervoor bedoelde som op korten termijn worden belegd.

Het verkrijgen van een juist inzicht in de liquiditeitsverhouding, — de belegging eenerzijds en de noodzaak om over deze belegde gelden weer de beschikking te hebben anderzijds —, is een vraagstuk op zich zelf, waaraan intern uit den aard der zaak de noodige aandacht moet worden besteed.

Het is dus van belang om regelmatig een overzicht samen te stellen van de beleggingen en de opeisbare bedragen. Het is zeker van belang om deze posten te bezien in verband met de kasoverschotten en kasbehoefden van de takken van dienst, met de regeling der aflossingen en de noodzaak van het sluiten van nieuwe leeningen.

Indien nu de beleggingen — ook van de gemeentelijke takken van dienst — worden geconcentreerd in een afzonderlijk fonds, dan kan een overzicht van de positie van dit fonds regelmatig aan critiek worden onderworpen. Dit is te meer noodig, nu de kameralistische boekhouding niet is ingericht op het samenstellen van overzichten van de beschikbare waarden; bij een commercieel stelsel van verantwoordten is een dergelijk overzicht inhaerent aan het systeem.

Een fonds, zooals hiervoor wordt bedoeld, zal dan ook een verantwoording moeten geven, welke is gebaseerd op een commercieel stelsel van boekhouden, dat echter van eenvoudigen aard kan zijn.

Een groot voordeel is nog, dat duidelijk blijkt, in hoeverre behoeften aan kasgeld bij een tak van dienst of bij de gemeente kunnen worden gedekt uit overschotten bij een anderen tak van dienst. Op deze wijze vindt de belegging op de meest voordeelige wijze en met het minste risico plaats.

Uit het hiervoor ontwikkelde volgt:

- a. Voor een goede leeningspolitiek is een fonds, dat voorloopig in de behoefte aan kasgeld kan voorzien, een voorname eisch. Daardoor kan een gunstig moment voor het leenen op langen termijn worden afgewacht en wordt een hooge risico-premie voorkomen.
- b. De bezwaren, verbonden aan de tot nu toe gevolgde wijze van verantwoord en aflossingen in de gemeenterekening, n.l. minder soepele leeningspolitiek, niet juiste belasting der rekening en verstoring van het evenwicht, kunnen worden opgeheven door de instelling van een afzonderlijk fonds.
- c. De nadeelen, gepaard gaande met het niet parallel loopen van de bedragen voor aflossing en die voor afschrijving bij de takken van dienst, n.l. mogelijke aantasting van het budgetrecht van den raad, mogelijke lichtvaardige expansie, weinig rendabele belegging of illiquiditeit, kunnen worden voorkomen door de door afschrijving vrijgekomen middelen te storten in een afzonderlijk fonds, waaruit de aflossingen kunnen worden voldaan.
- d. Het opmaken van een regelmatig overzicht van de liquiditeitspositie ten aanzien van de beleggingen en de opeisbare verplichtingen is van groot belang. Dit overzicht zal een noodzakelijk uitvloeisel zijn van de instelling van een afzonderlijk fonds, waarin de beleggingen en de wijzigingen daarin op eenvoudige wijze volgens een commercieele boekhouding worden verantwoord.
- e. Concentratie van de bij de takken van dienst te beleggen gelden in een afzonderlijk fonds bevordert de overzichtelijkheid van de vraagstukken, aan de belegging en de rente verbonden, en leidt tot de meest voordeelige en minst riskante wijze van beleggen, in zoverre de behoeften van den een uit de overschotten van den ander kunnen worden gedekt.

Dit zijn de redenen, waarom ik — tenminste voor groote gemeenten — een voorstander ben van de instelling van *gemeentelijke leenings- en beleggingsfondsen*.

Als nevenvoordeelen van de instelling van deze fondsen noem ik nog:

1. Het resultaat van het leeningsbeleid zal duidelijk blijken.
2. Het berekenen van rente en aflossingen terzake van de bedragen, die aan de takken van dienst zijn doorgegeven, zal minder arbeid vergen dan voorheen, daar niet elke leening voor elk object of groep van objecten afzonderlijk moet worden gehouden.
3. De berekeningen bij conversie worden eveneens vereenvoudigd.
4. Het zal mogelijk zijn bij de doorgegeven leeningen de aflossingen te baseeren op het annuïteiten-principe.

Tenslotte kan uit de concentratie nog een arbeidsbesparing voortvloeien, indien men besluit om de rente voor alle via het fonds verstrekte leeningen vast te stellen op één bepaald percentage.

Tegenover de hiervoor genoemde voordeelen kunnen echter *nadeelen* staan. Ik meen op deze nadeelen eveneens de aandacht te moeten vestigen.

Daar de gemeente, indien een dergelijk fonds zou worden ingesteld, ten aanzien van den algemeenen dienst niet meer de verplichte aflossingen aan derden, doch die aan het fonds in de gemeentebe-

grooting zal verantwoord, bestaat de mogelijkheid, dat men in financieel minder gunstige jaren deze bijdrage zou verlagen om de begroting te verlichten. Dit zou natuurlijk ook voor het fonds een nadeelig gevolg hebben, maar er is een groote kans, dat de liquiditeitstoestand van dit fonds door de storting van reserves van bedrijven zoodanig zou zijn, dat men dit systeem zonder veel bezwaar gedurende een reeks van jaren zou kunnen volhouden.

In de tweede plaats zou het gevaar kunnen ontstaan, dat de aan de takken van dienst door te berekenen rente hooger wordt gesteld dan strikt noodzakelijk is om daardoor voor het fonds voordeelen te verkrijgen, die tenslotte aan de gemeentebegroting ten goede zouden kunnen komen.

Het zal daarom noodzakelijk zijn om ten aanzien van deze punten de noodige voorzorgen te treffen in de daartoe samen te stellen beheersverordening.

Het plan, om een dergelijk fonds in te stellen, is zeker niet nieuw. Het Rijk heeft een leeningsfonds ingesteld en de gemeente Utrecht is onlangs daartoe overgegaan. De opzet, zooals ik mij die denk, is echter meer uitgebreid, daar in dit geval ook de belegging van vrijgekomen gelden in dit fonds zal worden geregeld.

In Engeland is de ontwikkeling op dit gebied verder dan in Nederland. Verschillende local authorities hebben daar een zoogenaamd Consolidated Loan Fund ingesteld.

Simons heeft in 1929 in een artikel in het Weekblad van den Nederlandschen Bond van Gemeenteambtenaren de instelling van een gemeentelijk leeningsbedrijf voorgesteld.¹⁾

De inrichting en het beheer van het fonds kunnen als volgt plaatsvinden.

In het fonds wordt verantwoord de opbrengst van alle leeningen, die de gemeente sluit. Uit het fonds worden in volgende jaren de aflossingen voldaan, zooals deze volgens de leeningsbesluiten moeten geschieden.

Door het fonds worden de noodige kapitalen ter beschikking gesteld van den algemeenen dienst der gemeente, de takken van dienst en andere instellingen. Over het algemeen geschiedt dit op deze voorwaarden, dat de door de debiteuren te betalen aflossingen gelijk zullen worden gesteld aan de bedragen, die voor de objecten, waarvoor de opgenomen gelden dienen, voor afschrijving worden bepaald. De door de debiteuren te betalen aflossingen (afschrijvingen) worden in het fonds gestort.

Al deze transacties loopen over den kapitaaldienst van het fonds.

Voor een eventueel tekort op dezen kapitaaldienst, ontstaan door een nadeelig verschil tusschen het geleende en het doorgegeven bedrag en tusschen de afgeloste bedragen en de terugontvangen aflossingen (afschrijvingen), wordt t.z.t. weer opnieuw geleend. Tijdelijk kan het verschil worden gedekt uit in het fonds gestorte gelden, die op korten termijn beschikbaar zijn.

Een overschot op den kapitaaldienst komt voor tijdelijke belegging of voor financiering van nieuwe kapitaalsobjecten in aanmerking.

De reeds door de gemeente gesloten leeningen moeten administratief naar het fonds worden overgebracht en wel voor het restant

1) Zie ook de opstellen van v. Poelje „Waarom aflossen” en „Nieuwe vragen — de kapitalen der gemeentebedrijven, de boekhouding der gemeenten en haar leeningen, de z.g. begroting van den kapitaaldienst en algemeene fondsen voor de vaste leeningen der gemeente —”, in den bundel „Korte opstellen over gemeenterecht en gemeentebeleid” van zijn hand.

der schuld. Uit de leeningsadministratie ter secretarie zal moeten blijken welk deel van de aflossingen in het vervolg op de begroo-ting moet blijven drukken en welk deel door de takken van dienst en andere instellingen moet worden voldaan.

De reserves van de bedrijven en andere gelden, die voor belegging in aanmerking komen, worden eveneens in het fonds gestort en op den kapitaaldienst verantwoord.

Voor tijdelijk door het fonds te beleggen gelden worden ten name van het fonds zoo noodig rekeningen bij bankinstellingen geopend. Ook aankopen van effecten en het sluiten van prolongaties kunnen door het fonds geschieden. Ook dit alles betreft den kapitaaldienst.

Van den stand van dezen kapitaaldienst wordt regelmatig een overzicht bijgehouden, waarin tevens de liquiditeitspositie wordt opgenomen.

Dit overzicht stelt tegenover elkaar de te verwachten inkomsten van het fonds en de beleggingen, met opgave van het tijdstip van ontvangst der inkomsten en de mate van opeischbaarheid der beleggingen eenerzijds en de te verrichten betalingen, met een opgave van het tijdstip, waarop deze betalingen moeten geschieden, anderzijds.

De boekhouding van het fonds, die de noodige gegevens moet bevatten om tot het opstellen van den liquiditeitsstaat en de rekening te komen, wordt gevoerd naar de beginselen van de zoogenaamde dubbele methode. Zij kan van eenvoudigen aard zijn.

Het beheer van het fonds wordt gevoerd naar regelen, vast te leggen in een daartoe te ontwerpen verordening.

Twee belangrijke punten dienen nog onder het oog te worden gezien.

Deze zijn de verrekening van de rente en die van disagio en kosten van het sluiten van geldleeningen.

Ten aanzien van de rente moge ik het volgende opmerken.

Het zou de berekeningen belangrijk vereenvoudigen, indien voor de doorgegeven leeningen op langen termijn en voor de aan en door het fonds verstrekte gelden op korten termijn na afloop van elk jaar een zeker percentage voor rente zou worden bepaald. Voor de leeningen op langen termijn kan dit percentage worden afgeleid uit de gemiddelde rente, die door het fonds aan de geldschietters moet worden voldaan en voor de beleggingen kan dit percentage worden afgeleid uit de rente, die het fonds voor op korten termijn belegde gelden heeft ontvangen. Voor de gelden, door het fonds op korten termijn aan de gemeente en hare takken van dienst verstrekt, ware, voor zoover het anticipatie op te verstrekken leeningsgelden betreft, het percentage voor de hiervoor genoemde doorgegeven leeningen op langen termijn aan te houden.

Voor zoover het gelden betreft, die door de gemeente of hare takken van dienst voor langeren termijn ter beschikking zijn gesteld, — ik denk hier bijv. aan de reserves van de bedrijven —, en welke gelden bijgevolg ook voor een deel in de plaats kunnen treden van leeningsgelden, kan worden overwogen om de rentevergoeding anders te stellen dan die voor beleggingen op korten termijn.

De rente ware, voor zoover zij aan het fonds ten goede komt, eenigszins naar boven, en voor zoover zij door het fonds moet worden betaald, eenigszins naar beneden af te ronden.

Tenslotte vraagt het vraagstuk van het disagio bij leeningen en het disagio bij conversie van leeningen de aandacht.

Tot nu toe is het de gewoonte dit disagio in rekening te brengen

aan den algemeen dien, de takken van dienst of de instellingen, te wier behoefte de leeningen worden gesloten.

Daar bij de instelling van een fonds, zooals hiervoor is bedoeld, niet meer zal zijn aan te geven, voor welk doel een leening precies dient, — het verband tusschen de leeningen en de te financieren objecten wordt immers verbroken —, zal het disagio niet meer op deze wijze verrekend kunnen worden.

Naar mijn meening dient het disagio te worden beschouwd als vooruit betaalde rente en zal elk jaar een gedeelte daarvan moeten komen ten laste van hen, die rente moeten betalen. Het disagio — en hetzelfde geldt voor de kosten van het sluiten van geldleeningen — zal dus een uitgave van den kapitaaldienst van het fonds moeten vormen.

De door te berekenen rente voor leeningsgelden, waarvan hiervoor sprake was, zal met een percentage voor disagio moeten worden verhoogd. Deze verhooging zal moeten worden afgeleid uit de reële rente, die bij het sluiten van een leening met disagio zal blijken.

Het gevolg hiervan zal zijn, dat de rente, die het fonds vergoed krijgt, hooger is dan de rente, die door het fonds zal moeten worden betaald. Dit voordeelig verschil zal op den post disagio van den kapitaaldienst moeten worden afgeschreven. Op deze wijze wordt het disagio op de meest juiste en praktische wijze verrekend.

Het gemiddelde rentepercentage, dat uit de voorgaande berekeningen zal voortvloeien, zal op deze wijze, zij het eenigszins vertraagd, de effectieve rente van de vermogensmarkt volgen.

In deze vertraging schuilt uit den aard der zaak een klein gevaar, indien de effectieve rente binnen vrij korten tijd aanmerkelijke hoogteverschillen gaat vertoonen.

Loopt zij in korten tijd op, dan zal dit, daar de gemiddelde rente, welke door het leeningsfonds wordt berekend, den invloed ondervindt van de lagere rente van vroegere leeningen, kunnen leiden tot een vermogensinvesteering, die bij de effectieve rente achterwege zou zijn gebleven, en welke dus, strikt economisch bezien, is af te keuren. Door de stijging van de gemiddelde rente zal er voorts eenige ontevredenheid kunnen ontstaan bij hen, die in jaren van lage rente tot vermogensinvesteering hebben besloten.

Loopt de rente in korten tijd omlaag, dan heeft dit slechts een beperkten invloed op de gemiddelde rente, welke door het fonds zal worden berekend. Dit kan leiden tot het achterwege blijven van vermogensinvesteering, waartoe men bij de effectieve rente wellicht wel zou zijn overgegaan.

Ook dit is, uit economisch oogpunt bezien, niet geheel en al zonder bedenkingen.

Ik acht deze bezwaren echter in de practijk niet groot genoeg om niet te besluiten tot het aanvaarden van de methode van de gemiddelde rente.

Indien de goedkeuring van het gemeentelijk leeningsbeleid aan een leeningskamer zou worden opgedragen, zooals ik hiervoor als gewenscht naar voren bracht, zal, bij het plan tot het sluiten van een nieuwe leening, aan de leeningskamer een overzicht van den stand van het gemeentelijk leenings- en beleggingsfonds kunnen worden verstrekt. Aangezien op dit overzicht vermeld zullen worden de bedragen, die het fonds aan de gemeente, haar takken van dienst en andere instellingen heeft doorgegeven, met aanduiding van het doel waarvoor, zal de leeningskamer in dit overzicht dus alle gegevens omtrent het reeds gevoerde leeningsbeleid aantreffen.

Het voorgaande geeft mij aanleiding tot het trekken van de volgende conclusies:

1. In verband met den invloed, dien het gemeentelijk leeningsbeleid heeft op het economisch leven, dient op dit beleid nauwlettend te worden toegezien.
2. Daar deze invloed zich kan uitstrekken over een lang tijdsverloop en ver buiten de locale grenzen der gemeenten, dient dit toezicht centraal te worden uitgeoefend.
3. Dit toezicht ware op te dragen aan een op bepaalde wijze samen te stellen leeningskamer.
4. Deze leeningskamer zal de besluiten tot het aangaan van leeningen door gemeenten — zoowel die op korten als die op langen termijn — moeten beoordeelen niet alleen in verband met het gemeentebelang zelve, maar ook in verband met de mogelijke economische gevolgen voor het geheele land.
5. In het bijzonder zal zij er op hebben toe te zien, dat de looptijd der leeningen voor zoogenaamd niet rendabele en consumptieve uitgaven niet te lang wordt gesteld en dat er in het algemeen acht wordt geslagen op de verwachtingen omtrent de toekomstige draagkracht der belastingplichtigen.
6. Tegen het door de gemeenten sluiten van leeningen met aflossingen, gebaseerd op het annuïteiten-principe, behoeft in verband met het voorgaande geen overwegend bezwaar te bestaan.
7. Het instellen van gemeentelijke leenings- en beleggingsfondsen zal — tenminste voor groote gemeenten — aan het leeningsbeleid ten goede komen en leiden tot een beter inzicht in de leenings- en beleggingspolitiek.

De heer J. H. TEXTOR:

Mijnheer de Voorzitter, Dames en Heeren,

De leeningspolitiek der gemeenten vormt een onderwerp, dat, gezien de artikelen in de groote dagbladen, in den laatsten tijd weer de publieke belangstelling trekt. Ik meen, dat alleen reeds hierom de keuze van dit onderwerp voor een inleiding op den Accountantsdag gemotiveerd is. Doch niet alleen hierom, Mijnheer de Voorzitter. De publieke financiën toch betreffen een vraagstuk, dat reeds van oudsher de accountants, die in het algemeen hebben te waken voor een goed financieel beleid, hetzij van de publieke hetzij van de private huishouding, interesseert. En wat de administratieve verantwoording van dit financieele beleid betreft is dit van zelf sprekend het geval.

Ik heb dan ook, Mijnheer de Voorzitter, toen Uw Bestuur mij uitnodigde, voor dezen middag een praeadvies te schrijven en hier een inleiding te houden, niet lang gearzeld met het kiezen van enkele onderwerpen, het financieele gebied van de overheids-huishouding betreffende en mij, na overleg met U, gezet tot het beschrijven van een der voornaamste onderdeelen van de leer der publieke financiën: „de vermogensvoorziening van de overheid en de administratie daarvan” en wel in het bijzonder in verband met het practische beleid, dat te dien aanzien door de Nederlandsche gemeenten wordt gevolgd. Mijn taak is zeer vergemakkelijkt door de

omstandigheid, dat ik gebruik heb kunnen maken van goede bronnen, die ik in mijn praeadvies heb vermeld. Speciaal wil ik wijzen op de m.i. uitstekende studie van Dr. Berends over „Gemeenteschulden”, waardoor mijn onderzoek in vele richtingen kon worden beperkt.

Ik heb in den aanvang van mijn inleiding geschreven, dat de gemeentelijke leeningspolitiek, zooals trouwens de leeningspolitiek van de overheid als geheel genomen, te beschouwen is als een onderdeel van het vraagstuk van de financiering, dus van het economisch kapitaals- en vermogensprobleem, en ik heb er daarbij aanstonds de aandacht op gevestigd, dat bij deze beschouwing ten opzichte van het vraagstuk der financiering van de onderneming als private huishouding een belangrijk verschil valt op te merken. De private huishouding toch kan bij haar passieve financiering volstaan met zich te richten naar beginselen van bedrijfseconomischen aard, d.w.z. met te streven naar de handhaving van de liquiditeitspositie met inachtneming van den prijs voor het op te nemen crediet. De publieke huishouding daarentegen heeft de taak daarnaast te onderzoeken, of de wijze, waarop zij zal financieren, en de dekkingsmiddelen, die zij in verband met haar behoeften zal kiezen, economisch verantwoord zijn.

En nu valt, naar mijn meening, deze eigenaardige tendenz op te merken, dat, hoe minder er sprake is van dezelfde groep van subjecten, die, eenerzijds voor de verschaffing der middelen heeft zorg te dragen en die, anderzijds de groep is, in welke behoeften de overheid heeft te voorzien, des te minder ook de economische overwegingen bij de financieringspolitiek een rol spelen. Ik heb er op gewezen, dat bij den Staat, behalve in het geval, dat deze in het buitenland crediet opneemt, de hiervoor bedoelde groep van subjecten dezelfde is, doch dat dit in veel mindere mate geldt voor de organieke onderdeelen van den Staat, zooals b.v. de gemeenten. En ik geloof, dat hierin voor een groot deel de oorzaak ligt van een verschil, dat tusschen de leeningspolitiek van den Staat en die der gemeenten valt op te merken. Prof. Van Gijn heeft indertijd reeds op dit verschil gewezen en als oorzaak daarvan aangegeven de omstandigheid, dat de gemeenten dichter bij het bedrijfsleven zouden staan dan het Rijk. Ik zal dit niet ontkennen, maar ik meen, dat ook de omstandigheid, waarop ik zoo juist doelde, van invloed is.

Mijnheer de Voorzitter!

Het is zeker niet mijn bedoeling, op de besturen van de lagere overheidsorganen een blaam te werpen. Dit zou mij ook zeker niet passen. Ik acht het volkomen begrijpelijk, dat het hun niet mogelijk is, zich in de eerste plaats rekenschap te geven van den invloed van hun leeningspolitiek op het economisch leven van het geheele land. Dat die invloed niet onbeteekenend kan worden geacht, valt te illustreeren door het feit, dat de schulden van het Rijk op 1 Januari 1936 volgens de jaarcijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek rond f 2.700.000.000.— bedroegen en die van de provinciën en gemeenten tezamen f 2.200.000.000.—.

Valt nu de vergelijking van de leeningspolitiek der gemeenten met die van het Rijk in het nadeel of in het voordeel van de eersten uit? Het is moeilijk, naar mijn meening tenminste, hierop dadelijk met „ja” of met „neen” te antwoorden. Om dat met eenige zekerheid te kunnen doen, zou het noodzakelijk zijn die leeningspolitiek na te gaan telkenmale als er leeningen worden gesloten, haar telkenmale te bezien in verband met de economische constellatie van het

oogenblik en — wat vooral niet uit het oog mag worden verloren — met het oog op de belastingpolitiek. Zooals ik in mijn praeadvies heb opgemerkt, zijn toch de leenings- en de belastingpolitiek te beschouwen als elkaars complement. Ik heb op blz. 18 van mijn inleiding in dit verband enkele overwegingen aangestipt.

Het zou naar mijn meening zeker van kortzichtigheid getuigen, gezien den toestand van thans te zeggen: de leeningspolitiek der Nederlandsche gemeenten is niet feilloos geweest, zonder daarbij in aanmerking te nemen, dat de crisis de gemeenten, die in vele gevallen zooveel dichter bij de bevolking en haar nooden staan dan het Rijk, voor tallooze moeilijke financieele problemen heeft geplaatst, en zonder de financieele verhouding tusschen het Rijk en de gemeenten, die niet zonder critiek is gebleven, aan een nauwgezette beschouwing te onderwerpen. Ik wil dan ook geen critiek oefenen, doch alleen trachten naar voren te brengen, dat het, om deze leeningspolitiek — zij moge tot nu toe al of niet juist zijn geweest — in goede banen te houden, naar mijn meening noodig is daarop een scherp toezicht te houden, een toezicht, dat centraal zal dienen te worden uitgeoefend. Centraal, omdat de gevolgen van die leeningspolitiek gedurende een reeks van jaren en ver buiten de locale grenzen der gemeenten merkbaar zijn.

Het is mij uit den aard der zaak bekend, dat op het leeningsbeleid der gemeenten toezicht — en een zeer degelijk toezicht zelfs — wordt gehouden door de Colleges der Gedeputeerde Staten der provinciën. Zekerheid, dat deze colleges in het algemeen dezelfde normen ter beoordeeling van dit beleid zullen aanleggen, bestaat niet, ofschoon het recht van beroep der gemeenten op de Kroon dit wel eenigermate bevordert. Maar, zooals ik in mijn praeadvies heb doen uitkomen, zal dit toezicht van de Gedeputeerde Staten zich in hoofdzaak uitstrekken tot een beoordeeling van een goed financieel beheer voor de gemeenten zelf. Nu bestaat er op dit oogenblik, als gevolg van de crisisonstandigheden, een min of meer centraal geregeld toezicht op de leeningspolitiek der gemeenten in dien zin, dat de bevoegdheid tot het doen van uitgaven uit den kapitaaldienst afhankelijk wordt gesteld van bepaalde normen, die uit belasting-draagkracht en den niet rendabelen schuldenlast zijn afgeleid. Voor veel gemeenten, die zoogenaamd noodlijdend zijn of extra bijdragen van het Rijk noodig hebben, omvat dit toezicht zelfs nog veel meer. De geheele begrooting wordt daarbij onder de loupe genomen. Er is echter reden om aan te nemen — en in vele opzichten juich ik dat toe — dat bij een verbetering van den economischen toestand dit vergaande toezicht vroeg of laat zal verdwijnen.

Maar nu zou ik, Mijnheer de Voorzitter, het opheffen van een centraal toezicht op de gemeentelijke leeningspolitiek in hooge mate betreuren. Ja, ik zou dit toezicht zelfs nog willen uitbreiden, niet om de gemeenten dwars te zitten, maar omdat het naar mijn opinie bovendien van belang is na te gaan, welken invloed de leeningspolitiek der gemeenten zal hebben op het economisch leven van het geheele land. Ik acht het niet onmogelijk, dat, indien reeds vroeger een dergelijke beoordeeling zou hebben plaats gevonden, de banden, waarmede het Rijk thans vele gemeenten vasthoudt, niet zoo strak zouden behoeven te worden aangetrokken.

Mijnheer de Voorzitter!

De neiging, om spoedig te besluiten tot het verdeelen van groote uitgaven over een reeks van jaren door middel van leening, is psychologisch volkomen verklaarbaar en het is niemand minder dan v. Böhm Bawerk geweest, die ons deze neiging in zijn tweeden

grond voor het renteverschijsel, de perspectivische verkleining van de schatting onzer toekomstige behoeften, duidelijk voor oogen heeft gesteld. Nochtans is dit niet zonder gevaar, in het bijzonder ten aanzien van de uitgaven voor zoogenaamd niet-rendabele en consumptieve doeleinden. Om deze reden al is toezicht op de leeningspolitiek in principe gewenscht, te meer omdat voor de vermogensmarkt, die het terrein der particuliere ondernemingen nauwkeurig verkent, de beoordeeling van het overheidscrediet, wegens het veelal ontbreken van gegevens omtrent prijs en rendabiliteit, zeer moeilijk is. Dat op deze vermogensmarkt ook vele groote fondsen naar gunstige beleggingen zoeken is in dit verband mede van betekenis.

Ik erken gaarne, dat het voor vele gemeenten dikwijls, gezien de structuur der gemeenten en de eischen, die vooral in sociaal opzicht aan haar worden gesteld, moeilijk is, in bepaalde opzichten te remmen. Ook de grootte van de gemeente speelt in verband met de, met de toeneming der grootte toenemende noodzakelijkheid van het in gebruik nemen van technische installaties, waardoor de directe lasten worden verlicht, een voornamelijk rol. Ik wil ook niet beweren, dat het in zooveel gevallen noodig is te remmen. Maar het oordeel daarover legge men in handen van één instantie, welke den algemeenen toestand van het geheele land tot richtsnoer neme.

In welke gevallen kan nu, in het algemeen genomen, een leening voor de overheid geoorloofd worden geacht?

Daartoe is het in de eerste plaats noodig den aard van de verschillende behoeften, in welke de overheidshuishouding heeft te voorzien, na te gaan en dus de uitgaven, welke zij heeft te doen, aan een nadere beschouwing te onderwerpen.

Uitgaande van het klassieke onderscheid tusschen „gewone” en „buitengewone” uitgaven, heb ik in mijn praeadvies in het kort de meeningen van verschillende schrijvers op het gebied der overheidsfinanciën de revue laten passeeren. Het blijkt dan, dat ten aanzien van de verdeeling dier uitgaven in verband met de financiering de volgende criteria worden aangenomen:

- de periodiciteit,
- de duur van het nuttig effect,
- de productiviteit en
- de rendabiliteit

van de uitgaven.

Gebruik makend van deze criteria heb ik op blz. 11 van mijn inleiding een schema ontworpen, waarbij de hoofdindeeling is die in productieve en consumptieve uitgaven. Ik heb daarover het navolgende geschreven:

„Het begrip „productieve uitgaven” vat ik ruim op; ik „versta daaronder alle uitgaven, door welke men, rationeel „en doelbewust, d.w.z. volgens planmatig huishoudelijk be„leid, beoogt, waarde, welvaart te scheppen voor de ge„meenschap.

„Dat deze waarde voor een deel slechts kortstondig kan „worden toegekend doet aan het principe niet af.”

„Onder het begrip „productieve uitgaven” vallen dus naar „mijn meening zoowel de regelmatige uitgaven, welke noodig „zijn voor het doorlopend functionneeren van het over„heidsapparaat, dus voor salarissen van ambtenaren, kosten „van onderhoud e.d. (de zoogenaamde „gewone uitgaven”) „als de veelal meer onregelmatig voorkomende uitgaven,

„waarvan het nut zich over een langere tijdsperiode dan een „jaar uitstrekt, zooals bouw- en uitbreidingskosten terzake „van bedrijven, kosten voor werken van langdurig nut terzake van publieke diensten, uitgaven voor sociale voorzieningen enz.

„Onder het begrip „consumptieve uitgaven” vallen uiteraard die uitgaven, die niet tot de productieve kunnen worden gerekend, dus die uitgaven, welke in wezen geen verband houden met het planmatig huishoudelijk beleid.”

Hieruit vloeit voort, dat ik de uitgaven, welke de overheid zich heeft te getroosten b.v. ter zake van seizoen-werkloosheid en normale armenzorg, tot de productieve meen te mogen rekenen, omdat zij een accessoir zijn van de sociale organisatie der tegenwoordige maatschappij, die in de overheid haar juridische vertegenwoordiging vindt. Voor zoover deze uitgaven eenige onregelmatigheid vertoonen, dient de overheid de kosten te nivelleeren als bij wijze van premie van verzekering.

Ik ben mij ervan bewust, zoo schreef ik, met deze onderscheiding tusschen productieve en consumptieve uitgaven eenigszins te zijn afgeweken van het klassieke pad; ik meen echter, dat voor een verdere analyse een onderscheiding, zooals ik ze heb gemaakt, vruchtbaar is.

Ik heb de langdurig productieve uitgaven nog nader onderscheiden in rendabele en niet rendabele en daaromtrent op pag. 13 van mijn inleiding de noodige opmerkingen gemaakt, die ik U, om niet te uitvoerig te worden, niet zal voorlezen.

De vraag is nu, Mijnheer de Voorzitter; op welke wijze moet de aanpassing geschieden van de ter beschikking van de overheidshuishouding te stellen middelen, m.a.w.: hoe moeten de dekingsregels luiden?

Ook te dien aanzien heb ik eenige meeningen vermeld.

Wat nu de rendabele uitgaven aangaat, ik geloof niet, dat ik hierop thans, na hetgeen ik daaromtrent geschreven heb, nader behoef in te gaan. Ik acht leening hier zeker toelaatbaar. Het zijn echter de zoogenaamd „niet-rendabele” uitgaven, die ons hier in het bijzonder interesseeren. Over de toelaatbaarheid van leeningen tot dekking van deze uitgaven zijn de meeningen verdeeld. Aan de eene zijde ontmoeten we Prof. Van Gijn, Dr. Wibaut e.a., die in dit geval leeningen principieel toelaatbaar achten, aan de andere zijde staan de vroegere thesaurier-generaal, mr. Van Doorninck en anderen.

In de praktijk heeft de Staat der Nederlanden in deze eeuw — uitzonderingen daargelaten — slechts dan geleend, indien de uitgaven „aanwijsbaar” zouden rendeeren.

Dit laatste element van het aanwijsbaar rendeeren werd echter bij de gemeentebesturen in het algemeen niet in aanmerking genomen. Ik acht dat ook niet strikt noodzakelijk, Mijnheer de Voorzitter. Maar wel acht ik het, met den heer Van Doorninck, noodzakelijk, dat de toelaatbaarheid van leeningen wordt gegrond op de verwachtingen omtrent de toekomstige draagkracht der belastingbetalers en dat dus verband wordt gelegd tusschen de vergroting van de publieke leeningsschuld en die van het inkomen der bevolking. Lutz heeft in het werk „Public finance” er eveneens op gewezen, dat de normale grondslag voor het openbaar crediet feitelijk behoort te zijn het bedrag aan inkomsten, waarop de overheid ten behoeve van rente en aflossing kan rekenen boven hetgeen vereischt wordt ter bestrijding van de regelmatige behoeften

van den publieken dienst. Ik heb in dit opzicht een vergelijking gemaakt met een privaten ondernemer, die kapitaal op langen termijn in zijn onderneming wenscht te investeren. Met betrekking tot den omvang van zijn toekomstigen afzet, welken hij door gebruikmaking van dit kapitaal wenscht te bereiken, zal hij niet slechts hebben te letten op de begeerte bij de afnemers naar zijn product, maar tevens op de toekomstige koopkracht dier afnemers. Grijpt hij met deze verwachting te hoog, dan is de investering een mislukking geworden. Zoo staat het naar mijn meening ook met de financiering der niet-rendabele, productieve uitgaven van de overheid.

Toch zou het verkeerd zijn, op de niet-rendabele uitgaven te veel den nadruk te leggen. Uitgaven, die thans rendabel lijken, kunnen over enkele jaren wel eens niet zoo rendabel blijken als verwacht werd. Ik behoef slechts op de havens- en verkeersinrichtingen van onze groote gemeenten te wijzen, die in de crisisjaren lang niet zoo rendabel bleken als men oorspronkelijk verwachtte. Feitelijk is er tusschen al die groepen van uitgaven maar een gradueel verschil en kan men alleen zeggen, dat ten aanzien van de ééne groep een min of meer aanwijsbaar rendement kan worden verwacht, terwijl bij de andere groep geen speciaal aanwijsbaar rendement valt op te merken.

Bij verdeling van lasten over heden en toekomst ten aanzien van welke uitgaven dan ook zal men altijd *ten volle* rekening moeten houden met de verwachtingen omtrent *alle* financiële middelen tot dekking der toekomstige lasten. Onder die toekomstige middelen speelt de opbrengst der belastingen, welke afhankelijk is van het inkomen der bevolking, een voornaam rol.

Tot nu toe sprak ik over de vermogensvoorziening op langen termijn. Ook die op korten termijn vraagt onze aandacht. Ik heb in mijn praeadvies aangegeven, op welke wijze deze vermogensvoorziening plaats vindt en de mogelijke gevaren, die daaraan zijn verbonden, geschetst. Ik wijs hier op twee kwesties:

1. het gevaar van het te lang uitstellen van het tijdstip van consolidatie van vlottende schuld, hetgeen tot inflatie kan leiden.
2. het gevaar, dat de belegging door gemeentelijke girokantoren kan meebrengen.

Terzake van deze laatste kwestie is inmiddels een regeling getroffen in de Girowet, zoodat ik die buiten bespreking meen te mogen laten.

Hier blijkt echter wel, dat er tusschen de politiek der gemeenten ten aanzien van de vlottende schuld en de positie van het geld- en bankwezen een nauw verband bestaat en er dus eveneens van een invloed op den economischen toestand van het geheele land sprake is.

Het door mij noodig geachte centraal toezicht, dat uit het voorgaande voortvloeit, zou nu naar mijn meening kunnen worden opgedragen aan een leeningskamer.

Deze leeningskamer zou controle moeten oefenen op de toewijding van den gemeentelijken schuldenlast in verband met de wijziging in het volksinkomen, voorts den invloed van het gemeentecrediet op het economisch leven moeten nagaan en dus elk besluit, behalve in verband met het gemeentebelang, in dit groote verband moeten beoordeelen. Zeker zou zij er naar mijn meening naar moeten streven, den maximum looptijd der leeningen tot een korteren terug te brengen dan tot heden gebruikelijk is. Ten aanzien van publieke emissies zou zij voorwaarden hebben vast te stellen, waaraan de leeningsprospecti zouden hebben te voldoen.

Ik vestig er hier in het bijzonder de aandacht op, dat het leeningsbesluit in principe reeds geboren wordt op het moment van het begrooten van een uitgaaf op den kapitaaldienst van de gemeente.

Een andere oplossing zou kunnen zijn de samenvoeging van het staatscrediet en het gemeentecrediet. Ik ben van meening, dat deze oplossing bezwaren meebrengt in dezen zin, dat het verantwoordelijkheidsbesef der gemeentebesturen zou worden getemperd en dat de autonomie der gemeenten wel zeer zou worden aangetast, daar de Staat niet de zorg voor het gemeentecrediet op zich zou kunnen nemen zonder het geheele financieele beleid der gemeenten aan zich te trekken.

Ik heb mij in mijn praeadvies met eenigen opzet niet uitgelaten over de staatsrechtelijke positie van de leeningskamer. Ik heb mij in hoofdzaak bepaald tot de economische overwegingen, die daaraan ten grondslag liggen. Het is mogelijk, dat ik naar aanleiding van het debat, dat, naar ik hoop, uit de inleiding zal voortvloeien, daarover nog eenige opmerkingen zal kunnen maken.

Ik heb in mijn praeadvies ook enkele beschouwingen gewijd aan den looptijd en de wijze van schulddelging der gemeentelijke leeningen. Ik heb daarbij de vraag gesteld, of het gewenscht is, van den 40-jarigen looptijd van vele leeningen, die zoo langzamerhand norm is geworden, af te stappen. Wij leven niet in een statische, maar in een dynamische maatschappij en ik meen, dat het in verband met de steeds voortschrijdende technische en economische ontwikkeling niet aangaat, halstarrig aan die 40 jaar vast te houden. Ik heb dezen looptijd ook in verband gebracht met den gemiddelden productieven duur van een menschenleven. Men zal hebben geredeneerd: een leening moet worden afgelost in den tijd, waarin het levend geslacht gemiddeld nog productief werkzaam kan zijn. Op deze wijze wordt een te zware belasting van het nageslacht voorkomen. Het lijkt geen twijfel, dat deze productieve duur in de laatste jaren is verkort. Dan wordt het ook tijd, den leeningsduur te herzien.

Indien men tot een verkorting van den looptijd van leeningen zou komen, dan komen echter naar mijn meening de bezwaren die in overheidskringen dikwijls tegen annuïteitsleeningen worden gemaakt, te vervallen.

Mijnheer de Voorzitter,

Het tweede gedeelte van mijn inleiding is gewijd aan die wijze van verantwoordden, waardoor het leeningsbeleid op de beste wijze tot uitdrukking kan worden gebracht. Ik zal hierover niet lang uitweiden, daar het vrij bezwaarlijk is, in een mondelinge inleiding een onderwerp van administratief-technischen aard grondig te behandelen.

De wijze van verantwoording der gemeentelijke leeningen houdt echter verband met de leeningspolitiek en wel in dien zin, dat, zoolang de leeningsduur en de aflossingen, wegens de verantwoording in de kameralistische boekhouding, noodzakelijk zijn vastgekoppeld aan den economischen levensduur en de afschrijving op de objecten, de leeningspolitiek een zekere starheid krijgt, die minder gewenscht is. Zoolang een andere wijze van verantwoordden binnen het raam der tegenwoordige administratieve voorschriften voor de gemeenten niet mogelijk is — en het laat zich aanzien, dat de invoering der inmiddels tot stand gekomen wijziging dier voorschriften nog wel eenigen tijd op zich zal laten wachten — zal aan dit euvel alleen zijn te ontkomen door een verantwoording van de door de gemeenten gesloten leeningen in een afzonderlijk gemeentelijk fonds, dat feitelijk als een soort van bank tusschen de geldschieters en de

gemeenten optreedt. In dit fonds ware tevens de belegging van beschikbare kapitalen van de gemeente te regelen. Vooral ook in verband met de financiering der gemeentelijke bedrijven zou een dergelijke regeling van belang kunnen zijn. De voordeelen van een dergelijk fonds heb ik in mijn praeadvies nader omschreven. Wegens die voordeelen, welke ik op pag. 41 en 42 heb genoemd, acht ik de instelling van gemeentelijke leenings- en beleggingsfondsen, althans voor groote gemeenten, gewenscht. De gedachte om tot de instelling van een dergelijk fonds te geraken is niet nieuw. Ik heb in mijn praeadvies op enkele gevallen gewezen, b.v. op de Consolidated Loanfunds, die door sommige „local authorities” in Engeland zijn ingesteld. Als belangrijk voordeel van de instelling van een dergelijk fonds noem ik nog, dat uit de administratie daarvan het leeningsbeleid duidelijker zal kunnen blijken dan tot heden het geval is. Indien het gemeentelijk leeningsbeleid dan door een leeningskamer zou worden beoordeeld, zou dit in bepaalde gevallen zeer gemakkelijk kunnen geschieden aan de hand van het overzicht van den stand van het gemeentelijk leenings- en beleggingsfonds.

Mijnheer de Voorzitter,

Tot mijn leedwezen moet ik wijzen op een onjuistheid — de debaters zullen mij misschien op meer onjuistheden attent maken — die op blz. 43 van mijn praeadvies staat, nl.: „Het Rijk heeft een leeningsfonds ingesteld” Dit moet zijn: „Voor het Rijk is een leeningsfonds voorgesteld” Bij de correctie der drukproeven heb ik deze onjuistheid tot mijn leedwezen niet hersteld.

Mijnheer de Voorzitter,

Hetgeen ik naar voren heb gebracht geeft mij aanleiding tot het trekken van eenige conclusies, die op blz. 48 van mijn praeadvies vermeld staan en die ik thans nog even wil herhalen:

1. In verband met den invloed, dien het gemeentelijk leeningsbeleid heeft op het economisch leven, dient op dit beleid nauwkeurig te worden toegezien.
2. Daar deze invloed zich uitstrekt over een lang tijdsverloop en ver buiten de locale grenzen der gemeenten, dient dit toezicht centraal te worden uitgeoefend.
3. Dit toezicht ware op te dragen aan een op bepaalde wijze samen te stellen leeningskamer.
4. Deze leeningskamer zal de besluiten tot het aangaan van leeningen door gemeenten — zowel die op korten als die op langen termijn — moeten beoordeelen niet alleen in verband met het gemeentebelang zelf, maar ook in verband met de mogelijke economische gevolgen voor het geheele land.
5. In het bijzonder zal zij er op hebben toe te zien, dat de looptijd der leeningen voor zoogenaamd niet rendabele en consumptieve uitgaven niet te lang wordt gesteld en dat er in het algemeen acht wordt geslagen op de verwachtingen omtrent de toekomstige draagkracht der belastingplichtigen.
6. Tegen het door de gemeenten sluiten van leeningen met aflossingen, gebaseerd op het annuïteiten-principe, behoeft in verband met het voorgaande geen overwegend bezwaar te bestaan.
7. Het instellen van gemeentelijke leenings- en beleggingsfondsen zal — tenminste voor groote gemeenten — aan het leeningsbeleid ten goede komen en kunnen leiden tot een beter inzicht in de leenings- en beleggingspolitiek.

Mijn praeadvies is tamelijk uitgebreid. Ik heb mij er rekenschap van gegeven dat daarvan het mogelijke gevolg is, dat er vele punten

van aanval in kunnen zijn. Mocht dit er toe leiden, dat er een uitvoerige gedachtenwisseling ontstaat, dan zal ik dat zeker toejuichen, aangezien het hoofddoel van dagen als deze is, door middel van gedachtenwisseling op belangrijke punten tot klaarheid te komen. Het onderwerp zou er toe kunnen leiden, dat de discussies eenigermate een politiek karakter zullen dragen. Ik heb getracht, de vraagpunten zoo objectief mogelijk te bezien en hoop — evenals U dat naar mijn meening zult doen —, dat de eventueele discussies zooveel mogelijk een neutraal karakter zullen dragen.

Mijnheer de Voorzitter, ik dank U.

(Applaus).

De VOORZITTER:

Dames en Heeren,

Ik dank den inleider, den heer Textor, voor zijn interessante mondelinge toelichting en zou U nu willen voorstellen, de vergadering te schorsen tot half vier; wij hebben dan 20 minuten, om een kopje thee te drinken. Ik verzoek dengenen, die naar aanleiding van de schriftelijke inleiding van den heer Textor of van zijn mondelinge toelichtingen iets in het midden hebben te brengen, zich in dien tijd bij mij aan te melden.

De vergadering wordt te 3.05 uur n.m. geschorst.

De VOORZITTER heropent te 3.30 uur n.m. de vergadering.

De heer Mr. D. SIMONS:

Mijnheer de Voorzitter, Dames en Heeren,

Nu ik als eerste spreker het woord heb gekregen om met den geachten inleider in debat te treden, moet ik in de eerste plaats een woord van hulde laten klinken voor den waardevollen, interessanten arbeid, dien de heer Textor voor het N.I.v.A. en, ik mag wel zeggen, voor allen, die in de financiën der publieke lichamen belang stellen, heeft geleverd. Ik geloof niet te veel te beweren als ik zeg, dat hij een zoo groot aantal onderwerpen zoo grondig in zijn inleiding heeft behandeld, dat de stof, die hij daarmede biedt, bijna te omvangrijk is om in een enkelen namiddag te worden behandeld. Ik althans zal — hoewel ik heel graag ook over het tweede gedeelte van de inleiding, dat de administratie der leeningen betreft, op een enkel punt met den geachten inleider in gedachtenwisseling had willen treden — mij beperken tot het eerste gedeelte, dat de leeningspolitiek der gemeenten betreft.

De geachte inleider heeft dit onderwerp zoo ruim, zoo wetenschappelijk en zoo vrij van vooroordeel behandeld als helaas niet altijd het geval pleegt te zijn, wanneer dit onderwerp aan de orde komt. Wordt dit onderwerp in een geest van bevooroordeeldheid behandeld, dan lijdt de behandeling daaronder uit den aard der zaak. Ik mag gerust zeggen, dat de heer Textor zich daarvan vrij heeft weten te houden. Dat is ook gebleken uit de mondelinge toelichting, die hij op zijn praeadvies heeft geleverd.

Toch vraag ik mij af, of een enkele passus — al weet ik zeker, dat het niet zoo bedoeld is — de suggestie zou kunnen wekken, alsof het met het gemeentelijk leeningsbeleid niet erg best in orde

zou zijn en niet name, alsof de gemeentebesturen een onverantwoordelijk beleid zouden hebben gevoerd. Ik heb hier het oog op een passage op blz. 3 van de inleiding, waar de heer Textor het betreurt, dat de leeningspolitiek van de gemeenten veelal afwijkt van die van den Staat en dit een voor het economisch leven bedenkelijk verschijnsel acht. Hij heeft die passage in zijn mondelinge toelichting nader toegelicht en eigenlijk geen partij gekozen. Hij heeft gewezen op allerlei oorzaken, die dit verschijnsel zouden kunnen verklaren, maar ik kan mij toch niet onttrekken aan de gedachte, dat hij, die alleen het praeadvies leest, den indruk zal krijgen, dat er iets mis is met het gemeentelijk leeningsbeleid en dat het leeningsbeleid van het Rijk verre daarboven te verkiezen is. Het is daarom van belang, op dit punt dadelijk eenigszins nader in te gaan.

De heer Textor schrijft het verschil — dat ontegenzeggelijk bestaat — daaraan toe, dat de gemeentebesturen in mindere mate dan het staatsbestuur oog zouden hebben voor de economische gevolgen van het aangaan van leeningen. Dat is natuurlijk in zijn betoog van belang, omdat hij, juist met het oog op de economische gevolgen van de leeningen een bepaald soort van toezicht wil invoeren, waarop ik later terugkom. Naar het mij voorkomt, zijn er echter verschillende andere oorzaken aan te wijzen en ik acht het van belang, daarop de aandacht te vestigen. Als een dier oorzaken kan ik een verschijnsel noemen, dat de heer Textor later in zijn praeadvies heeft behandeld. Op bldz. 14 noemt hij het geval, dat belangrijke langdurig productieve uitgaven een zekere regelmaat gaan vertoonen en daarom in sommige gevallen bij zeer groote verbruikshuishoudingen niet door leening zouden behoeven te worden gedekt, maar zeer wel uit den gewonen dienst zouden kunnen worden bestreden. Ik kies nu maar de gebruikelijke terminologie hiervoor. Als voorbeeld noemt de heer Textor den Staat, die elk jaar een of meer scholen bouwt. Ik weet niet, of dit een „schoolvoorbeeld” is — het gaat immers over scholen! — maar ik geloof, dat het bouwen van scholen hier te lande meer tot de taak van de gemeente behoort dan tot die van den Staat en ik weet niet, of de Staat wel elk jaar scholen bouwt. Ik begrijp echter wat de spreker bedoelt. Hij zegt: als men ieder jaar belangrijke kapitaalsuitgaven heeft te doen, dan verdient de vraag overweging, of het niet beter is, deze uit den gewonen dienst te dekken dan uit den kapitaaldienst. Dergelijke groote verbruikshuishoudingen zullen meenen, dat zij daardoor rente sparen. Daarover is indertijd een belangrijke pennestrijd gevoerd tusschen Dr. Wibaut, prof. van Blom en andere hooggeleerde heeren. Ik zal hierin niet treden, maar als maatregel van practisch beleid is het zeker aan te bevelen, dergelijke uitgaven uit den gewonen dienst te bestrijden. Ik wijs er nu op, dat de Staat een dergelijke groote verbruikshuishouding is en dus gemakkelijker een zekere regelmaat in zijn kapitaalsuitgaven kan constateeren dan de gemeenten en dus van meening kan zijn, dat hij beter doet die ten laste van den gewonen dienst te brengen dan daarvoor een leening aan te gaan. Bij de gemeenten is dat anders. Bij de gemeenten als geheel beschouwd vertoonen de kapitaalsuitgaven een groote periodiciteit, maar elke gemeente op zichzelf moet de zaak natuurlijk naar haar eigen middelen beoordeelen en dan zal blijken, dat de meeste kapitaalsuitgaven van eenig belang een zoo onregelmatig verloop hebben, dat de gemeenten, willen zij haar budget niet onevenredig belasten, beter doen deze kapitaalsuitgaven uit den kapitaaldienst te bestrijden en daarvoor dus een leening aan te gaan. Dat is, dunkt mij, al een oorzaak van anderen aard dan

die, welke de heer Textor noemde voor het verschil tusschen het leeningsbeleid van het Rijk en dat van de gemeenten.

Maar ik zie nog een tweede oorzaak. Als wij de overheidstaak een oogenblik als één geheel beschouwen, als wij geen splitsing maken tusschen hetgeen het Rijk doet en hetgeen de gemeenten doen en wij gaan dan een stap verder en maken deze splitsing wel, als wij nagaan, hoe de uitvoering der overheidstaak geschiedt en verdeeld is over de verschillende onderdeelen van de overheid, dan zien wij, dat het Rijk slechts voor enkele deelen van de overheidstaak als de uitsluitende of bijna uitsluitende verzorger optreedt. Men kan de defensie en de justitie noemen, waarvoor het Rijk de zorg geheel of bijna geheel op zich heeft genomen. Maar wij zien, dat het Rijk voor de meeste andere onderdeelen van de overheidstaak wel de hoofdlijnen aangeeft bij de wet, doch de uitvoering grootendeels overlaat aan de lagere organen, in het bijzonder aan de gemeenten. Vooral wat de kapitaalsuitgaven betreft laat het Rijk het leeuwendeel van de verzorging voor rekening der gemeenten. Ik kan hier als voorbeeld het lager onderwijs noemen, waarvoor de gemeente en niet het Rijk de schoolgebouwen heeft te fourneeren en in te richten. En ook zonder dat de overheidszorg bij de wet is geregeld, zien wij dit verschijnsel. De gemeente staat dichter bij de bevolking dan het Rijk. Daarop heeft de heer Textor in zijn mondelinge toelichting ook reeds met een enkel woord gewezen. De gemeente is geroepen, in allerlei behoeften der bevolking te voorzien en kan zich daaraan eenvoudig niet onttrekken. Het Rijk staat verder af, kan zich beter afzijdig houden en, waar bemoeienis noodig is, zich tot een aanvullende taak bepalen. Ik zou hier als voorbeeld de gemeentelijke zorg voor ziekenverpleging kunnen noemen, die in gemeentelijke of met hulp der gemeente gestichte en geëxploiteerde ziekenhuizen tot uitdrukking komt. Het Rijk bepaalt zich hier in feite tot enkele aanwijzingen (de Besmettelijke Ziektenwet en eenige andere algemeene voorschriften) en eenige hulp bij de bestrijding van besmettelijke ziekten e.d. Zoo zou het interessant zijn, voor elk onderdeel van de overheidstaak na te gaan, in welke mate de gemeente en in welke mate het Rijk voor de daaruit voortvloeiende uitgaven, in het bijzonder voor de kapitaalsuitgaven, heeft op te komen. Hier ontbreekt daarvoor de tijd, maar ik vertrouw, duidelijk te hebben gemaakt, dat dit een belangrijke factor is ter verklaring van het verschil in leeningsbeleid tusschen het Rijk en de gemeenten.

Ik zou nu een enkele opmerking willen maken over den hoofdschotel van de inleiding, nl. het toezicht op het gemeentelijk leeningsbeleid. De heer Textor heeft gewezen op de beteekenis van het leeningsbeleid in algemeen economisch opzicht en daaruit trekt hij dan de practische conclusie, dat het toezicht op dit beleid niet thuis hoort bij de 11 colleges van Gedeputeerde Staten, maar beter op zijn plaats is bij een centrale leeningskamer voor het geheele Rijk, waarin allerlei deskundigen zouden zitting hebben. Nu zal ik de laatste zijn, die de economische beteekenis van de gemeentelijke leeningen zou willen ontkennen. Leeningen, aangegaan door private ondernemingen en de leeningen van het Rijk hebben ook economische beteekenis. Het is wel goed, dit even voor oogen te houden. Men zou met een variant op De Genestet kunnen zeggen:

„Economie schuilt overal,
„Overal m'n vrienden.”

De vraag is maar, of de algemeene economische beteekenis van de gemeentelijke leeningen zóó belangrijk is, dat zij een speciaal

daarop gericht toezicht noodzakelijk zou maken. De heer Textor is van die meening. Ik kan hem daarin niet volgen en zou mijn inzicht, dat dus tegenover het zijne staat, in het kort willen toelichten.

In het zeer uitvoerige referaat heb ik slechts één bedrag genoemd gevonden, nl. in een noot op blz. 3. Daar wordt het totaal van de gemeentelijke leeningsschuld, zonder Rijksvoorschotten, op 1 Januari 1936 genoemd. Het is een respectabel bedrag, nl. van bijna twee milliard en ik kan mij dus voorstellen, dat men in een bepaalden gedachtengang den indruk krijgt, dat de rente en aflossing van deze twee milliard, die jaarlijks moeten worden opgebracht, voor de Nederlandsche gemeenschap een zeer zwaren last vormen. Ik kan niet ontkennen, dat de schuldenlast van enkele, misschien van vele gemeenten zwaar kan drukken. Ik zal niet in herhaling treden van het debat van hedenochtend, maar laten wij ons toch even de cijfers herinneren, die de heer Crena de Jongh omtrent de economische ontwikkeling van Nederland heeft genoemd. Doen wij dat, dan krijgen wij den indruk, dat de vrije maatschappij niet al te veel belemmering van dezen gemeentelijken schuldenlast heeft ondervonden. Dit is een inductief bewijs, maar ik meen, het te kunnen versterken door iets dieper in te gaan op het wezen van de gemeentelijke leeningsschuld. Wij kunnen het totale bedrag daarvan splitsen in het gedeelte, dat in de terminologie van den heer Textor direct rendabel is en het onrendabele deel. Deze splitsing is gemaakt en men vindt het resultaat er van in de Statistiek der Gemeentefinanciën over het jaar 1936. Men heeft daar de Rijksvoorschotten wel bijgeteld en komt zoo tot een totaal van twee en half milliard. Nu blijkt, dat van deze twee en half milliard f 1.500.000.000.— rendabel is en f 1.000.000.000.— niet direct rendabel is te achten. Voor $\frac{3}{5}$ van de gemeentelijke leeningsschulden worden dus rente en aflossing uit de exploitatie van de daarmede gestichte kapitaal-objecten rechtstreeks verkregen. Voor f 1.500.000.000.— vormt dus de gemeentelijke leeningsschuld een rendabele investeeing. Voor het andere $\frac{2}{5}$ gedeelte, voor f 1.000.000.000.—, is de investeeing niet rendabel of liever niet direct rendabel, maar daaronder vallen o.a. alle uitgaven, voor gemeentelijken aanleg van straten, rioleeringen enz., uitgaven, die voor een groot deel dus wel indirect rendabel zijn te achten en bovendien te beschouwen zijn als een noodzakelijk onderdeel van de economische apparatuur van de tegenwoordige maatschappij.

Wanneer ik dit samenvat, kan ik mijn denkbeeld als volgt formuleeren: Ik erken wel de groote economische beteekenis van de gemeentelijke leeningsschuld, maar dan in positieven zin. Ik geloof niet, dat zij in negatieven zin van beteekenis is, aldus nl., dat de gemeentelijke leeningsschuld een algemeen economisch gevaar zou vormen.

Wanneer ik nu naga, hoe de heer Textor zijn onderwerp verder heeft behandeld, dan zou ik hem zeker geen recht doen wedervaren, als ik niet nader op zijn betoog zou ingaan. Hij meent, die economische beteekenis op tweeërlei wijze nog nader te kunnen aantoonen. Ik heb te dien aanzien in zijn referaat twee groepen van opmerkingen en vragen gevonden. In de eerste groep rangschik ik zijn opmerkingen over de aandacht, die moet worden gewijd aan het te verwachten verloop van de draagkracht der bevolking en verder aan de economische veroudering van de kapitaalsobjecten. Met hetgeen de inleider daaromtrent opmerkt kan ik mij geheel vereenigen. Met name ten aanzien van de draagkracht der bevolking heeft hij duidelijk uiteengezet, dat hier als het ware geen tegenspraak bestaat

tusschen de theorie van Van Gijn en die van Van Doorninck, maar dat deze elkaar aanvullen. Dit duidelijke betoog deed mij veel genoegen, omdat ik in andere literatuur over dit onderwerp over dit punt wel eens zag heengehuppeld. Ik meen dus goed te doen door daarvan geen herhaling te geven. Ook de kwestie van den economischen levensduur is van belang. Het is juist, dat bij de beoordeeling van de toelaatbaarheid van het aangaan van gemeentelijke leeningsschuld aan deze beide punten aandacht moet worden geschonken.

Maar nu zou ik dit betoog verder willen ontleden. Waarom? Is dat noodig wegens de economische beteekenis, welke die beide factoren hebben? Naar mijn meening niet. Men kan zich als het ware bij elke maatschappelijke handeling afvragen: wat is de algemeene economische beteekenis daarvan, hoe moet zij extern worden gezien en hoe is zij intern, bedrijfs-economisch, behandeld? Wanneer wij denken aan een particulier bedrijf, dat zich, zooals de heer Textor opmerkte, kan bepalen tot een privaat-economische beoordeeling en wanneer wij de overheid hiermede vergelijken dan geloof ik, dat wij hier toch punten raken, die meer de privaat-economische beoordeeling van leeningsschuld betreffen. Ik meen, dat, wanneer de gemeente overweegt, of zij een uitgave moet doen en voor de keuze staat, of zij die uit „gewoon” dan wel uit den kapitaaldienst zal bestrijden, zij zich rekenschap zal moeten geven, niet van de algemeene economische beteekenis van die uitgave, maar uitsluitend van het belang der haar toevertrouwde financiën. Wanneer zij thans een leening aangaat, waarvan de rente en de aflossing op het nageslacht zullen drukken of althans nog gedurende 30 of 40 jaar na heden zullen moeten worden opgebracht, dan zal zij zich hebben af te vragen, of de financieele middelen, waarover zij zal beschikken, voldoende zijn om deze lasten te dragen. Bovendien zal de gemeente zich bij de vaststelling van den aflossingsduur, hebben af te vragen, gedurende hoeveel jaren het object zijn diensten zal kunnen bewijzen. Men zal daarbij niet kunnen afgaan op den technischen levensduur, maar ook moeten nagaan, of men kan verwachten, dat het object, gezien de ontwikkeling der gemeente en die der techniek, gedurende dien tijd nut zal blijven afwerpen. Dat is een volkomen intern, gemeentelijk financieel gezichtspunt. Als de gemeenten zoover zijn, dat zij dit doen, dan is het correlarium, dat de economische beteekenis van zelf tot haar recht komt. Dat geldt ook voor een particulieren ondernemer, die goed vooruitziet, die overweegt, wat financieel nuttig is voor zijn onderneming en daardoor, naar wij aannemen, ook de algemeene maatschappij een dienst bewijst. Daarom zou ik zeggen: wanneer dit toezicht reeds begint bij de gemeente zelf en verder scherp intern-gemeentelijk, dus uit het oogpunt van de gemeentefinanciën, wordt uitgeoefend, dan is er geen instantie noodig, die dit nog eens uit algemeen economisch oogpunt zou moeten doen.

Ik kom nu tot de tweede groep van economische factoren. Deze is bij den heer Textor in vragen vervat. Men vindt ze, zooals hij ook heeft opgemerkt, op blz. 18 van zijn referaat. Het zijn alle vragen en inderdaad ben ik het er niet mede oneens, dat hij deze in vragen formuleert. Daaruit blijkt wel, dat daaromtrent nog geen gemeenschappelijke meening bestaat. Het zijn vragen, die de wetenschap der openbare financiën nog grondig zal moeten onderzoeken, alvorens daaromtrent meer zekerheid is verkregen. Nu lijkt het mij een uitstekend idee, dat de Staat een college instelt om al dergelijke vragen te behandelen. Ik spreek van „dergelijke vragen”, omdat de tijd niet toelaat, dit onderwerp uitvoeriger te behandelen.

Ik wil daarom slechts terloops opmerken, dat ik bij de opsomming der factoren, die van beteekenis zijn voor de algemeene economie, den invloed op de conjunctuur geheel heb gemist. Ik zou het dus uitstekend vinden, als de Staat een college zou instellen om al deze vragen te onderzoeken. Wanneer dit college tot overeenstemming zou komen of zelfs maar zijn gedachten duidelijk zou formuleeren en publiceeren, dan zou de economische wetenschap daardoor zeker worden verrijkt en in een later stadium misschien ook de praktijk van het publiek financieel beheer. Maar ik zou het volkomen onjuist achten, indien een dergelijk college zou worden geroepen om in de plaats te treden van de bestaande toezichhoudende organen en in feite het gemeentelijk leeningsbeleid zou gaan regelen. Ik meen, dat daarvan de urgentie niet is aangetoond. Ik meen, voor deze opvatting eenige argumenten te hebben geleverd in het eerste deel van mijn betoog, maar bovendien zie ik daartegen eenige practische bezwaren en een principieel bezwaar, die ik nog gaarne zou willen uiteenzetten.

De practische bezwaren zijn tweeërlei. Het eerste is het volgende:

Thans berust het toezicht bij het Provinciaal Bestuur. Nu heeft de inleider al opgemerkt, dat het sluiten van een leening eigenlijk al begint bij het voteeren van de kapitaalsuitgave. Inderdaad, Mijnheer de Voorzitter, dat is zoo. Dat is het punt, waarop Gedeputeerde Staten reeds met die uitgave in aanraking komen. Reeds dan beoordeelen zij de toelaatbaarheid daarvan op grond van hun kennis van den geheelen financieelen toestand der betrokken gemeente. Wanneer dit aan een leeningskamer zou worden opgedragen, zou deze waarschijnlijk toch weer bij Ged. Staten moeten terechtkomen om hieromtrent inlichtingen te verkrijgen. Uit de tweede hand zouden deze heeren zich dan een oordeel moeten vormen over den financieelen toestand der gemeente. Ik geloof, dat de beoordeeling daaronder sterk zou lijden.

In de tweede plaats zou dit centrale toezicht — dit blijkt reeds hieruit — traag en stroef werken. Men kan zich niet anders voorstellen, dan dat de leeningskamer zich eerst volledig zou moeten inwerken en daarvoor zal zeker veel meer tijd noodig zijn dan die, welken de 11 colleges van Ged. Staten, die volkomen bekend zijn met de financiën der gemeenten, noodig hebben om hun oordeel te vormen. Ik vond onlangs een uitspraak van den ook in het referaat van den heer Textor genoemden heer Van Doorninck, luidende: „Het is een dwaling te meenen, dat het mogelijk zou zijn, uit één centraal punt een duizendtal gemeenten te besturen.” Men kan zeggen, dat de heer Van Doorninck eenige ervaring op dit gebied heeft. Wanneer hij, die er toch waarlijk geen voorstander van is, de gemeenten maar te laten „schalten und walten”, dit zegt, dan kunnen wij daaruit leering trekken. Ik geloof, dat dit een sterk argument vormt tegen een centraal toezicht op de gemeentelijke leeningen.

Er is echter nog een principieel bezwaar. Nemen wij aan, dat door middel van het leenings-toezicht de algemeene economie zou kunnen worden beïnvloed. Dan moeten wij ons afvragen: waar behoort dat dan thuis? Ik kan mij voorstellen, dat dit gebeurt buiten de grenzen, die het referaat stelt, nl. door conjunctuur-beïnvloeding. *Wie* zal dat dan moeten doen? Zouden de richtlijnen dan moeten worden aangegeven door een onverantwoordelijk college van deskundigen of door de overheid zelve, dus in feite, wanneer het zeer belangrijke vragen betreft, door de Rijksorganen? Ik ben van meening, dat juist het staatsrechtelijke deel van deze kwestie, dat, zooals de inleider heeft gezegd, in zijn schriftelijk referaat niet

is behandeld, de bijzondere aandacht verdient en dat daar de groote principieele bezwaren liggen tegen het centraal leenings-toezicht.

Ik meen echter, dat wij er met de bestrijding van dit toezicht niet zijn. Ik meen inderdaad, dat het goed is, dat de ontdekkingen der voortschrijdende wetenschap geleidelijk doordringen in den kring der provinciale besturen, nl. dat, voor zoover het mogelijk is, in de toekomst te zien, mede moet worden gelet op de ontwikkeling van de draagkracht der bevolking en ook op de economische toelaatbaarheid. En ik geloof, dat het, op een enkele uitzondering na, beter is, den bestaanden toestand te handhaven, bestaande in een provinciaal toezicht met een enkele vingerwijzing van boven af, desnoods met ingrijpen door middel van het vernietigingsrecht, een maatregel, dien ik bij de opsomming van de middelen, waarover het tegenwoordige toezicht beschikt, heb gemist. En behoudens de uitzonderingsgevallen — het aangaan van leeningen in het buitenland en de gemeentelijke girodiensten — kan men, geloof ik, zeggen, dat de tegenwoordige toestand, als de provinciale besturen zich bewust worden van hetgeen de tegenwoordige financieele wetenschap eischt, nog niet zoo slecht is.

Het zal mij een genoegen zijn te hooren, wat de geachte inleider, wien ik nogmaals voor zijn werk hulde breng, hierop zal hebben te antwoorden.

Ik dank U.

(Applaus).

De heer EDUARD POLAK:

Mijnheer de Voorzitter, Dames en Heeren,

Ik zal mij na het betoog van mijn geachten voorganger op deze tribune tot enkele korte opmerkingen bepalen, opmerkingen, Mijnheer de Voorzitter, die — het moge ter geruststelling van den geachten inleider worden gezegd — onpolitiek zullen zijn! (G e l a c h). Moeilijk heeft hij het ons in dit opzicht intusschen wel gemaakt. Hij eischt van ons veel zelfbedwang. Want, Mijnheer de Voorzitter, het voorstel, waartoe hij op pag. 33 van zijn praeadvies komt, beteekent toch een revolutie in ons Staatsrecht en dergelijke revoluties plegen zich niet buiten de politieke atmosfeer te voltrekken. Maar, Mijnheer de Voorzitter, ik doe mijn best!

Mijnheer de Voorzitter,

In het belangwekkende praeadvies vinden wij veel, dat menschen van mijn soort gemeenzaam is. Wij moeten schier iederen dag met deze onderwerpen en deze begrippen werken. Natuurlijk is het echter goed, dat wij daaromtrent nog eens een zoo interessante en deskundige samenvatting hebben gekregen en daaraan ontleent dit praeadvies dan ook zijn groote waarde.

De suggestie op pag. 33 nu strekt tot het stichten in ons land van een centraal toezicht op de leeningspolitiek der gemeenten in den vorm van een centrale leeningskamer. Mijnheer de Voorzitter! Waarvoor is dit nieuwe instituut noodig? Waarom moet boven de gemeentebesturen, boven Gedeputeerde Staten, ja zelfs boven de Kroon een centrale leeningskamer worden gesteld? Bestaan er op het gebied van de leeningspolitiek der gemeenten zoo zichtbare misstanden, dat dit centrale en verscherpte toezicht noodig is? Ik heb daarvan in het betoog van den geachten inleider niets of althans heel weinig gevonden. Voor zoover hij dit punt behandelt, doet hij het slechts vragenderwijze. Het zou misschien nog

interessanter zijn geweest, de inleider zou zijn geschrift nog belangwekkender hebben kunnen maken, als hij een poging zou hebben gedaan om critiek op de leeningspolitiek der gemeenten te leveren en ons zou hebben aangetoond, welken invloed die leeningspolitiek op het economisch leven van ons land heeft. Als men de vragen van den inleider en zijn verdere betoog leest, kan men zich niet onttrekken aan de gedachte, dat er met die leeningspolitiek iets niet in orde is, dat deze leeningspolitiek een ongunstigen invloed zou hebben op ons economisch leven. Het zou misschien interessant zijn geweest, als de inleider op dit punt wat dieper zou zijn ingegaan dan hij in zijn geschrift heeft gedaan. Zijn werkstuk zou daardoor stellig uitgebreider zijn geworden — en hij maakte reeds verontschuldigingen voor het feit, dat het zoo uitvoerig is geworden — maar aan diepte zou het daardoor stellig hebben gewonnen. Mijnheer de Voorzitter! Het is toch ook mogelijk, dat hij dan tot de conclusie had moeten komen, dat de tegenwoordige leeningspolitiek der gemeenten gunstig werkt op het economisch leven van ons land! Hij zou misschien tot de conclusie zijn gekomen, dat het voor de spaarders in ons land van belang is, dat men zijn geld hier veilig kan onderbrengen, dat men niet alles behoeft te beleggen in Amerikaansche papieren en papieren van andere nationaliteit (G e l a c h), waarvan de stabiliteit niet zoo vaststaat als die van onze gemeente-obligaties. Tot die conclusie had hij misschien ook kunnen komen en daarmee zou de noodzakelijkheid tot het stichten van de centrale leeningskamer zijn vervallen.

Mijnheer de Voorzitter,

Ik sluit mij geheel aan bij mijn geachten voorganger op deze tribune, die betoogde, dat de werkwijze van de centrale leeningskamer tot groote vertraging en stroefheid in de werkzaamheden zou leiden. Alle leeningen, zoo eischt de inleider, korte zoowel als langlopende, kleine en groote, behooren aan het oordeel van deze centrale leeningskamer te worden onderworpen. Ik neem aan, dat hij het toezicht van Ged. Staten en van de Kroon niet geheel wil uitschakelen en dat wij dus een derde toezichthoudend college zouden krijgen. Mijnheer de Voorzitter, welk een vertraging zou dit in de werkzaamheden veroorzaken! Men moet op dit gebied soms binnen enkele uren, maar toch zeker binnen enkele dagen een beslissing nemen en zou dit centraal college paraat genoeg zijn om een beslissing op zoo korten termijn te geven? Aan wie en aan wat zal de centrale leeningskamer verantwoordelijk zijn? Wij allen zijn verantwoordelijk voor onze beslissingen in de openbare lichamen, in laatste instantie tegenover de Nederlandsche kiezers, die ons elke 4 jaar ter verantwoording kunnen roepen. Aan wie zal echter de centrale leeningskamer verantwoording schuldig zijn? Aan niemand waarschijnlijk dan aan zichzelf, aan haar eigen geweten. Dat is een belangrijke plaats om verantwoording af te leggen — dat geef ik gaarne toe (G e l a c h) — maar, Mijnheer de Voorzitter, in ons staatsbestel kent men ook nog andere vormen van verantwoordelijkheid.

Vanochtend hebben wij gehoord, dat het misschien gewenscht kan zijn, een „rentclub” te stichten. Ik zou daaraan willen toevoegen, dat het misschien gewenscht zou kunnen zijn, in Nederland een studieclub op te richten, waarin men eens van gedachten kan wisselen over de vraag, welken invloed het leeningsbeleid der gemeenten op het economisch leven in ons land heeft. Want voor een beslissing is deze zaak nog lang niet rijp.

Ik heb deze enkele opmerkingen willen maken. Mijn positie tegenover den geachten inleider en mijn positie hier als gast betreffen mij, verder te gaan, maar ik heb deze opmerkingen willen maken voor de geschiedenis. Nooit zal kunnen worden gezegd, dat de gevaarlijke gedachte, die ik in dit praeadvies vond, hier is geopperd zonder dat zij weersproken is! Ik dank U.

(Applaus).

De heer J. MEIJER Azn.:

Mijnheer de Voorzitter,

Namens het Bestuur van de Vereeniging van Gemeente-Accountants moet ik U dank zeggen voor de vriendelijke uitnodiging om Uw Accountantsdag bij te wonen, een uitnodiging, die wij meermalen van U mochten ontvangen, maar die ditmaal natuurlijk van bijzonder belang voor ons is met het oog op het onderwerp, dat hedenmiddag aan de orde is. Dat wijst, Mijnheer de Voorzitter, op een vriendschappelijke verhouding tusschen het Instituut en onze Vereeniging. Wij hebben ook meermalen het genoegen gehad, vertegenwoordigers van Uw Bestuur op den Accountantsdag van de Vereeniging van Gemeente-Accountants te mogen zien, ondanks het principieele verschil tusschen de beide vereenigingen in zake de opleiding van den gemeente-accountant. Verder, Mijnheer de Voorzitter, dank ik U voor de gelegenheid, die U mij als gast heeft geboden om deel te nemen aan de beraadslagingen over dit onderwerp.

Alvorens ik nu met den geachten inleider-praeadviseur van gedachten wissel over zijn inleiding, wensch ik uitdrukkelijk te verklaren, dat ik zijn praeadvies met buitengewoon groote belangstelling niet alleen, maar ook met groote waardeering voor den ernstigen en omvangrijken arbeid, dien hij daaraan heeft besteed, heb gelezen. Ik verklaar dat uitdrukkelijk, omdat zoowel de hoofdgedachte van het eerste deel van het praeadvies als de gestelde conclusies mijn instemming niet hebben en ik derhalve eenige woorden van critiek zal moeten doen hooren.

De inleiding behandelt twee onderwerpen, nl. de leeningspolitiek der gemeenten en de administratie dier leeningen. Ik heb mij afgevraagd, of het niet beter ware geweest — en de heer Textor heeft dit zelf met een enkel woord reeds te kennen gegeven — indien de inleider zich zou hebben bepaald tot het eerste der twee genoemde onderwerpen. Uit den aard der zaak leent dit zich beter tot openbaar debat dan het tweede. Het raakt algemeene beginselen van financieel beleid, terwijl het tweede meer van technischen aard is, aangezien het de wijze van het tot uitdrukking brengen van het leeningsbeleid betreft.

Ik zal mij bepalen tot een bespreking van het eerste onderwerp en de eerste vraag, die bij de lezing van het praeadvies bij mij opkwam, is deze, of de titel den inhoud wel volkomen dekt. Dat is misschien een vraag van ondergeschikte beteekenis, maar ik meen deze toch even ter sprake te moeten brengen. Men zou uit het opschrift ook kunnen afleiden, dat de inleiding een bespreking is van de wijze, waarop de gemeenten trachten in haar kapitaalbehoeften te voorzien, hoe zij naar verschillende methoden haar doel trachten te bereiken en omtrent de grootte van den credietprijs. Nu weet ik wel, dat over deze onderwerpen wel een en ander is gezegd, doch zij raken niet de kern van het praeadvies. Zoals ik

zei, is dit niet van zoo groote beteekenis, maar als men dit onderwerp uitvoeriger zou hebben behandeld in dezen zin, zou men toch tot de conclusie zijn gekomen, dat het leeningsbeleid van de gemeenten, in engeren zin opgevat, toch nog niet zoo dwaas is en dat ten slotte bij de credietvoorziening de werking van vraag en aanbod zoodanig tot uitdrukking komt, dat men bij vergelijking van de prijzen, die door de verschillende gemeenten, die leeningen sluiten, worden betaald, tot de conclusie komt, dat deze, op een hooge uitzondering na, niet ver uiteenloopen.

Het blijkt de bedoeling van den praeadviseur te zijn, een scherp, centraal en op economische gronden gebaseerd toezicht te verkrijgen op de overheidsleeningen, in het bijzonder op de leeningen der gemeenten, zoowel op die op korten als op die op langen termijn, niet alleen in verband met de belangen der gemeenten zelf, maar ook met het oog op de economische gevolgen voor het geheele land. Voor de vervulling van deze laatste, voorwaar niet gemakkelijke, naar mijn meening in den tegenwoordigen tijd zelfs schier onuitvoerbare taak, zouden volgens den heer Textor moeten worden aangewezen vertegenwoordigers van gemeenten en andere overheidsorganen, van het particuliere bankwezen, van De Nederlandsche Bank, van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten, economen en — last not least, zooals de heer Textor zelf zegt — accountants. De praeadviseur wenschte alle besluiten tot het aangaan van geldleeningen, zoowel op korten als op langen termijn, aan de goedkeuring van deze leeningskamer te onderwerpen, maar uit de door hem gestelde conclusies blijkt dat niet. Wel heb ik het op een enkele pagina van zijn praeadvies aange troffen. In de conclusies is alleen sprake van een beoordeeling. De bedoeling van den praeadviseur komt hierop neer, dat de gemeenten nog meer onder voogdij moeten worden gesteld. Dan rijst dus de vraag, of hiervoor gegronde redenen bestaan en als ik deze vraag tracht te beantwoorden aan de hand van de door den heer Textor geleverde inleiding, dan mis ik daarin een deugdelijke motivering. Ik stuit aanstonds op een onjuist uitgangspunt, dat als grondslag voor den opbouw van het praeadvies heeft gediend en constateer het ontbreken van een beschouwing over de staatsrechtelijke zijde van het vraagstuk: Ik lees slechts een op citaten van enkele economen berustende motivering met, als slot, een door den heer Textor gevormde synthese tusschen de opvattingen van Prof. Van Gijn en die van den heer Van Doorninck. Ik kan mij niet onttrekken aan den indruk, dat de heer Textor een vriendelijke buiging maakt naar den kant van de private huishouding ten koste van de overheids-, inzonderheid van de gemeentelijke huishouding. Ik zal dit later nog even aantoonen.

Het tegenwoordig veelal aan den dag tredende streven om het beleid der overheid en vooral dat der gemeenten in een ongunstig licht te plaatsen, acht ik zeer bedenkelijk. Het getuigt òf van gemis aan kennis van de feiten òf van een zeker vooroordeel. Dit praeadvies geeft voedsel aan dit streven en dat acht ik uit een oogpunt van objectiviteit zeer betreurenswaardig.

De grondslag, waarop de heer Textor zijn betoog bouwt, is naar mijn meening ondeugdelijk. Het uitgangspunt is nl. een tegenstelling tusschen de private en de publieke huishouding. De eerste zou zich slechts hebben te richten naar bedrijfs-economische beginselen en de andere zou uit den aard van haar wezen daarmede niet kunnen volstaan. Zij zou zich ook moeten bezighouden met de vraag, of de dekkingsmiddelen economisch verantwoord zijn

en welken invloed de keuze daarvan op het economisch leven zal hebben. Dit laatste is de spil, waarom het betoog draait. Ik moet al dadelijk ernstige bezwaren tegen deze opvatting inbrengen. Wanneer het gaat om de zorg in het economisch leven in het algemeen en de vraag, welken invloed de keuze van de dekkingsmiddelen van een overheidsleening daarop zal oefenen, dient het geheele vraagstuk van het opnemen van middelen, die in de volkshuishouding belegd of tot uitzetting beschikbaar zijn, dus ook wat betreft de private huishoudingen, onder het oog te worden gezien. Ik behoef slechts te wijzen op den grooten invloed, dien het welslagen of mislukken van een private onderneming van eenige beteekenis op het economisch leven van een of meer overheidshuishoudingen kan hebben. Alleen op dit breede standpunt kan het vraagstuk bekeken worden en dan zou tevens de vraag onder de oogen moeten worden gezien, in hoeverre het gewenscht is, een scherp toezicht in te stellen op het bankwezen. Wij komen dan tot een geheel ander complex van problemen dan de inleider heeft willen behandelen, tot de vraag b.v., of het Nederlandsche productie-apparaat niet te sterk is of wordt uitgezet en tot het vraagstuk van de conjunctuurbeheersching.

Het spreekt van zelf, Mijnheer de Voorzitter, dat bij aanvaarding van mijn standpunt, de argumenten tot staving van de noodzakelijkheid om een verscherpt centraal toezicht in te voeren, onbesproken kunnen blijven. Dat neemt niet weg, dat ik nog op enkele punten van het praeadvies de aandacht wil vestigen.

Het eerste houdt verband met den staatsrechtelijken kant van het onderwerp. Het toezicht op het leeningsbeleid der Nederlandsche gemeenten is m.i. voortreffelijk geregeld en past volkomen in de organisatie van ons staatsbestel. Het is overgelaten aan de colleges van Gedeputeerde Staten van de elf provinciën. Het voldoet ook volgens den heer Textor aan strenge eischen. In verband met de noodlijdendheid van tal van gemeenten is een verscherpt centraal toezicht ontstaan, waardoor helaas ook de autonome positie van de gemeenten, zooals deze hier sedert de Grondwet van 1848 bestaat en zich heeft ontwikkeld, in het gedrang is gekomen. We leven evenwel in een abnormalen tijd en de bedoelde gemeenten zullen dit moeten gedoogen in de hoop, dat de toekomst daarin eenige verandering ten goede zal brengen. De Gemeentewet bepaalt voorts in art 170, dat elk besluit tot het aangaan eener geldleening de middelen aanwijst, waaruit de rente en aflossing der leeningen zullen worden bestreden en dit besluit behoeft de goedkeuring van Ged. Staten. Er zijn dus waarborgen, dat voor een dekking, welke niet in strijd is met het gemeentebelang, wordt gezorgd. Bovendien kan in bijzondere omstandigheden het vernietigingsrecht worden gehanteerd, indien het algemeen belang dreigt te worden geschaad.

De heer Textor is hiermede niet tevreden. Hij wenscht de gemeenten nog meer aan banden te leggen. Dat hiervoor wetswijziging noodig is, erkent hij. Er is in den laatsten tijd een tendenz merkbaar om te komen tot centralisatie en tot verschuiving van de macht naar één punt. Wij zullen ons hebben te hoeden voor dit verschijnsel, dat, tot praktijk verheven, noodlottig kan worden. Het voorstel van den heer Textor is een stap in die richting. Het kan leiden tot het stelsel, dat ook in Duitschland bestaat: het Rijk als geldschieter van de gemeenten te laten fungeren.

Het tweede punt betreft de onderscheiding in gewone en buitengewone productieve en consumptieve uitgaven. De inleider bespreekt dit punt in verband met de opvatting van verschillende schrijvers. Het heeft mij getroffen dat hij gaarne toeft bij de oudere

schrijvers. Met veel instemming haalt hij Schäffle en Land aan, noemt nog enkele anderen en zegt daarna, dat het aantal meeningen hiermede niet is uitgeput. Wij mogen inderdaad niet verlangen, dat hij een uitvoerige staalkaart van die meeningen zal geven, maar wel mochten wij verwachten, dat hij enkele afwijkende meeningen van latere schrijvers zou hebben medegedeeld, moderner opvattingen, welke het vraagstuk der overheidsleeningen in een geheel ander licht plaatsen. Zoo wijs ik b.v. op Prof. Dr. E. von Philippovich, die in zijn „Grundriss” dit zegt:

„Ook in de straten, spoorwegen, kanalen, scholen, musea, „ziekenhuizen en vele andere openbare instellingen van algemeen nut moeten wij wezenlijke bestanddeelen van den „volksrijkdom zien; het beslissende is, dat de millioenen der „bevolking individueel den hoogsten graad bereiken van be- „vrediging hunner behoeften. Iedere organisatie der maat- „schappij, die dit doel bereikt, zal, als de in economisch op- „zicht meest productieve moeten worden aangemerkt.”

Verder noem ik den Engelschen geleerde Dalton van de Londen- sche Universiteit, die in zijn „Inleiding tot de financiewetenschap” verklaart, dat wij op dit gebied nog vastzitten aan oppervlakkige beschouwingen en leerstukken van vroegere tijden. Als de opperste wijsheid gold vroeger zoo weinig mogelijk uitgeven en de belasting zoo laag mogelijk. Deze opvatting vindt nog veel aanhangers. Vele oudere schrijvers gaan van de negatieve stelling uit, dat elke belasting een kwaad is. Zoo wordt stemming gemaakt tegen alle overheidsuitgaven. Deze schrijver komt dan ook tot de conclusie, dat, wanneer financieele politiek als een tak van economische en staatkundige wetenschap wordt behandeld, zij op het grondbeginsel van het grootste maatschappelijke nut dient te worden opgebouwd:

„Das beste finanzpolitische System ist dasjenige, das den „grössten gesellschaftlichen Nutzen mit seinen Operationen „verbindet”.

Dit zijn geheel andere geluiden dan die, welke de heer Textor ons laat hooren.

De heer Textor heeft ten slotte wel ingezien, dat hij er met de oudere opvattingen omtrent productiviteit en rendabiliteit niet komen kan en heeft daarom een eigen indeeling gegeven: productieve en consumptieve uitgaven, waarbij hij aan de productieve een groote plaats heeft ingeruimd.

Ik kom tot de bespreking van een ander punt: de moeilijkheid van beoordeeling van de waarde en de mate van welvaart, die een uitgaaf kan brengen. De heer Textor verstaat onder productieve uitgaven alle uitgaven, door welke men rationeel en doelbewust, d.w.z. volgens planmatig huishoudelijk beleid beoogt, waarde, welvaart te scheppen voor de gemeenschap. Maar hierin schuilt m.i. de groote moeilijkheid. Wie zal objectief kunnen beoordeelen, of een bepaalde uitgaaf waarde en welvaart voor de geheele gemeenschap brengt? Welk een reuzentaak wenscht de heer Textor de leeningskamer op de schouders te leggen! Welke criteria zullen bij de beoordeeling gelden, als een antwoord moet worden gegeven op de vraag, door den heer Textor gesteld: In hoeverre legt de overheid beslag op het beschikbare vermogen, dat anders wellicht beter door de private ondernemingen had kunnen worden gebruikt? Welke beginselen zal de leening daarbij als richtsnoer nemen? Op al deze vragen is de heer Textor het antwoord schuldig gebleven.

De vraag, of een uitgaaf economisch verantwoord is, kan beschouwd worden uit het oogpunt van de gemeente zelve met het oog op *haar* belang, maar ook uit het oogpunt van den Staat met het oog op het algemeen belang. Wat is nu het standpunt van den praeadviseur? Voor zoover de overheid voor zoogenaamd rendabele uitgaven leent, komen z.i. gelijke overwegingen naar voren als bij de private onderneming. Maar er is ook een groep niet-rendabele uitgaven. Van een min of meer zekere schatting in de toekomstige financiële rentabiliteit is dan geen sprake, aangezien het uitgaven betreft voor voorziening in behoeften, die in geenerlei verband staan met het ruilverkeer en waarbij dus van een prijsvorming niet kan worden gesproken. Hij meent, op dezen grond en ook op grond van andere overwegingen in beginsel genoegzaam te hebben aange-toond, dat er voor een verscherpt centraal en op economische gronden gebaseerd toezicht op het overheids- en in het bijzonder op het gemeentebestuur alle aanleiding bestaat.

Voor een groot deel van het vertrouwen schenkend publiek is de financiële positie van de overheid een gesloten boek, zegt de heer Textor. Ik ben echter van meening, dat, indien dit waar zou zijn, de schuld daarvan bij het publiek ligt en niet bij de overheid, want, als ergens openbaarheid wordt gehuldigd, dan is het bij de overheidshuishouding. De private huishouding schiet in vele opzichten daarin tekort. Al wat noodig is om de financiële positie eener gemeente te leeren kennen kan men vinden in de begrooting en in de rekening dier gemeente. De begrotings- en rekeningsvoorschriften geven hieromtrent de noodige aanwijzingen. De jaarverslagen van de bedrijven en takken van dienst geven de meest uitvoerige inlichtingen omtrent het gevoerde beheer. Het geheele financiële beheer der gemeenten is een open boek in plaats van een gesloten boek! Niemand kan zich beroepen op gebrek aan voorlichting. Ook bij het aangaan van leeningen worden de meest uitgebreide inlichtingen aan de credietgevers of hun gemachtigden verstrekt. Het verwondert mij daarom, dat de heer Textor, die dit kan weten, tot de conclusie komt, dat de financiële positie van de overheid voor een groot deel van het publiek een *gesloten boek* is.

En nu kom ik tot mijn samenvatting. Ik ben van oordeel:

1. dat er geen aanleiding bestaat om het toezicht op het gemeentelijk leeningsbeleid, dat krachtens onze wetgeving voortreffelijk is geregeld, te verscherpen of aan een andere dan de daarvoor aangewezen instanties op te dragen.
2. dat het gemeentelijk financieel beleid in het algemeen den toets der critiek kan doorstaan.
3. dat, indien het noodig zou zijn, den invloed van het gemeentelijk leeningsbeleid op het economisch leven na te gaan, deze noodzakelijkheid ook zou gelden voor de private huishouding.
4. dat dan andere problemen, als: ordening en conjunctuurbeheersching gesteld worden, die buiten het vraagstuk der gemeentelijke leeningspolitiek vallen.
5. dat de voorstellen van den heer Textor in lijnrechten strijd zijn met de democratische inrichting van ons staatsbestel en voeren tot een opheffing van de gemeentelijke autonomie.
6. dat deze door de crisismoments reeds genoeg aan banden is gelegd en het regeeringstoezicht op de noodlijdende gemeenten reeds meer dan voldoende is.
7. dat het op art. 145 der Grondwet gebaseerde recht om de besluiten van de gemeentebesturen, die met de wet of het algemeen

belang strijdig zijn, te schorsen of te vernietigen, een waarborg is tegen het nemen van verkeerde beslissingen.

(A p p l a u s).

De VOORZITTER deelt mede, dat de nog beschikbare tijd hem tot zijn leedwezen dwingt, den spreektijd thans te rantsoeneren in dien zin, dat hij aan elk der volgende debaters nog zes minuten ter beschikking kan stellen. Spr. verzoekt den debaters vriendelijk, daarmede rekening te houden.

De heer J. HASPER:

Mijnheer de Voorzitter, Mijne heeren,

De beperking van den spreektijd is geen groot nadeel, omdat de vorige sprekers dit onderwerp zoo uitstekend hebben behandeld, dat het, wat bepaalde punten betreft, niet meer noodig is het woord te voeren.

Toch is het wel van belang, dat er ter aanvulling van de sprekers, die reeds aan het woord zijn geweest, ook rechtstreeks een woord uit den kring der gemeenten klinkt. Dat woord kan in de eerste plaats een uiting van dankbaarheid zijn voor de inleiding van den heer Textor en ik zou haast zeggen vooral voor de critiek, want uit het tot nu toe gevoerde debat is wel positief gebleken, dat men over de gestie der gemeenten, speciaal op het gebied van de leeningen, nog niet zoo ontevreden is als men dikwijls zou denken en zooals vaak wordt gesuggereerd. Ik bedoel dat in den goeden zin.

Het bezwaar tegen het praeadvies van den heer Textor is wel, dat men daaruit den indruk zou kunnen krijgen, dat men in het bijzonder op de leeningspolitiek der gemeenten zou moeten letten, omdat de gemeenten in financiële moeilijkheden hebben verkeerd en zich daaraan nog niet hebben kunnen ontworstelen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof, dat de heer Polak en anders zeker de heer Simons er op gewezen heeft, dat dit verband geenszins is aangetoond. Wanneer wij willen zoeken naar de oorzaken van deze financiële moeilijkheden, dan zijn er toch wel enkele andere te noemen dan die van de leeningspolitiek. Ik denk daarbij aan de uitgaven voor Maatschappelijk Hulpbetoon, die in sommige gemeenten in één of twee jaar van f 5.000.000.— à f 7.000.000.— tot f 30.000.000.— zijn opgelopen. Als men nu in aanmerking neemt, dat de voornaamste belastingen een f 15.000.000.— opbrengen, althans in de groote gemeenten, dan gevoelt iedereen, dat haar budget moet worden ontwricht. In de tweede plaats kunnen wij spreken over de algemeene monetaire maatregelen in het buitenland en ook in het binnenland. Ook voor de acute kasgeld-moeilijkheden zijn bijzondere oorzaken aan te wijzen, b.v. het feit, dat het Rijk beslag heeft gelegd op de middelen der fondsen, waaraan de gemeenten jaarlijks toch millioenen bijdragen.

Ik moet mij zeer beperken, maar ik moge toch in het kort iets zeggen over de leeningskamer. De leeningskamer zou een voortzetting moeten zijn van het toezicht, dat op het oogenblik reeds op de gemeenten wordt uitgeoefend. Er is al eenige malen op gewezen, hoe moeilijk het zal zijn voor die leeningskamer bepaalde maatregelen en normen aan te geven, waarnaar de beoordeeling zou moeten worden gericht. In verband daarmede moet ik wijzen op

hetgeen op dit gebied naar beste inzicht reeds tot stand kwam. Wanneer ik daarbij kan aantonen, dat het toezicht, zooals het op het oogenblik wordt uitgeoefend, en de normen, die worden toegepast, niet deugdelijk zijn, dan zal men gevoelen, hoe moeilijk het zal zijn een leeningskamer, die een nog veel bredere en verantwoordelijker taak zou krijgen, op te richten en dat nog wel op zoo korten termijn, dat hare werkzaamheden onmiddellijk bij de tegenwoordige tijdelijke maatregelen zouden aansluiten.

In een Koninklijk Besluit van 27 Juli 1934, Staatsblad No. 445, is het toezicht op de gemeentebesturen ten aanzien van de leeningen geregeld. Daarin wordt bepaald, dat ieder jaar de schuld per inwoner moet worden berekend, benevens de draagkracht per inwoner. De schuld per inwoner mag zoodanig worden becijferd, dat het kapitaal, gestoken in rendabele bedrijven, niet in rekening wordt gebracht en dat, wanneer er b.v. groote schulden drukken op een gemeentelijken dienst, die geen bedrijf is, deze ook nog buiten beschouwing kunnen blijven. Men voelt dadelijk, hoe moeilijk het is op deze wijze de schuld te bepalen, omdat belangrijke deelen daarvan worden uitgezonderd. De heer Simons heeft er al op gewezen, dat 3/5 van de gemeentelijke schulden behooren tot de rendabele schulden. Als wij dit over alle gemeenten omslaan, wordt dus 3/5 van de schuld geannuleerd. Het schijnt mij toe, dat deze grondslag niet deugdelijk is.

Daarna moet de draagkracht worden berekend. Nu kan men dit doen op verschillende wijzen, die alle een wettelijken grondslag hebben. Bij het Gemeentefonds werd de draagkracht berekend naar het inkomen der belastingschuldigen. Laat ons een gemiddeld inkomen van f 3.000,— per inwoner aannemen. Maar nu wordt volgens het Koninklijk besluit van 27 Juli 1934, S. 445, de draagkracht bepaald naar het aandeel, dat de gemeenten kunnen ontvangen uit de opbrengst der belastingen, b.v. f 40,— per hoofd der bevolking.

Bovendien is het zeer eenzijdig de draagkracht alleen te bepalen naar de ontvangsten uit bepaalde belastingen, want het is best mogelijk, dat er gemeenten zijn, die groote inkomsten trekken uit haar bedrijven, inkomsten, die vrijwel even safe zijn als de belastingen. Dit is dus een onjuistheid bij de berekening der draagkracht. Bovendien valt te bedenken, dat er electriciteitsbedrijven van groote gemeenten zijn, die een halve provincie van stroom voorzien. Rotterdam b.v. zal binnenkort stroom gaan leveren aan Den Haag, zooals reeds aan Schiedam en andere gemeenten. In dat geval zal de schuld practisch drukken op de inwoners van het geheele gebied van levering. Zoo zijn er ook nog andere schulden van groote gemeenten voor werken, die een geheele streek ten goede komen. Het merkwaardige is nu, dat het eene verkeerde gegeven in procenten van het andere verkeerde gegeven wordt uitgedrukt. En zou dit nu ook het richtsnoer moeten zijn, waarnaar de leeningskamer hare beslissingen zou moeten nemen? Mijnheer de Voorzitter, men voelt hoe moeilijk het nu al is dergelijke regelingen te maken. En dit is nog maar een voorproefje van de groote moeilijkheden, waarvoor de leeningskamer zou komen te staan. Ik zou gaarne nog eenige zeer frappante voorbeelden hebben genoemd, maar de tijd is om. In het kort moet ik dit zeggen: Wanneer een gemeente van ongeveer 50.000 inwoners een schuld heeft van ongeveer f 30.000.000,—, waarvan b.v. f 20.000.000,— niet rendabel in den zin van het Koninklijk Besluit, en men berekent de draagkracht naar het totale inkomen van de ingezetenen, dan bedraagt deze 13.32 % van de schuld. Berekent men ze naar het aandeel der gemeente in de belastingopbrengst, dan komt men tot een percentage van 1000.

Voor het Rijk bedraagt het cijfer dan 2279 %. Wanneer men met dergelijke percentages moet gaan werken en wanneer deze regeling voor het tegenwoordige naar beste weten is vastgelegd, dan moet ik vragen: waar gaan wij heen, als men als wensch gaat bepleiten, dat een dergelijke werkmethode verder ingang moet vinden en dan, volgens den praeadviseur, niet alleen bij wijze van voortzetting, maar als verscherpte voortzetting?

Het spijt mij, dat ik het hierbij moet laten. Gaarne had ik den heer Textor voor sommige deelen van zijn praeadvies verdienden lof toegezwaaid.

(Applaus).

De heer Dr. Mr. A. STERNHEIM:

Mijnheer de Voorzitter, Dames en Heeren,

In verband met den korten tijd kan ik slechts een enkel punt uit het waardevolle praeadvies van den heer Textor behandelen.

Ik ben een van degenen, die de staatsrechtelijke figuur van de leeningskamer niet duidelijk ziet. Ik geloof, dat ik mij kan aansluiten bij de opmerking van den heer Polak, er bovendien op wijzend dat dit lichaam boven de Kroon zou moeten staan, hetgeen grondwettelijk niet mogelijk is. Neemt men dit niet aan, dan zal de Kroon het vernietigingsrecht moeten behouden, zij het misschien eenigszins anders geregeld. De Kroon zal dus ook dan de eindbeslissing hebben en dan zijn wij even ver als nu. Want gelijk Mr. Simons terecht betoogde, zal de leeningskamer stroef werken. Ik weet niet, of Gedeputeerde Staten op dit gebied nog een taak zullen hebben of hoe de heer Textor zich dit anders voorstelt, maar stroef zal het zeker zijn. En spreek dan nog niet van de beroepsinstantie. Wanneer zal op deze wijze het geld in de gemeentekas komen en hoe zullen de gemeenteraadsbesluiten kunnen worden uitgevoerd? Daarbij komt nog, dat de heer Textor terecht heeft opgemerkt, dat het leeningsbesluit feitelijk reeds in de begroting is opgesloten. Derhalve zullen maximaal 1200 gemeenten hun begrotingen naar de Leeningskamer moeten zenden, opdat deze ze onderzoekt om te zien of de leening, die men t.z.t wil aangaan en de betreffende voorwaarden toelaatbaar zijn.

Hoe zal die Leeningskamer tot practisch en vruchtbaar werk kunnen komen en is er waarborg dat een gunstiger resultaat zal verkregen worden dan thans. Als de heer Textor, die een uitnemend kenner van cijfers is, eens het verloop van de particuliere en de gemeente-obligaties in de laatste 20 jaar vergelijkt, zal hij de conclusie moeten trekken, die de heer Polak heeft gesuggereerd, nl. dat het gemeentecrediet zeer veel meer gecureerd is en de gemeenteleeningen een veel begeerenswaardiger object vormen, dan die van de private huishoudingen. Deze spelen den heer Textor blijkbaar altijd parten, aangezien hij op pag. 22 ook bij de kapitaalsuitgaven een parallel trekt tusschen de private en de gemeentelijke huishouding, hetgeen bij het principieel verschil tusschen verbruiks- en productiehuishouding ten eenenmale falen moet.

Ten slotte nog één punt. In de Leeningskamer zullen volgens den heer Textor ook accountants zitting hebben. Het is mij niet heel duidelijk, wat hij daarmee bedoelt. Ik kan natuurlijk niet anders dan den inleider hulde brengen voor zijn goede bedoeling om te zorgen, dat accountants niet vergeten worden bij verschillende opdrachten, maar overigens zie ik niet, wat zij in deze kamer moeten doen. Hebben zij een controleerende taak, dan moet een geheel

contrôle-apparaat op de leeningen worden ingericht c.q. op de begrotingen. Dat zou Mr. Simons, naar ik geloof, niet juist vinden en ik zal mij aan de zijde van den heer Simons scharen.

Men zegt: „gouverner c'est dépenser”. Dat is de verbruikshuishouding, de taak van den accountant ligt hier anders, de vraagstukken zijn van socialen aard, in de oplossing daarvan kan den accountant-bedrijfseconoom geen zeggingschap worden toegekend.

De heer Mr. Dr. B. J. F. STEINMETZ:

Mijnheer de Voorzitter, Dames en Heeren,

Enkele jaren geleden is hier een langdurig debat gevoerd over de vraag, of de slang in het paradijs al dan niet heeft gesproken. Ik heb mij over dat debat zeer verwonderd, omdat het voor mij nooit een vraag is geweest, of de slang gesproken heeft. Niet alleen heeft zij gesproken, maar zij moet ook bijzonder welsprekend zijn geweest.

Ik denk aan die slang en aan haar welsprekendheid, nu ik de sprekers van hedenmiddag heb gehoord en ik heb er ook aan gedacht bij de lezing van het praeadvies van den heer Textor. Het is gewoonte, Mijne Heeren, bij het debat hulde te betuigen voor hetgeen de praeadviseur heeft geleverd en dit is nu mijn hulde aan den heer Textor, nl. dat deze zeer welsprekend is geweest. Ik moet daaraan echter toevoegen, dat ik het met zijn beschouwingen in geen enkel opzicht eens ben en dat ik het evenmin eens ben met alle beschouwingen, die daarna zijn geleverd! (g e l a c h). Dat klinkt misschien wat apodictisch, maar als de heer Textor in zijn praeadvies iets uitvoeriger zou zijn geweest en meer aandacht zou hebben geschonken aan de discussies over dit zoo belangrijke vraagstuk, ook wat de tegenstanders van zijn opvatting betreft, dan zou hij misschien ook eenige aandacht hebben gewijd aan de beschouwingen van dengene, die op het oogenblik voor U staat. Ik moet wel apodictisch zijn, omdat ik datgene wat ik op het hart heb met het oog op den mij toegemeten tijd zeer kort moet formuleeren. Ik zal het echter in sneltreinvaart doen.

Men zou de vraag nog veel algemeener kunnen stellen. Men zou zich van de overheid kunnen wenden naar den particulier en de algemeene vraag zou dan aldus geformuleerd kunnen worden: „Moet de menschheid op afbetaling gaan leven, moeten de overheid en de particulier op afbetaling leven?” Ik zou U twee voorbeelden kunnen noemen om aan te toonen, hoe sterk het afbetalingsstelsel er bij de menschen in is gegaan, ook in andere landen. Het ééne betreft de mouterij op de Engelsche vloot, enkele jaren geleden, welke haar oorsprong had in het feit, dat de matrozen in grooten getale piano's op afbetaling hadden gekocht. Zij konden wel eenige verlaging van soldij dragen, maar de gedachte, dat hun piano's niet betaald zouden kunnen worden, maakte hen razend en dreef hen tot mouterij! De andere illustratie is van meer humoristischen aard. Ik denk nl. aan een anecdote in „Punch”. Men ziet een man en een vrouw bij een wieg en de man roept verheugd uit: „Eindelijk is de baby van ons, wij hebben den laatsten termijn betaald!”

Laat ik nu teruggaan naar de overheid en eenige aandacht besteden aan de wijze, waarop de vraag hier te lande is behandeld. De tegenstanders van hetgeen ook hier hedenmiddag is verdedigd, worden nu eenmaal doodgezwegen, maar ik leef nog en kan er het woord over voeren.

Zeer eigenaardig is het, dat de theoretische fundeering van het

geheele stelsel—Van Gijn en van de gemeentelijke leeningspolitiek wordt gevonden in de waardeleer van Von Böhm Bawerk, den bekenden Oostenrijkschen schrijver. U begrijpt wel, hoe buitengewoon gevaarlijk dat is. In de eerste plaats zijn er wel honderd waardetheorieën, waarvan de eene steeds weer door de andere wordt achterhaald en in de tweede plaats is de financieringsleer een practische wetenschap, die zich met dergelijke theoretische bespiegelingen niet zoo onmiddellijk kan inlaten. Stel, dat men jaren lang op zulk een theorie zou voortbouwen, terwijl achteraf zou blijken, dat zij onjuist is! Maar het aardigste is, dat Von Böhm Bawerk zelf zich over deze zaak heeft uitgesproken. Hij was in 1901 Minister van Financiën van Oostenrijk-Hongarije en kwam dus ook, zooals blijkbaar elke minister van financiën, voor de vraag te staan, voor welke uitgaven mag worden geleend en voor welke niet. Wat heeft hij toen in de Oostenrijksch-Hongaarsche volksvertegenwoordiging gezegd? Mijne Heeren, heeft hij gezegd, er mag wel geleend worden, maar alleen voor „echte” „wahre” investaties en niet voor hetgeen de heeren hier de z.g. „duurzame uitgaven” hebben genoemd. Nu komt het heel veel voor, dat de discipelen het beter weten dan de geleerden en de profeten, die zij volgen, maar het is toch aardig, dat de groote theoreticus, op wiens theorie het geheele gemeentelijke leeningsstelsel is gebouwd, zich zeer principieel heeft uitgesproken *tegen* datgene wat ook hedenmiddag van zoo verschillende zijde is aangeprezen.

Ik heb mij bij de lezing van het praeadvies in buitengewone mate verwonderd en wel in de eerste plaats over de zeer eenzijdige weergave van de buitenlandsche en Nederlandsche literatuur, maar ook over het feit, dat ik in het geheel geen cijfers heb gezien. Ik ben geen accountant — U is zoo vriendelijk geweest, mij op mijn verzoek een uitnoodiging voor dezen Accountantsdag te sturen — maar ik weet, dat accountants zich vrij dikwijls met cijfers bezighouden en men zou dus toch verwachten, in een artikel over de gemeentelijke leeningspolitiek een enkel cijfer te vinden. Want op de cijfers komt het toch in buitengewone mate aan. Hoe kunnen wij praten over de vraag, of de leeningspolitiek goed of slecht is, als wij de cijfers niet kennen? Die cijfers had de heer Textor naar mijn meening dus allereerst moeten geven. En wat mij betreft, de heer Textor merkte op, dat de dagbladen op het oogenblik aandacht schenken aan het vraagstuk: misschien heeft hij daarin ook wel enkele beschouwingen van mijn hand gelezen. Ik acht de ontwikkeling van de gemeentelijke schulden-positie — mijn stem klinkt thans natuurlijk als die des roependen in de woestijn, de heeren willen mij dat wel ten goede houden — in buitengewone mate verontrustend. En daarvan kan nog iets anders gezegd worden. Aan den éénen kant heeft men hier de redeneering gehoord, dat de gemeenten wel moeten leenen, omdat de financieele toestand zoo slecht is. Als men echter vraagt of de leeningspolitiek wel deugt, krijgt men te hooren, dat de financieele toestand wèl in orde is! Naar mijn meening is hier dan ook stellig een vicieuse cirkel aanwezig en als wij een vergelijking maken tusschen de gemeenten en een particulier, die op afbetaling leeft, zou dat daarop neerkomen, dat de gemeente aan den éénen kant door den slechten financieelen toestand tot leenen gedwongen wordt en dat die financieele toestand aan den anderen kant door de gemeentelijke leeningen nog veel slechter wordt.

Mijnheer de Voorzitter, ik zal mij uitermate beperken.

De VOORZITTER: Uw tijd is om.

De heer Mr. Dr. B. J. F. STEINMETZ:

Dan zal ik ophouden.

De VOORZITTER: Als U heel gauw klaar kunt zijn

De heer Mr. Dr. B. J. F. STEINMETZ: Heel gauw.

Ik wil ook iets over Indië mededeelen. De Nederlandsch-Indische gemeentelijke schuld bedroeg in 1916 ongeveer f 200.000.000,—. Toen kwam er een geweldige aandrang, speciaal van bepaalde zijde — maar ik mag niet over politiek spreken! — om de Indische schuld uit te zetten en dit heeft tengevolge gehad, dat zij nu is gestegen tot f 1.500.000.000,— en dat er een enorme druk is ontstaan op de Indische begroting. Moet men zich als accountant over een dergelijken gang van zaken verheugen of niet?

Ik heb nog veel meer op mijn programma staan, maar het is niet mogelijk, in 5 minuten alles te zeggen wat men op het hart heeft. Mijn principe van leeningspolitiek is, heel kort uitgedrukt, veel korter dan de heer Textor het doet en wel in twee woorden: *leen nooit!* (G e l a c h). Daardoor wordt de toestand ook eenvoudiger. Men heeft dan in het geheel geen leeningskamer nodig. Men kan den Minister van Financiën verzoeken, er op toe te zien, dat de gemeenten nooit leenen.

Ik dank U wel.

(Applaus).

De heer H. ZWART:

Mijnheer de Voorzitter, Dames en Heeren,

De stormloop, die door alle vorige debaters is gericht op de centrale leeningskamer van den heer Textor, wijst er wel op, hoezeer deze suggestie van den geachten praeadviseur hedenmiddag in het middelpunt der belangstelling heeft gestaan. Er is op die leeningskamer van zeer vele zijden critiek geoefend en ik geloof, dat het geen reëlen zin heeft, ook in verband met den zeer beperkten tijd, dat ik aan die critiek nog iets toevoeg. Ik volsta dus:

1. met op te merken, dat de heer Textor met de suggestie eener centrale leeningskamer wel zeer duchtig den knuppel in het hoenderhok heeft geworpen en
2. met den heer Textor ten aanzien van de centrale leeningskamer een aantal vragen te stellen.

De eerste vraag, die ik heb te stellen, vloeit mede voort uit een opmerking, door den heer Simons gemaakt. Zij luidt:

Moet de instelling van een centrale leeningskamer geacht worden voort te spruiten uit de zeer slechte economische gevolgen, verbonden aan het tot dusverre door de Nederlandsche gemeenten gevoerde leeningsbeleid of vloeit deze suggestie wellicht voort uit de in den laatsten tijd allerwegen opgewekte centralisatiegedachte?

In de tweede plaats zou ik tot den heer Textor deze vraag willen richten:

In stelling 5 zegt de inleider, dat er in het algemeen acht moet worden geslagen op de verwachtingen omtrent de toekomstige draagkracht der belastingplichtigen. Wij bevinden ons hier dus op het gebied van de economische prognose en hoeveel en hoe groote bezwaren daaraan verbonden zijn behoef ik hier niet uiteen te zetten. Ook een practisch bezwaar is aan het voorstel van den heer

Textor verbonden. Ik vraag hem dit: wanneer hij spreekt over het bepalen van de toekomstige draagkracht der belastingplichtigen, bedoelt hij dan een schatting van de toekomstige draagkracht van de geheele volksgemeenschap of een schatting van de toekomstige draagkracht van de belastingplichtigen ter plaatse? Bedoelt hij het eerste, dan kan het niet anders, of men moet op den duur tot gemiddelden komen en wij weten allen, dat gemiddelden voor den toestand, die in de verschillende gemeenten in ons land op economisch gebied heerscht, in vele gevallen geen reden van bestaan hebben. Bedoelt hij met de draagkracht der belastingplichtigen de plaatselijke draagkracht, dan vraag ik: waarvoor dient dan de *centrale* leeningskamer? Kan daarover niet veel beter en met meer recht worden geoordeeld door de vertegenwoordigende lichamen ter plaatse zelf?

Verder zou ik den heer Textor nog het volgende willen vragen:

Hij heeft gesproken over de wenschelijkheid van een verkorting van den 40-jarigen looptijd van de gemeentelijke leeningen. Is het in zijn systeem denkbaar, dat de verkorting van den leeningsduur niet eens voor al wordt vastgesteld, maar dat de leeningsduur verband houdt met den plaatselijken economischen toestand op een zeker moment?

Ik dank U wel.

(Applaus).

REPLIEK VAN DEN INLEIDER.

De heer J. H. TEXTOR:

Mijnheer de Voorzitter, Dames en Heeren,

De heeren debaters hebben het mij vanmiddag naar mijn gevoelen niet gemakkelijk gemaakt en ik ben er dan ook van overtuigd, dat het mij niet zal gelukken, iedereen tevreden te stellen en alle vragen en opmerkingen, die over het onderwerp zijn gemaakt, op afdoende wijze te beantwoorden. Ik zal echter mijn best doen.

Het zal reeds daarom niet gemakkelijk zijn, omdat ik, zooals een der sprekers heeft opgemerkt, met het denkbeeld van de centrale leeningskamer inderdaad den knuppel in het hoenderhok heb geworpen en omdat in het debat is gebleken, dat sommige meeningen lijnrecht tegenover elkaar staan. De heer *Steinmetz* zegt: „leen nooit” en als ik goed heb begrepen wat door die sprekers is gezegd, die geacht mogen worden de denkbeelden der gemeentebesturen te vertegenwoordigen, dan kom ik tot de conclusie, dat zij zeggen: „och, het gaat met onze leeningspolitiek nogal, wat wilt Ge eigenlijk?” Ik ben van meening, Mijnheer de Voorzitter, dat mijn idee tusschen die beide standpunten in staat. In zooverre ben ik dus tevreden.

Ik zal trachten, enkele voornamen punten, die door verschillende debaters in het geding zijn gebracht, afzonderlijk te behandelen en daarna overgaan tot de bespreking van de details, die de sprekers overigens nog te berde hebben gebracht en die niet bij die hoofdpunten passen.

In de eerste plaats behandel ik dan hetgeen door verschillende sprekers is gezegd in zake een mogelijke beperking van de autonomie der gemeenten, die zou voortvloeien uit de instelling van een centraal geregeld toezicht, b.v. door een centrale leeningskamer.

Mijnheer de Voorzitter! Er wordt met het woord „autonomie” veel geschermd. Mij is het verwijt gedaan, dat ik zou hebben geschermd — men zegt het wel niet zoo duidelijk, maar dat is toch de ondergrond — met de bewering, dat het met de gemeentelijke leeningspolitiek niet zoo best gaat. Ik zou daartegenover willen stellen, dat vele debaters hebben geschermd met het idee der autonomie zonder zich er nauwkeurig rekenschap van te geven, of dit wel een argument is. waaraan zooveel waarde moet worden toegekend. Inderdaad is er naar mijn meening al sinds jaren, eigenlijk al sedert de invoering der Gemeentewet, een belangrijke beperking van de gemeentelijke autonomie in financieel opzicht aan te wijzen. Er is bijna geen onderwerp van gemeentebelang en gemeentelijke zorg, dat zoozeer aan banden is gelegd als de zorg voor de gemeentefinanciën. Het toezicht, dat de Gedeputeerde Staten daarop volgens de Gemeentewet moeten uitoefenen, is zeer uitgebreid. Nu is in de laatste jaren bewezen, dat het noodzakelijk is, dit toezicht nog te verscherpen. Men verlangt wel, dat ik zal aantoonen, dat dit noodig is, maar ik geloof, dat de praktijk reeds heeft aangetoond, dat het noodig is, het toezicht te verscherpen en centraal te regelen, want dat is op het oogenblik reeds het geval. Ik geloof ook niet, dat ik verplicht was, in mijn praeadvies aan te toonen, dat het gemeentelijk financieel beleid zoo slecht is geweest. Ik heb alleen gezegd, dat ik het om bepaalde redenen van belang acht, het centrale toezicht *voort te zetten*. In elk geval bestaat er reeds een centraal toezicht en ik vraag mij af, of men dan het begrip der autonomie wel zoo naar voren mag brengen als hier vanmiddag is gedaan. Het toezicht, dat ik wensch in te voeren — ik zie nu voor een oogenblik af van den economischen invloed, dien ik daaraan toeken — is toch niet veel anders dan dat, hetwelk op dit oogenblik reeds in de praktijk bestaat. Er bestaan normen, die aan de colleges van Gedeputeerde Staten zijn voorgelegd en naar welke normen zij het leeningsbeleid hebben te beoordeelen. Als nu die normen niet zouden worden bepaald door een departementale of een andere commissie, maar door een leeningskamer, meent men dan werkelijk, dat dit een zoo groot verschil zou opleveren met hetgeen thans gebruikelijk is? Ik niet, Mijnheer de Voorzitter.

Mijnheer de Voorzitter,

Een andere principieele kwestie, die ik even wil laten voorafgaan, is de staatsrechtelijke kant van de leeningskamer. Als ik mededeel, hoe ik mij dit punt geregeld denk, dan geloof ik, dat ik daarmee verschillende sprekers, die dit punt hebben aangevoerd, zal hebben beantwoord, zoo al niet tevredengesteld.

Ik denk mij de positie van een centrale leeningskamer zoodanig, dat bij haar de beoordeeling zal berusten van de kapitaalsuitgaven der gemeenten en van de daaruit voortvloeiende leeningsbesluiten, via het College van Gedeputeerde Staten. Ik zou natuurlijk het College van Gedeputeerde Staten niet willen uitschakelen, maar evengoed als nu verschillende kapitaalsuitgaven aan het Departement ter beoordeeling worden voorgelegd, zou ik die gegevens ter beoordeeling willen voorleggen aan de leeningskamer, maar dan voor alle gemeenten. De leeningskamer zou daarover dan advies kunnen uitbrengen en op grond van dat advies zouden Gedeputeerde Staten de uitgaven al of niet kunnen goedkeuren. Zou er tusschen Gedeputeerde Staten en de leeningskamer geen overeenstemming van gevoelen bestaan, dan zou natuurlijk — en daarmee blijf ik in de lijn van het tegenwoordig staatsbestel — de Kroon de beslissing moeten geven. Aldus zou ik der-

halve de positie van de centrale leeningskamer willen beschouwen.

Er is mij ook het verwijt gedaan, dat ik eenigermate een kniebuiging zou doen voor het particuliere bedrijfsleven. In zekeren zin is dat waar. Ik geloof, dat het voor de bestudeering van de financiën der overheid zeer nuttig is, zich rekenschap te geven van datgene wat al in het particuliere bedrijfsleven naar voren is gekomen en daar den toets der critiek heeft doorstaan. Ik geloof zeer zeker, dat een vruchtbare wisselwerking mogelijk is tusschen de studie van de bedrijfseconomie en die van de publieke financiën.

Mijnheer de Voorzitter,

Ik moge nu trachten, de verschillende sprekers, die mij de eer hebben aangedaan, mijn praeadvies aan een nauwgezet onderzoek te onderwerpen, te beantwoorden.

Ik begin dan met *Mr. Simons*, wien ik dank zeg voor zijn zeer waardeerende critiek. Hij betoogde, als eerste punt, dat ik op blz. 3 van mijn referaat eigenlijk heb laten uitkomen, dat de gemeentelijke leeningspolitiek niet zoo best is en dat de Staat betere richtlijnen heeft gevolgd. Mijnheer de Voorzitter, het moge waar zijn, dat men dit daaruit heeft kunnen lezen, ik heb dit echter uitdrukkelijk willen vermijden en ik heb in mijn mondelinge toelichting dan ook verklaard, dat ik mij geen partij wil stellen. Ik wil geen oordeel uitspreken over de gemeentelijke of de rijkspolitiek op het gebied van de leeningen. Deze vraag is m.i. heel moeilijk te beantwoorden, als men niet heel veel andere gegevens daarbij in acht neemt, welke ik ook heb genoemd. Met mijn opmerking op blz. 3 van mijn praeadvies heb ik dus niets anders bedoeld dan aan te geven, dat de leeningspolitiek van de gemeenten niet parallel loopt met die van het Rijk. Dat kan echter evengoed een fout zijn aan den éénen als aan den anderen kant.

De heer Simons heeft verder opgemerkt, dat mijn betoog omtrent de oorzaken, waardoor de leeningspolitiek der gemeenten anders is, aanvulling behoeft, dat ik dus niet voldoende motieven hiervoor heb gegeven. Ik kan hem op dat gebied volgen. Hij heeft o.a. opgemerkt, dat de Staat grooter is, — een factor, dien ik ook heb genoemd —, en daardoor beter een nivelleering van het bedrag der buitengewone uitgaven kan bereiken door het bestrijden dier uitgaven uit de gewone middelen dan een gemeente. Zijn buitengewone uitgaven vertoonen een grootere regelmaat. Mijnheer de Voorzitter, ik geef dat toe. Ik vraag mij alleen dit af: als dit voor den Staat geldt, omdat hij een grootere gemeenschap is, dan zouden wij daaruit dus moeten afleiden, dat de regelmaat kleiner is, naarmate de gemeenschap kleiner is en groter naarmate de omvang der gemeenschap groter is. Is het waar, Mijnheer de Voorzitter, dat deze tendenz overeenkomt met de praktijk ten aanzien van het financieele beleid der gemeenten in Nederland? Staan inderdaad de kleinste gemeenten er dan, wat de leeningsschuld betreft, het ongunstigst voor en de groote gemeenten het gunstigst? Ik geloof, dat het ook in de groote gemeenten mogelijk is, een zekere regelmaat te bereiken door het dekken van buitengewone uitgaven uit de gewone middelen, maar ik zie niet, dat die regel in de praktijk vaak wordt gevolgd. Integendeel. De heer Simons merkte verder op, dat het Rijk het leeuwendeel der uitgaven voor rekening der gemeenten laat en zelf meer aanvullend optreedt. Accoord. Maar, Mijnheer de Voorzitter, ik zou zeggen: dat is een argument te meer, waarom juist een centraal toezicht noodig is. Ik geef den heer Simons evenwel toe, dat het een factor is, die als grond voor de afwijkende leeningspolitiek zeker van belang is. De bedragen der gemeenteschulden, zegt de heer Simons, zijn relatief onbe-

langrijk, vergeleken met de bedragen van de schulden der private ondernemingen in verband met den omzet dier ondernemingen. Hij wijst daarbij op het belangrijke cijfermateriaal, in het praeadvies van den heer Crena de Jongh vermeld. Toegegeven. Ik vraag mij alleen weer af: zijn de praktische resultaten daarmee in overeenstemming? Als dat waar was, zouden wij dan inderdaad een toezicht nodig hebben, zooals dat op het oogenblik op de gemeenten wordt uitgeoefend en blijkbaar nodig is? Klopt dat met den toestand, dien wij op het oogenblik aantreffen?

Verder betoogde de heer Simons, dat de praeadviseur stelt: niet alleen de toeneming in verband met de draagkracht der bevolking en de economische veroudering der objecten is van belang, maar ook het verband met den invloed op de kapitaalmarkt. De heer Simons acht echter den invloed van de economische veroudering en het verband met de draagkracht een verschijnsel van internen aard en externe factoren komen daarbij z.i. niet te pas. Ik zou echter dit willen vragen — en andere debaters hebben dat trouwens ook gedaan: is het niet van belang, den economischen invloed van de gemeentelijke schulden te beschouwen o.a. in verband met de conjunctuurbeheersching? Is het niet van belang — zooals op blz. 18 van mijn praeadvies staat — de uitgaven, die ten laste van den kapitaaldienst van de gemeenten worden gebracht, te beschouwen in verband met die, welke op zeker moment nodig zijn ten behoeve van de particuliere ondernemingen en niet alleen daarmee, maar ook in verband met de uitgaven, die het Rijk moet doen? Is het niet van belang, daarin op zeker moment een niveleering aan te brengen en is er op dit punt niet sprake van een grooten invloed op het economisch leven? Het is velen misschien niet onbekend, dat de politiek van de Fransche overheid in de laatste jaren in dit opzicht een belangrijken invloed heeft gehad op de Parijsche beurs. De politiek van de Fransche overheid ten aanzien van het leenen voor uitgaven, die feitelijk tekorten voorstellen, heeft in hooge mate beslag gelegd op de Parijsche kapitaalmarkt, met het gevolg, dat de particuliere ondernemingen geen kapitaal konden krijgen, dat haar emissies niet geplaatst konden worden. Is hiermede niet aangetoond, dat er een voornaam verband bestaat tusschen het economisch leven in het algemeen en de gemeentelijke leeningspolitiek?

Voorts de praktische bezwaren van den heer Simons. Een leeningskamer zou stroef werken, zegt hij. Dat geef ik toe. Elk centraal geregeld toezicht kan tot een zekere stroefheid leiden. Het zal in hoofdzaak een kwestie van organisatie zijn, daaraan tegemoet te komen. Ik moet echter toegeven — ik heb ook wel eenigszins kijk op ambtelijke verhoudingen — dat de heer Simons wel juist heeft aangegeven, welke de moeilijkheden op dit gebied zijn. Een zekere stroefheid is natuurlijk verbonden aan een centraal toezicht, dat zich over alle gemeenten zou uitstrekken. Wat den staatsrechtelijken kant van het vraagstuk betreft, meen ik reeds een antwoord te hebben gegeven.

Ik mag er nu dus toe overgaan, den volgenden spreker, den heer *Eduard Polak*, te beantwoorden. Afgezien van opmerkingen op ander gebied, die ik reeds heb beantwoord, wees de heer Polak er op, dat het met de gemeenten toch zoo slecht niet is gesteld en dat wij het moeten toejuichen, dat er zooveel gelegenheid is om geld te beleggen in gemeentelijke obligaties. Zie naar de buitenlandsche fondsen, zegt hij. Mijnheer de Voorzitter, mijn bedoeling is geen andere dan er voor te waken, dat de beleggingen, die op het oogenblik in gemeentelijke obligaties geschieden, goed blijven.

Het is mijn bedoeling, met een goed geregeld centraal toezicht te bereiken, dat de goede naam, die tot nu toe aan de Nederlandsche gemeentelijke obligaties is verbonden, goed blijve.

Den heer *Meijer* dank ik voor zijn zeer uitvoerige bespreking van mijn referaat. Ook de detailpunten, die hij genoemd heeft, moge ik nader bezien.

De credietprijs van de gemeentelijke obligaties geeft aanleiding te verwachten, zegt de heer Meijer, dat het leeningsbeleid nog niet zoo slecht is geweest. Mogen wij op den credietprijs echter wel uitsluitend afgaan? Ik heb in mijn praeadvies gezegd, dat het voor de vermogensmarkt moeilijk is, het overheidscrediet te beoordeelen en dat handhaaf ik. Nu moge de heer Meijer ten slotte wel zeggen, dat de overheid toch veel meer openbaar is met haar gegevens dan het particuliere bedrijf en dat haar financiën geen gesloten, maar een open boek vormen voor het groote publiek, toch kan ik hem op dit punt niet volgen. Ik vraag U, Mijnheer de Voorzitter: wie van de Nederlandsche gemeentenaren kunnen goed wijs worden uit een gemeentebegroting of een gemeenterekening? Ik geloof, dat, als U dit eens zoudt vragen, het resultaat erg zou tegenvallen! Ik vind dat geen leesbare stukken. Zij mogen dan te vergelijken zijn met een open boek, maar ook een open boek kan onleesbaar zijn. In dit opzicht kan ik het dus met den heer Meijer niet eens zijn.

Mijn opvatting, zegt hij verder, leidt er ten slotte toe, dat wij een samenvoeging zouden krijgen van het Rijks- en het gemeentecrediet. Dat zou de uiterste consequentie zijn van het centrale toezicht. Neen, Mijnheer de Voorzitter! Dat is niet mijn bedoeling. Mijn bedoeling is juist, de samenvoeging van het Rijks- en het gemeentecrediet en dus een nog grootere voogdij over de gemeenten te voorkomen. Om die voogdij niet te krijgen wensch ik juist een centraal geregeld toezicht.

De heer Meijer heeft verder opgemerkt, dat ik nog enkele andere economen tot staving van mijn meening had kunnen aanhalen. Hij wees o.a. op V. Philippovich, die het begrip productieve uitgaven zeer veel verder zou hebben uitgebreid dan de schrijvers, die ik heb aangehaald, gedaan hebben. Ik geef dadelijk toe, Mijnheer de Voorzitter, dat ik natuurlijk nog meer schrijvers had kunnen aanhalen, maar ik geloof toch wel, dat ik met mijn opvatting van het begrip „productieve uitgaven” verder ben gegaan dan in de meeste gevallen gebruikelijk is. Ik heb het begrip „productieve uitgaven” zeer ruim opgevat. En nu moet U niet denken, Mijnheer de Voorzitter — ik heb b.v. ook de salarissen der ambtenaren onder de productieve uitgaven gerangschikt — dat ik dat gezegd heb, omdat ik zelf ambtenaar ben en dus mijzelf zou willen rechtvaardigen wegens mijn productiviteit! Dat is natuurlijk niet de bedoeling. Ik heb dat uitsluitend gedaan op grond van de moderne opvattingen. Is er een maatstaf, vraagt de heer Meijer verder, om deze productiviteit te meten? Waar zijn de criteria om te bepalen, wanneer een uitgave productief is en wanneer niet? Mijnheer de Voorzitter, dat is een kwestie die ik niet kan oplossen. Iedereen, die besluit tot het doen van een bepaalde uitgave, die zich een zekere opoffering getroost om een bepaald nut te verkrijgen, neemt op dat moment deze beslissing. Dat is een psychologisch verschijnsel. Ik kan alleen constateeren, dat het gebeurt: criteria kan ik daarvoor niet aangeven. Als de overheid besluit, bepaalde uitgaven te doen, dan doet zij dat, omdat zij die nuttig acht. Het is niet mogelijk daarvoor bepaalde criteria aan te geven; ik zie daartoe tenminste geen kans. De heer Meijer zegt echter,

dat de leeningskamer dergelijke criteria toch zal moeten aanleggen. Zoo zie ik de taak van de leeningskamer niet. Ik acht het niet de taak van de leeningskamer te bepalen, dat een gemeente een bepaalde kapitaalsuitgave niet of wel moet doen op grond van het nut, dat daaruit zal voortvloeien op zichzelf. Neen, de leeningskamer zal die uitgave moeten beoordeelen in verband met gegevens omtrent de toekomstige draagkracht der bevolking en met den invloed op het economisch leven, zooals ik in mijn praeadvies ook gezegd heb. Het is natuurlijk niet mijn bedoeling, de leeningskamer de onmogelijke taak op te dragen, over het nut van de uitgaven op zichzelf te oordeelen.

De heer *Hasper*, de volgende spreker, heeft eigenlijk meer een aanvulling van mijn betoog geleverd dan een critiek daarop. Alleen merk ik op, dat hij getallen heeft genoemd, hetgeen ik juist zooveel mogelijk heb vermeden, omdat ik het gevaarlijk acht, in debat met getallen te schermen, die toch op dit moment niet gecontroleerd kunnen worden. Hij heeft gevraagd, of ten slotte toch niet $\frac{3}{5}$ van de gemeentelijke schulden als rendabel is aan te merken. Ik wil er niet over strijden, Mijnheer de Voorzitter, maar ik geloof, dat, als de heer *Hasper* en ik samen het begrip „rendabiliteit” onder de loupe zouden nemen, wij tot de conclusie zouden komen, dat $\frac{3}{5}$ toch wel wat aan den hoogen kant zou zijn. Maar gesteld, dat $\frac{3}{5}$ inderdaad tot de rendabele uitgaven is te rekenen, dan wijs ik op hetgeen ik in mijn praeadvies ook heb gezegd: wat vandaag rendabel is, behoeft in de toekomst nog niet rendabel te zijn. Wij moeten er voor waken, dat wij het begrip rendabiliteit niet vaststellen voor alle eeuwen. Daarom juist acht ik voorzichtigheid bij het leeningsbeleid noodig.

Ik kom nu tot *Dr. Mr. Sternheim*, die ook heeft gesproken over de leeningskamer als staatsrechtelijke figuur. Daarop heb ik al geantwoord. *Dr. Mr. Sternheim* vroeg verder, of het noodzakelijk zou zijn, alle begrotingen op te zenden naar de leeningskamer om eventuele kapitaalsuitgaven, die daarop voorkomen, na te gaan. Mijnheer de Voorzitter! Het spreekt vanzelf, dat dit niet het geval is. Zoodra een gemeente besluit tot het doen van kapitaalsuitgaven, is het tijd om de desbetreffende begroting op te zenden. Indien er op een begroting geen kapitaalsuitgaven staan, heeft de leeningskamer dus m.i. geen taak, evenmin als de accountants. Het is niet de bedoeling, dat zij als controleurs zouden moeten onderzoeken, of er in een begroting hier of daar ook kapitaalsuitgaven verscholen zijn. Ik beschouw hun taak in de leeningskamer niet als een controleerende, maar als een zuiver adviseerende functie en ik zou zeggen, dat er voor den accountant als zoodanig toch wel een taak in de leeningskamer te verrichten is. Ik denk aan adviezen omtrent den technischen en economischen afschrijvingsduur ter zake van kapitaalsuitgaven van bedrijven. Ik noem nu maar één punt, maar zoo zijn er meer te noemen, waarvoor de adviseerende taak van den accountant toch wel van belang is.

De heer *Dr. Mr. Steinmetz* houde het mij ten goede, maar ik kan met hem, die het niet met mij eens is, maar ook niet met de overige debaters en die alleen maar zegt: „leen nooit”, over dit punt moeilijk debatteeren. Alleen wil ik mij even wapenen tegen een verwijt, dat hij tegen mij heeft gericht. Hij betoogde, dat ik met cijfers had moeten aantoonen, dat de toestand inderdaad zoo slecht is. Ik zou willen vragen: welke cijfers heeft de heer *Stein-*

metz aangevoerd voor zijn stelling, dat het beter is, nooit te leenen? Ik heb die cijfers niet gehoord. *)

Ten slotte kom ik tot den heer *Zwart*, die mij enkele speciale vragen heeft gesteld. In de eerste plaats vroeg hij, of de suggestie van een leeningskamer is ingegeven door den slechten toestand, die naar mijn meening wellicht op gemeentelijk financieel gebied zou bestaan, dan wel door de centralisatiegedachte. De suggestie tot instelling van een leeningskamer is, althans bij mij, — hoe het met anderen staat kan ik niet zeggen — veroorzaakt door den slechten toestand, die er ten aanzien van de gemeentefinanciën wellicht bestaat, maar zij is nog meer een uitvloeisel van mijn voorzichtigheid, van mijn wensch om te voorkomen, dat het in de toekomst nog slechter zou gaan en om een centralisatie te voorkomen in de richting, die ik minder gewenscht zou vinden, nl. die door samenvoeging van het rijks- en het gemeentecrediet.

In stelling 5, zegt de heer *Zwart* verder, is sprake van de toekomstige draagkracht. Bedoelt gij daarmee, zoo vraagt hij, de toekomstige draagkracht van de belastingplichtigen in de geheele volksgemeenschap of ter plaatse? Ik bedoel beide. Ik bedoel, dat er normen worden gevonden in den geest, zooals die tegenwoordig ook al bij het centraal toezicht worden gebruikt, m.a.w. dat uit gegevens betreffende het geheele land normen worden afgeleid, die in speciale gevallen voor de beoordeeling der plaatselijke draagkracht tot richtsnoer kunnen strekken.

Ten slotte vroeg de heer *Zwart*, of de verkorting van den 40-jarigen looptijd der leeningen wel overeenkomt met den plaatselijken economischen toestand. Ik heb niet goed begrepen, wat de heer *Zwart* met deze vraag bedoelt, maar mocht het zijn bedoeling zijn te betoogen, dat zich gevallen kunnen voordoen, waarin de technische of economische levensduur van het object op een langeren termijn dan 40 jaar kan worden gesteld, m.a.w. dat men den leeningsduur moet beoordeelen in verband met den levensduur van het betrokken object, dan wil ik daarop wel het volgende antwoorden: Bij mijn critiek op den 40-jarigen looptijd van leeningen heb ik alleen gedacht aan den gemiddelden looptijd, die in vele gevallen wordt aangenomen voor werken als wegen e.d., waarvan het zeer moeilijk is, den economischen levensduur goed te schatten. Deze speciale werken heb ik op het oog en ik heb willen zeggen: neem den economischen levensduur kort, stel hem niet op 40, maar liever op 30 jaar, alles om te voorkomen, dat onze Nederlandsche gemeenten in de toekomst nog zwaarder lasten zouden moeten dragen dan op het oogenblik.

Mijnheer de Voorzitter,

Ik gevoel mij eenigszins als een schaakspeler, die een simultaan-séance heeft moeten spelen. Er zijn partijen bij, die ik ongetwijfeld naar de meening van de debaters verloren heb. Er zijn misschien ook partijen bij, waarin voor mij eenige winst valt te constateeren. Ik wil niet zoo optimistisch zijn, aan te nemen, dat degenen, die niet in debat zijn getreden, voor mij remise-partijen opleveren. Zoo optimistisch wil ik niet zijn. Maar ik wil wel zoo optimistisch zijn te constateeren, dat door debatten over dit onderwerp in deze vergadering de inzichten daaromtrent mogelijk zijn verhelderd en dat de discussie — hoe men dan ook moge denken over een centraal toezicht, hetzij gunstig, hetzij ongunstig — moge ten goede komen

*) De heer *Steinmetz* heeft verzocht aan te teekenen, dat de rantsoenering van den spreektijd hem niet toeliet zijn argumenten uiteen te zetten.

aan het financieele belang van de Nederlandsche gemeenten in het bijzonder en van de overheid in het algemeen.

Ik dank U, Mijnheer de Voorzitter.

(Applaus).

De VOORZITTER:

Dames en Heeren,

Nu de heer Textor de debaters heeft beantwoord, zijn wij genaderd tot het einde van onzen 28sten Accountantsdag en het ligt op mijn weg, aan het slot van deze bijeenkomst nog een enkel woord te spreken. Het zal U duidelijk zijn, dat mijn gedachten daarbij in de eerste plaats uitgaan naar onzen vriend Textor, die, zooals het in de middagbijeenkomsten gewoonlijk gaat, hevige aanvallen te doorstaan heeft gehad. Hij heeft — en daarvoor moeten wij hem in het bijzonder dankbaar zijn — niet de methode gevolgd, die in de middagvergadering van den Accountantsdag, behoudens een enkele uitzondering, regel is. In de middagvergadering wordt nl. gewoonlijk een onderwerp behandeld, dat rechtstreeks op het gebied van den accountant ligt en aan het debat in deze vergaderingen wordt dan ook als regel in hoofdzaak deelgenomen door leden van het Instituut. Ditmaal is een greep gedaan naar een onderwerp, waarvan men kon verwachten, dat de belangstelling verre den kring van de leden van het Instituut en in het algemeen dien van de accountants zou overschrijden. De heer Textor moest dan ook in het strijdperk treden tegen belangstellenden uit den kring der overheid zelve; hij heeft het zich daardoor niet gemakkelijk gemaakt. Ik wil hiermede niet zeggen, dat de inleiders in de middagzittingen van den Accountantsdag het in den regel gemakkelijker hebben! De heer Textor heeft het zich echter in dien zin niet gemakkelijk

gemaakt, dat hij door de denkbeelden, in zijn referaat geuit, de verwachting wettigde, dat hij sterken tegenstand zou ondervinden. Ik mag thans geen meening meer geven over den aard van de vraagstukken, die hedenmiddag zijn behandeld en ik behoef dat ook niet te doen. Wel mag ik zeggen, dat het Instituut zich gelukkig mag prijzen, dat de heer Textor door zijn schriftelijke, zoowel als door zijn mondelinge toelichting en door de daarop gevolgde debatten met de beantwoording door den inleider het Instituut in staat zal stellen tot het samenstellen van een gedrukt stuk over dit buitengewoon interessante onderwerp, dat zoozeer de publieke belangstelling trekt; en daarop een licht te doen schijnen, zooals dat nog niet is geschied. Daarvoor is het Bestuur van het Ned. Instituut van Accountants den heer Textor in hooge mate dankbaar. Het Bestuur dankt ook de debaters, voornamelijk hen, die afkomstig zijn uit de kringen van de gemeentelijke overheid en die het mogelijk hebben gemaakt het vraagstuk van meer zijden te belichten dan in het referaat uit den aard der zaak kon geschieden. In het algemeen is het Bestuur met dezen gang van zaken zeer ingenomen.

Het past mij dus, nadat ik den debaters dank heb gezegd voor hun optreden in deze middagbijeenkomst, als slotwoord in deze vergadering een woord van hartelijken dank te richten tot den heer Textor, die dit heeft mogelijk gemaakt en tot een einde heeft gebracht, waarbij zeker ieder zal erkennen, dat wij een zeer interessante gedachtenwisseling hebben gehad.

(Applaus)

Ik dank voorts U allen voor Uw belangstelling en sluit hiermede den 28sten Accountantsdag.

De vergadering wordt te 5.30 uur n.m. gesloten.